

**UNIVERZA V LJUBLJANI
TEOLOŠKA FAKULTETA**

Diana Volčjak

**POVEZANOST MED STOPNJO
AVTONOMIJE IN INTIMNOSTI V
IZVORNI DRUŽINI S KASNEJŠIM
SAMOSPOŠTOVANJEM, STOPNJO
INDIVIDUALIZACIJE IN
ZADOVOLJSTVOM S
PARTNERSKIM ODNOSOM
MAGISTRSKO DELO**

Ljubljana, 2016

**UNIVERZA V LJUBLJANI
TEOLOŠKA FAKULTETA
DRUGOSTOPENJSKI MAGISTRSKI PROGRAM
ZAKONSKI IN DRUŽINSKI ŠTUDIJI**

Diana Volčjak

**POVEZANOST MED STOPNJO
AVTONOMIJE IN INTIMNOSTI V
IZVORNI DRUŽINI S KASNEJŠIM
SAMOSPOŠTOVANJEM, STOPNJO
INDIVIDUALIZACIJE IN
ZADOVOLJSTVOM S
PARTNERSKIM ODNOSOM
MAGISTRSKO DELO**

Mentor: Doc. dr. Mateja Cvetek

Ljubljana, 2016

SEZNAM KRATIC

FOS –Lestvica družinske funkcionalnosti

KMS – Lestvica zadovoljstva v partnerskem odnosu

TOPO – Lestvica individualizacije posameznika na prehodu v odraslost

KAZALO VSEBINE

SEZNAM KRATIC	II
1. UVOD.....	1
2. TEORETIČNI UVOD	4
2.1 RAZVOJ AVTONOMIJE IN INTIMNOSTI V IZVORNI DRUŽINI	4
2.1.1 Murray Bowen in multigeneracijska sistemska terapija	4
2.1.2 W. Ronald D. Fairbairn in teorija objektnih odnosov.....	6
2.1.3 John Bowlby in teorija navezanost	8
2.1.4 Mary Ainsworth in vzorci navezanosti v otroštvu.....	10
2.1.5 Vzorci navezanosti v odraslosti	10
2.1.6 Razvojni fazi separacije in individualizacije	12
2.2 AVTONOMIJA IN INTIMNOST	14
2.2.1 Erik Erikson in razvojni fazi avtonomije in intimnosti.....	15
2.2.2 Intimnost	15
2.2.3 Avtonomija	15
2.3 SAMOSPOŠTOVANJE.....	17
2.4 ODNOS MED ODRASLIM OTROKOM IN NJEGOVI STARŠI	19
2.4.1 Pojem »prehod v odraslost«.....	20
2.4.2 Značilnosti posameznikov na prehodu v odraslost	21
2.4.3 Peter Blos in proces sekundarne individualizacije	22
2.4.5 Preoblikovanje odnosa s starši na prehodu v odraslost.....	23
2.4.6 Prehod v odraslost in psihološko osamosvajanje.....	24
2.5 Partnerski odnosi in zadovoljstvo	25
3. RAZISKOVALNI PROBLEM IN RAZISKOVALNA METODOLOGIJA	27
3.1 RAZISKOVALNI PROBLEM	27
3.2 CILJI RAZISKAVE.....	28
3.3 UDELEŽENCI.....	29
3.4 MERSKI PRIPOMOČKI.....	30
3.5 POSTOPEK.....	33
4. REZULTATI	34

4.1	Deskriptivna statistika vprašalnikov FOS, Rosenbergovega vprašalnika o samospoštovanju, vprašalnika KMS in vprašalnika TOPO.....	34
4.2	Razlike med spoloma.....	36
4.3	Primerjava glede na stopnjo dosežene izobrazbe	39
4.4	Primerjava glede na zaposlitveni status.....	44
4.5	Primerjava glede na zakonski stan.....	47
4.6	Povezanost med merjenimi spremenljivkami.....	51
4.7	Primerjava med samoocenami in ocenami partnerjev	60
5.	INTERPRETACIJA REZULTATOV	66
5.1	Povezanost med različnimi dimenzijami odnosa odraslega otroka s starši	66
5.2	Povezanost individualizacije posameznika v odraslosti z družinsko funkcionalnostjo, samospoštovanjem in zadovoljstvom v partnerskem odnosu.....	68
5.3	Razlike med spoloma.....	72
5.4	Primerjava glede na stopnjo izobrazbe, zaposlitveni status in zakonski stan...	74
5.5	Primerjava med samoocenami in ocenami partnerjev	77
6.	SKLEPI IN ZAKLJUČEK.....	81
	POVZETEK	82
	ABSTRACT	83
	REFERENCE	84

KAZALO TABEL

Tabela 1. Prikaz deskriptivne statistike za vprašalnik FOS, Rosenbergovo lestvico samospoštovanja, vprašalnik KMS in vprašalnik TOPO.....	35
Tabela 2. Deskriptivna statistika udeležencev raziskave pri Rosenbergovem vprašalniku o samospoštovanju, vprašalniku FOS in vprašalniku KMS glede na spol	36
Tabela 3. Prikaz deskriptivne statistike za dimenzije vprašalnika TOPO (Test osamosvajanja na prehodu v odraslost) glede na spol (moški – ženske) udeležencev raziskave	37
Tabela 4. Statistična primerjava udeležencev moškega in ženskega spola pri vprašalniku FOS s t-testom za neodvisne vzorce	38
Tabela 5. Deskriptivna statistika udeležencev raziskave pri Rosenbergovem vprašalniku o samospoštovanju, vprašalniku FOS in vprašalniku KMS glede na stopnjo izobrazbe	40
Tabela 6. Enofaktorska analiza variance (ANOVA) udeležencev raziskave z različno stopnjo izobrazbe pri vprašalniku FOS.....	42
Tabela 7. Kruskal-Wallis-ov test za preverjanje statistično pomembnih razlik med aritmetičnimi sredinami pri Rosenbergovem vprašalniku o samospoštovanju in vprašalniku KMS glede na stopnjo izobrazbe	43
Tabela 8. Statistična pomembnost razlik aritmetičnih sredin na testu Kruskal-Wallis med stopnjo izobrazbe in stopnjo samospoštovanja oziroma zadovoljstva v partnerskem odnosu ^b	43
Tabela 9. Deskriptivna statistika udeležencev raziskave pri Rosenbergovem vprašalniku o samospoštovanju, vprašalniku FOS in vprašalniku KMS glede na zaposlitveni status	44
Tabela 10. Kruskal-Wallis-ov test za preverjanje statistično pomembnih razlik med aritmetičnimi sredinami pri Rosenbergovem vprašalniku o samospoštovanju in vprašalniku KMS glede na zaposlitveni status	46
Tabela 11. Statistična pomembnost razlik aritmetičnih sredin na testu Kruskal-Wallis med zaposlitvenim statusom in stopnjo samospoštovanja oziroma zadovoljstva v partnerskem odnosu ^b	46
Tabela 12. Deskriptivna statistika udeležencev raziskave pri Rosenbergovem vprašalniku o samospoštovanju, vprašalniku FOS in vprašalniku KMS glede na zakonski stan.....	47

Tabela 13. Levenov preizkus homogenosti varianc na vprašalniku FOS glede na zakonski stan udeležencev raziskave	49
Tabela 14. Enofaktorska analiza variance udeležencev glede na zakonski stan pri vprašalniku FOS.....	49
Tabela 15. Kruskal-Wallis-ov test za preverjanje statistično pomembnih razlik med aritmetičnimi sredinami pri Rosenbergovem vprašalniku o samospoštovanju in vprašalniku KMS glede na zakonski stan	50
Tabela 16. Statistična pomembnost razlik aritmetičnih sredin na testu Kruskal-Wallis med zakonskim stanom in stopnjo samospoštovanja oziroma zadovoljstva v partnerskem odnosu ^b	50
Tabela 17. Shapiro-Wilk test za preverjanje normalnosti distribucije vprašalnikov FOS, Rosenbergovega vprašalnika in vprašalnika KMS.....	51
Tabela 18. Shapiro-Wilk test za preverjanje normalnosti distribucije za rezultate na dimenzijah testa TOPO	52
Tabela 19. Statistična povezanost dimenzij vprašalnika TOPO (odnos do matere) za Spearmanov rho korelacijski koeficient.....	53
Tabela 20. Statistična povezanost dimenzij vprašalnika TOPO (odnos do očeta) za Spearmanov rho korelacijski koeficient.....	55
Tabela 21. Statistična povezanost dimenzij vprašalnika FOS in vprašalnika TOPO za Spearmanov rho korelacijski koeficient.....	56
Tabela 22. Statistična povezanost dimenzij vprašalnika TOPO, Rosenbergovega vprašalnika o samospoštovanju in vprašalnika KMS za Spearmanov rho korelacijski koeficient.....	58
Tabela 23. Rezultat SPSS – izračuna korelacij med vprašalnikom FOS, Rosenbergovim vprašalnikom o samospoštovanju in vprašalnikom KMS za Spearmanov rho korelacijski koeficient.....	59
Tabela 24. Prikaz deskriptivne statistike za dimenzije vprašalnika TOPO za ocene partnerjev.....	60
Tabela 25. Primerjava aritmetičnih sredin dimenzij vprašalnika TOPO iz tabele 1 in tabele 24	61
Tabela 26. Shapiro-Wilk test za preverjanje normalnosti distribucije za rezultate na dimenzijah testa TOPO za samoocene in ocene partnerjev	63

Tabela 27. Statistična povezanost dimenzij in primerjava rezultatov vprašalnika TOPO v odnosu do obeh staršev med samoocenami udeležencev raziskave in ocenami partnerjev za Spearmanov rho korelacijski koeficient.....	64
--	----

KAZALO SLIK

Slika 1. Grafični prikaz deskriptivne statistike za dimenzije vprašalnika TOPO glede na spol udeležencev raziskave	37
Slika 2. Grafični prikaz deskriptivne statistike za dimenzije vprašalnika TOPO glede na stopnjo izobrazbe udeležencev raziskave.....	41
Slika 3. Grafični prikaz deskriptivne statistike za dimenzije vprašalnika TOPO glede na zaposlitveni status udeležencev raziskave.....	45
Slika 4. Grafični prikaz deskriptivne statistike za dimenzije vprašalnika TOPO glede na zakonski stan udeležencev raziskave	48
Slika 5. Prikaz primerjave aritmetičnih sredin samocen in ocen partnerjev na vprašalniku TOPO.....	62

1. UVOD

»Na mladih svet stoji,« odmeva ljudska modrost in poleg poraja vprašanje: »Kje so ti mladi?« Ule in Kuhar (2008, 155-159) ugotavljata, da mladi do poznih dvajsetih oziroma celo preko tridesetih zaradi podaljšanega šolanja, ekonomskih in socialnih negotovosti ter emocionalne navezanosti živijo doma. Ta pojav imenujemo »LAT« (angl. »Living apart together«). Po podatkih Eurostatove raziskave »European Labour Force Survey« iz leta 2007, v Sloveniji moški odidejo od doma v povprečju pri 31,5 letih, ženske pri 29,5 letih, kar je bistveno kasneje od povprečja, ki znaša 25 let v drugih članicah Evropske unije (Eurobarometer 2008, 155-159). Podatki raziskav EVS (angl. »European Values Study«) kažejo, da je med leti 1999 in 2008 dve tretjini posameznikov, starih med 18 in 24 let, živelo v istem gospodinjstvu s starši in partnerjem in/ali z otroki (Kuhar 2013, 791-793).

Če pogledamo v zgodovino in družbeni razvoj predhodnih generacij, opazimo, da je tudi koncept družine skozi desetletja spreminjal svojo podobo glede na družbene razmere (Tomori 1994, 18). Prva svetovna vojna v prvi polovici 19. stoletja je vplivala na strukturne značilnosti takratne družbe. Generacija preživelih se je podredila družbenim institucijam in normam s poudarkom na kolektivni dolžnosti in lojalnosti, ki sta imeli primat nad zasebnim življenjem (Šaponja 2006, 11; Ule 2007, 62). Druga svetovna vojna in seksualna revolucija v šestdesetih in sedemdesetih letih sta pretresli takratno generacijo in v družbeni vrednotni sistem vnesli svežino in drznost. To je bilo obdobje blaginje, svobode, ekonomskega eksperimentiranja in vsesplošnega zadovoljstva in varnosti na vseh področjih posameznikovega življenja, s seboj pa je prineslo subtilno past, da so v obdobju razcveta kapitalizma aspiracije posameznika prevladale nad odnosi in vrednotami skupnega družinskega življenja (prav tam 2006, 11-13; prav tam 2007, 62-64). Otroci teh staršev, rojenih konec sedemdesetih in v osemdesetih letih prejšnjega stoletja, tako imenovani »Echo boomer-ji« ali »generacija Y«, so predmet raziskovanja v magistrskem delu (PewResearch Center 2014). Rojeni so bili v družinah, kjer so v dobrem zadnjem desetletju, po raziskavah sodeč, formalne avtoritativne odnose zamenjali odprti, demokratični in pogajalski odnosi med starši in njihovi otroci (Kuhar 2010, 6).

Forward (2001, 12-13) v knjigi *Strupeni starši* v naslednjih stavkih povzame smisel in rdečo nit odnosov v družin in osnovno misel magistrske naloge: »Starši v nas posejejo seme – misli in čustva – ki raste z nami. V nekaterih družinah je to seme ljubezni, spoštovanja in samostojnosti. V številnih drugih so posejana semena strahu, dolžnosti ali krivde /.../. Med odraščanjem so negativna semena zrasla v nevidni plevel, ki se razrašča v vaše življenje, pa tega sploh ne opazite. Morebiti so njegovi poganjki prizadeli vaše odnose z ljudmi, poklicni uspeh ali družino; zagotovo pa so vam spodkopali samozavest in samospoštovanje.«

Strokovnjaki s področij družinske terapije in interpersonalnih odnosov so dolgo časa vztrajali na raziskovanju in povezovanju karakteristik otrok z njihovo vzgojo oziroma odraščanjem v primarni družini. Šele v zadnjih desetletjih se vse bolj množično zavedamo, da ni le otroštvo ključnega pomena za posameznikov funkcionalen razvoj, temveč je tudi kasnejši odnos med odraslimi otroci in njihovo izvorno družino (bodisi kot introjektiran spomin bodisi živa realnost) lahko napovednik in pokazatelj duševnega zdravja in delovanja posameznika na eni strani in kakovosti življenja njegovih staršev na drugem (Kompan Erzar 2006, 15-25; Šaponja 2006, 16).

V raziskovalnem delu smo preverjali, na kakšen način se demokratičnost odnosov in s tem povezane razmejitve v družinskem sistemu povezujejo z individualizacijo oziroma osamosvojitvijo posameznika od primarne družine. Predpostavljali smo namreč, da so funkcionalne razmejitve v primarni družini pomemben konstrukt za oblikovanje zrele in odgovorne osebe in obratno. Razmejenost v sistemu je po mnenju stroke pokazatelj strukturne organizacije družine in posledično funkcionalnosti družine (Čačinovič Vogrinčič 1998, 10). Stopnjo razmejitev smo v delu povezali s stopnjama avtonomije in intimnosti najprej v primarni družini in kasneje pri posamezniku samem. Družina je kompleks sistemov in podsistemov, znotraj katerega veljajo stalne interakcije med enotami in prav pogostost, intenzivnost in načini teh interakcij botrujejo vzpostavitvi (ne)ravnotežja med povezanostjo (intimnostjo) na eni in ločenostjo (avtonomijo) na drugi strani (Gostečnik 2010, 66-67). V nadaljnjem empiričnem delu smo preverili predpostavko, ki trdi, da se bolj uspešna individualizacija od primarne družine povezuje z višjo stopnjo samospoštovanja in obratno. Samospoštovanje je človekova značajska lastnost, produkt vseživljenjskega človekovega razvoja skozi socialne, družbene in druge vidike življenja (Musek 1999, 236). Kot bomo videli v teoretičnem delu naloge,

igrajo eno od ključnih vlog pri sooblikovanju samospoštovanja otroka in kasneje odrasle osebe odnosi iz izvirne družine. Osamosvajanje v odnosu do staršev pomeni, da se je odrasel otrok sposoben odločati samostojno, se nase zanesti in vase zaupati, obenem pa sočasno zmožen vzdrževati povezanost s starši. Odrasla oseba je namreč zrela, avtonomna, odgovorna, sposobna proaktivno kreirati svojo prihodnost, razumsko presojati, se samostojno odločati in živeti skladno s svojimi ambicijami in željami (Hoffman 1984, 170-173).

Prehod v svet odraslosti ne pomeni le distance v odnosu do staršev, ampak istočasno predstavlja tudi zamenjavo prioriteten odnosov. Na mesto odnosa starš-otrok praviloma vstopijo intimni partnerski odnosi. Slednji postanejo najpomembnejši vir intimnosti in varnosti, kot nekoč v otroštvu in mladostništvu odnos s starši, uspešnost in zadovoljstvo v partnerskih odnosih pa sta po mnogih raziskavah različnih avtorjev povezana z izkušnjami in čutenji, ki so bili osnovani prav v zgodnjih odnosih s pomembnimi bližnjimi (Puklek Levpušček 2003, 71-74). Tako smo v empiričnem delu preverili tudi hipotezo, ki trdi, da odrasli otroci, ki niso uspešno zaključili faze separacije in individualizacije od primarne družine, izražajo v partnerskih odnosov manj zadovoljstva s partnerskim odnosom in obratno, kar že v teoretičnem delu predstavimo in povežemo s psihoanalitičnimi teorijami in teorijami, ki raziskujejo kompleksno polje najmanjše celice v skupnosti - družine.

2. TEORETIČNI UVOD

Kroflič (2007, 58) pronicljivo trdi, da, »ko človeku preprečimo »avtentične, osebno vpletene odnose« z drugim, njegovo trpljenje (ali sreča) v nas ne prebudi več odgovornosti za spoštljiv in skrben odnos. Na isti premisi gradijo tudi avtorji sistemskih družinskih teorij, v katerih je hrepenenje po odnosu ena od bistvenih potreb slehernega posameznika (Gostečnik 2006, 5-9).

2.1 RAZVOJ AVTONOMIJE IN INTIMNOSTI V IZVORNI DRUŽINI

2.1.1 Murray Bowen in multigeneracijska sistemska terapija

Primarna družina je družina, v katero se posameznik rodi ali je posvojen. Murray Bowen, zdravnik in ustanovitelj multigeneracijske sistemske terapije, je v svojem raziskovanju družin opazil, da je terapija posameznika veliko bolj uspešna, če je vanjo vključenih več generacij ene družine. V svojih dognanjih je prišel do zaključka, da so družinske težave mnogokrat sad medgeneracijskega procesa, saj se vzorci družinske dinamike preslikavajo iz ene generacije v drugo (Gostečnik 2010, 211; Winek 2010, 81-86). Bowen je želel s teorijo pokazati, da smo ljudje del univerzalnega evolucijskega sistema, ki jih družijo sile, ki nas vlečejo skupaj, in razdvajajo sile, po katerih človek želi biti avtonomen, svoboden. Družina je naravni sistem. Posledica nasprotujočih sil večje ali manjše oblike trenj oziroma aksioznosti, ki nastajajo, se ohranjajo, prenašajo in družijo družinske generacije med seboj ter se tako tudi slabijo, spreminjajo ali izginjajo. Za razumevanje Bowenove multigeneracijske terapije je potrebno ozavestiti, da je posameznik odraz sebe, svoje primarne in sedanje družine, šele nato lahko v luči celotnega sistema natančneje ocenimo njegov odnos do sebe, drugih in sveta (Gostečnik 2010, 211-215).

Eden bistvenih konceptov Bowenove teorije je diferenciacija jaza, ki jo bolj kot karakteristiko posameznika Bowen označuje kot rezultat družinske dinamike. Bolj kot je posameznik diferenciran, lažje se emocionalno povezuje z drugim. Bowen predpostavlja čustveno osamosvajanje kot ločevanje posameznikovih razmišljanj od emocij, saj ko oseba osvoji spretnost ločevanja med razmišljanjem in čustvi, se je sposobna samostojno odločati ne glede na reakcije in emocionalne odzive drugih. Pred

padcem v drugo skrajnost – zlitjem ali stapljanjem oziroma fuzijo z drugim, ko posameznik ni sposoben lastnega razmišljanja, ga varuje funkcionalen strah ali anksioznost. Zlitje je posledica šibkih interpersonalnih meja med družinskimi člani, kjer ostane malo ali nič prostora za emocionalno intimo in avtonomijo posameznega družinskega člana. Bowen je menil, da pretirana kontrola posameznikov čutenj s strani nekoga drugega vodi v kaos in posledično v nefunkcionalnost celotnega družinskega sistema. Nasprotno ali funkcionalno pa se zgodi v družinskem sistemu, kjer je ustrezno glede na človekovo zmožnost dojemanja in stopnjo razvoja dosežena diferenciacija jaza in upoštevana stopnja intime. Intima je, kot je verjel Bowen, v odnosih bistvenega pomena za izgraditev diferenciranega jaza, ki poleg avtonomnosti vključuje tudi sposobnost čustvene povezanosti z drugimi (Gostečnik 2010, 211-217; Mehri idr. 2011, 733; Winek 2010, 81-86). Koncept diferenciacije selfa ima po raziskavah dve dimenziji (Mehri idr. 2011, 734):

- a. intrapsihično, ki se navezuje na posameznikovo zmožnost ločevanja emocij od intelekta oziroma razmišljanj in
- b. interpersonalno, ki ustvarja razmerja med posameznikovo avtonomijo od drugih in intimo z drugimi.

Koherenca med obema dimenzija je po mnenju omenjenih avtorjev resnični kazalec diferenciacije selfa (prav tam 2011, 734).

Na podlagi Bowenovih hipotez je bil v drugi polovici 20. stoletja osnovan teoretični model, ki predpostavlja, da ustroj družinskega sistema neposredno vpliva na psihosocialni razvoj in prilagoditev posameznika v adolescenci, v obdobju, ki je predhodno odraslosti. Raziskovalci trdijo, da stopnja diferenciacije v družinskem sistem pomembno napoveduje posameznikovo stopnjo individualizacije, ki se hkrati odvisno povezuje s stopnjama posameznikove identitete in intime. Razvoj identitete je neposredno odvisen tudi od interpersonalnih odnosov znotraj družine, ne le od značajskih lastnosti posameznika, med seboj pa se pomembno razlikujeta identitetna razvoja hčere oziroma sina v odnosih z materjo ali z očetom (Bartle-Haring 1997, 554; Zupančič 2011, v Puklek Levpušček in Zupančič 2011, 25; Winek 2010, 83-84).

2.1.2 W. Ronald D. Fairbairn in teorija objektnih odnosov

Vsak delec je gradnik večjega sistema, brez katerega ne obstaja sam in brez katerega ne obstaja sistem. Otrok v družini je eden od elementov, ki gradijo družino. Družina je sistem, za katerega velja konstantna izmenjava informacij, adaptiracije na spremembe, sposobnost samovzdrževanja in organiziranosti na podlagi komunikacije med posameznimi družinskimi člani, ki ves čas sovplivajo drug na drugega (Gostečnik 2010, 7; Tomori 1994, 18-35). Povsem fizikalna načela gibanja sistemov so tako pripeljala do pomembnosti dinamik na ravni intrapsihičnih, interpersonalnih in sistemskih odnosov v družini (Gostečnik 2010, 7-23).

Teoretik britanske šole Fairbairn je, sicer ne povsem enoznačni, kajti v senci mu ob bok kot začetnico teorije objektnih odnosov postavljajo Angležinjo Melanie Klein, začetnik in utemeljitelj t.i. teorije objektnih odnosov (Žvelc 2011, 29). Fairbairn (1952, v Gostečnik 2010, 185) je v svojem raziskovanju izhajal iz fenomena, da se otrok ne glede na izkušnjo s svojimi starši k njim venomer vrača. Za razliko od psihoanalitika Freuda in njegove revolucionarne teorije psihoseksualnega razvoja, v kateri je trdil in dokazoval, da subjekt išče zgolj in samo ugodje za zadovoljitev svojega libida, je Fairbairn v središče svojega raziskovanje postavil dejstvo, da libido ne išče ugodja, marveč objekt. Po Fairbairnu subjekt išče odnos (in ne le zadovoljitev svojih gonov), kajti otrokovo (oziroma človekovo) osnovno hrepenenje je želja po odnosu, v katerem bo prepoznan, priznan in ljubljen (Gostečnik 2010, 185; Perko 2006, 110-112; Scharff 1997, 13; Žvelc 2011, 22-25). Fairbairn je Freudovo teorijo gonov in neposredne zadovoljitve gonovskih teženj, izhajajoč iz posameznikovega libida, zamenjal s teorijo o objektnih odnosih, v kateri dinamični self išče objekt, ki ga v temelju potrjuje, sprejema in mu daje občutek varnosti – slednje pa so temelji za razvoj človekovih identitete in osebnosti (Scharff 1997, 18; Žvelc 2011, 25).

Fairbairnova teorija trdi, da razvoj samostojne osebe poteka v stopnjah od povsem odvisnega, nediferenciranega in od matere odvisnega novorojenčka do identitetno neodvisne odrasle osebe (Perko 2006, 111; Scharff 1997, 15-16). Uspešnost razvoja je pomembno odvisna od odnosov z drugimi in z okoljem. Homeostazno stanje med obema poloma Fairbairn opisuje kot zrelo odvisnost, ki pomeni »zmožnost hkratne diferenciacije in povezanosti z drugimi objekti« (prav tam 1997, 15).

V svoji teoriji Fairbairn predpostavlja tri faze razvoja ega:

1. faza infantilne odvisnosti s podfazama zgodnje in pozne oralne faze,
2. prehodna faza med infantilno odvisnostjo in zrelo odvisnostjo s podfazama analne in zgodnje genialne (falilne) faze in
3. faza odrasle – zrele odvisnosti, ki je kompetentna Freudovi genitalni fazi.

Ohranja Freudovsko besedno strukturo, čeprav ima teorija v temelju zamenjane Freudove ideje o nagonških impulzih z odnosnostnimi komponentami. Pri diferenciranju posameznih faz Fairbairn izhaja iz paradigme zgodnjega odnosa med materjo in otrokom kot primarnega in zavezujočega odnosa, ki je podlaga vsem nadaljnjim odnosom. Dovolj dobra mati, kot kasneje trdi Winnicott (v Žvelc 2011, 35-38), bo v otroku pustila zapuščino celostnosti in kontinuiranosti nasproti raztreščenosti otrokovega ega kot posledice nemočnega otroka, ki v odnosu z materjo ni bil utrezno zadovoljen. Otrok namreč v hrepenenju po samoizpolnitvi in potrebi po ljubezni ponotranji »slabi« objekt (podobo ne-dovolj dobre matere) in kot bitje upanja ter hrepenenja po absolutni sprejetosti in ljubezni ohrani »idealni« objekt (gratificirajočo idealno mater), ki ga bo zasledoval v vseh nadaljnjih odnosov. Razcepljenost ega preko ponotranjenih shem in vzorcev mu onemogoča prehod iz faze infantilne odvisnosti v napredujočo stopnjo, saj se je nezmožen distancirati, ločiti od objekta, na katere se je primarno navezal in od katerega pričakuje, da ga bo brezpogojno ljubil in sprejel njegovo ljubezen (Scharff in Fairbairn Birtles 1997, 1085-1088; Scharff 1997, 18-20; Žvelc 2011, 37). V prehodni fazi med infantilno odvisnostjo in zrelo odvisnostjo posameznik doživlja izrazit konflikt med ločitvijo od ljubljene in hkrati hrepeni po združitvi z njim. Fairbairn opisuje slednje kot anksiozno stanje posameznika, ki ga spremljajo fobični, obsesivni, histerični in paranoidni simptomi zavoljo strahu pred zapustitvijo, ločitvijo in težnjo po oddaljevanju od bližnjega (prav tam 1997, 16-18). Uspešno zaključena faza infantilne odvisnosti in prehod v zrelo odvisnost pomeni, da se je oseba uspela uspešno identificirati (je razvila samostojno in koherentno lastno identiteto) in se je spodobna v odnosih hkrati diferencirati in povezati z drugimi, s čimer se poleg Fairbairna strinjajo tudi nekateri raziskovalci družinskih sistemskih teorij (Gostečnik 2010; Kompan Erzar 2006, 55-62; Scharff 1997, 15; Žvelc 2011, 31-32).

Fairbairnova teorija v ospredje postavlja moč ponotranjenih objektov, od katerih je otrok odvisen in jih potrebuje. Če so ponotranjene sheme neprimerne, pomanjkljive, se

to v kasnejših odnosih lahko javlja kot anomalija v odnosu do drugega – pretirana odvisnost, zlitje z drugim, strah pred intimo, zlorabljanje, nepotrpežljivost. Nediferencirani in infantilni jaz namreč nikoli ne obupa nad iskanjem brezpogojne pripadnosti in ljubezni, ki mu je v njegovih najzgodnejših letih slab skrbnik ni bil sposoben dati (Scharff in Fairbairn Birtles 1997, 1099; Žvelc 2011, 32-34). Pomembno je upoštevati, da starši niso edini vir naše podobe, ki jo kot odrasle osebe nosimo v sebi. Identiteta se namreč oblikuje in vzorec vtisne v našo intrapsihično strukturo ob vseh ljudeh, ki so nam bili v zgodnjem otroštvu najbližje.

Zgodnje izkušnje iz primarne družine so lahko napovednik, kako se bo določen posameznik znašel v odraslih odnosih. Zgodnji odnosi prav tako lahko napovedujejo odnos in čutenja, ki jih bodo razvili odrasli otroci do svojih staršev. In zanje je signifikantno, kar pravi Kompan Erzar (2006, 57): »Človek je edino bitje, ki lahko potrebo po pripadnosti odreže na zavestni ravni, na ravni vedenja, celo na ravni iskanja stika, ne more pa je afektivno odrezati.«

2.1.3 John Bowlby in teorija navezanost

Freudovo teorijo psiho seksualnega razvoja in moči gonov je zamenjala teorija objektnih odnosov, ki v ospredje postavlja neustavljivo človekovo potrebo po odnosu. Da je odnos ključnega pomena človeku za preživetje, je iz svojih raziskav živali in v okviru evolucijske teorije zaključil tudi psihoanalitik in biolog John Bowlby (1969), avtor in začetnik teorije navezanosti kot pomembne karakteristike, ki se vtisne v notranjo podobo majhnega otroka in zasleduje posameznika v vseh naslednjih razvojnih obdobjih življenja. V odraslosti prihaja, kot bomo videli v nadaljevanju, do rekonstrukcije istega tipa navezanosti in poustvarjanju vzdušja iz izvirne družine v odnosih odraslih otrok kot so ga le-ti spoznali in imeli v njihovih primarnih družinah.

V primarni družini se v prvih letih otrokovega življenja ustvari izvorni, jedrni afekt na podlagi čustvenih dinamik v odnosu s primarnim(i) skrbnikom(i) – tip navezanosti, ki se zajezi globoko v področju nezavedne psihe človeka. V vseh nadaljnjih odnosih vedno zasledujemo vrojeni temeljni afekt, četudi je boleč in nefunkcionalen. In prav prepoznanje temeljnega afekta je po mnenju zagovornih relacijske družinske systemske teorije ključ do sprememb, ko želimo boleče odnose spreminjati v drugačne – funkcionalnejše, zadovoljivejše in plodnejše (Kompan Erzar 2006, 57).

Z definiranjem navezanosti, izoblikovane v prvih letih otrokovega življenja, lahko precej gotovo napovemo tip navezanosti, ki ga bo posameznik izoblikoval v adolescenci in v odraslosti, čeprav je razvoj navezanosti vseživljenjski proces (Žvelc 2011, 101). Fonagy, Steel in Steel (1991, 891-905) so z empiričnimi študijami preverjali in dokazali, da se vzorci navezanosti prenašajo transgeneracijsko preko procesa socializacije, starševskega vedenja in interakcije med staršem in otrokom, kar so ugotovili in s sinonimi kot so projekcijska identifikacija, transfer, itd. povezali tudi drugi avtorji (Gostečnik 2010; Žvelc 2011, 107). Bowlby (1973, v Bozhenko 2011, 1626) poudarja pomen trdnega, varnega in skrbnega odnosa staršev s svojim otrokom v prvih letih življenja za normalen otrokov razvoj. Če otrok tega odnosa nima, sta njegova nadaljnja, socialni in emocijski, razvoja lahko okrnjena, kar vodi v nefunkcionalne odrasle odnose (prav tam, 1626). Ob tem je pomembno omeniti, da, čeprav so temeljnega pomena vzorci navezanosti iz otroštva, obstaja skozi celo življenje v odnosih maneverski prostor, v katerem je moč spremeniti izoblikovan stil navezanosti, kar je še posebej pomembno v primerih, kjer primarni stil navezanosti, ki je drugačen kot varen in funkcionalen, onemogoča človeku vsestranski in zdrav razvoj.

V prvih treh letih življenja se, biološko gledano, zavoljo plastičnosti možganov med nevroni razvijajo specifične nevronske povezave, ki se oblikujejo ob sprejemanju izkušenj in sporočil iz zunanjega sveta oziroma prvenstveno iz medosebnih odnosov s primarnimi skrbniki (Gostečnik 2008, 23-27; Gostečnik 2011, 266-267; Kompan Erzar 2006, 140-143; Repič 2008, 125-127). Način, kako se otrokov primarni skrbnik odziva na otrokove potrebe, se, kot pravi Bowlby (1973), vtisne v intrapsihično strukturo otroka kot delovni oziroma reprezentativni model, matrica odnosa, ki se brez občutka za prostor in čas aktivira v vseh situacijah, ki kakorkoli spominjajo na primarno interakcijo z objektom navezanosti (Cvetek 2009, 51; Fraley 2010; Rothschild 2000, 20-21; 26-31). Delovni modeli se shranijo v sistem dolgoročnega spomina in delujejo za otroka v kasnejših odnosih kot signalna opozorila, preko katerih kodira, interpretira in ločuje nove izkušnje in doživetja od nevarnih na varne (Kompan Erzar 2006, 58; Puklek Levpušček, v Puklek Levpušček 2011, 83-84).

2.1.4 Mary Ainsworth in vzorci navezanosti v otroštvu

Mary Ainsworth je s sodelavci na podlagi Bowlby-jeve teorije izvedla laboratorijski eksperiment pod imenom »tuja situacija«. Med eksperimentom je mati po pogovoru z eksperimentatorjem zapustila prostor, v katerem se je potem znašel otrok sam s tujo osebo. Opazovali so reakcije otrok ob poslavljanju od matere, med njeno odsotnostjo in ko se je le-ta vrnila. Ugotovitve so Ainsworthova in sodelavci strnili v štiri vedenjske vzorce navezanosti (Cvetek 2009, 74-79; 106-109; Fraley 2010):

1. Varna navezanost, za katero je značilna starševska čuječa odzivnost, ljubeznivost in zanesljivost ob otrokovih prijetnih ali neprijetnih izkušnjah. Varno navezan otrok je miren, čustveno in telesno zadovoljen.
2. Anksiozna oziroma ambivalentna navezanost, ki v otroku zaradi odsotnih staršev ali staršev, ki se nanj odzivajo z dvojnimi sporočili, pušča vznemirjenost, pretirano reaktivnost, zmedenost in strah pred sklepanjem trdnih odnosov.
3. Izogibajoča navezanost, kjer so otroci žrtve čustveno nedostopnih staršev in posledično postanejo otopeli. Do odnosov so hladni in delujejo, kot da jih ne potrebujejo.
4. Dezorganizirana navezanost, ki je plod pretirano stroge, avtoritativne starševske vzgoje, kjer otrok ne zmore ločiti, ali je starševa gesta storjena iz ljubezni ali grožnje (prav tam 2009, 74-79; 106-109).

Izoblikovan stil navezanosti je matrika navezanosti, ki jo bo odrasel otrok v svojih nadaljnjih odnosih ohranjal, oživljal in nenazadnje spreminjal, v kolikor bo prepoznal, da zanj ne funkcionira. Na nerazrešene vsebine ali čutenja ali izkušnje bo vedno znova iskal zadovoljive nove odgovore in izkušnje bodisi v vračanju nazaj k staršem ali v odnosih z drugimi (Gostečnik 2006, 20-29; Miller 2005, 12-13).

2.1.5 Vzorci navezanosti v odraslosti

Raziskovalci, ki so nadaljevali Bowlbyjevo delo in ga aplicirali na odnose v različnih obdobjih odraslosti, so potrdili Bowlbyjevo tezo, da je navezanost proces, ki traja celo življenje in da stil navezanosti, izoblikovan v otroštvu, največkrat ostaja najbolj trdovratno zapisan in enak tudi v drugih odnosih (Žvelc 2011, 102). Biološki pomen navezanosti je v tem, da je ena od temeljnih človekovih potreb potreba po zaščiti in

varnosti, kar išče posameznik v kakršnemkoli že odnosu do bližnjega (Kompan Erzar 2006, 88). Shaver in Hazanova (v Žvelc in Žvelc 2006, 56-60) sta svoje raziskovalno delo posvetila navezanosti pri odraslih oseb in svoje ugotovitve v povezavi z Bowlbyjevo teorijo navezanosti povezala in izluščila skoraj povsem slične karakterike tipov navezanosti v odraslosti:

1. Varna navezanost, ki v partnerskem odnosu pomeni funkcionalno zmožnost intimnosti, bližine, spoštovanja in zaupanja. Varno navezan partner je sposoben povezanosti z drugim, hkrati pa ob tem ohraniti svojo individualnost.
2. Anksiozno-ambivalentna navezanost je značilna za posameznike, ki sebe ocenjujejo kot manjvredne, druge kot grandiozne. V partnerskem odnosu doživljajo čustvene ekstreme – od popolne ljubezni, zlitja in odvisnosti do sovražne nastrojenosti, jeze in boleznega ljubosumja.
3. Izogibajoč stil navezanosti je značilen za partnerje z nizko stopnjo samospoštovanja. V odnosih so plahi in težko zaupajo. V kolikor se znajdejo v odnosu, so v njem pasivni, odvisni in bolj vpleteni v odnos kot njihov partner.
4. Odklonilno-izogibajoč stil navezanosti, ki je podoben izogibajočemu stilu navezanosti v otroštvu. Za te osebe je značilno, da ne sklepajo tesnih odnosov zaradi strahu pred zavrnitvijo. Samopodoba teh partnerjev je nizka in nestabilna (prav tam 2006, 56-60).

Pomembno je vedeti, da so osebe, ki so že v otroštvu kazale določen tip navezanosti, istega izražale tudi v odraslih odnosih, kar v raziskavah potrjujeta Shaver in Hazanova ter dodajata, da se stil navezanosti prenaša medgeneracijsko. Kar pomeni, kakršen odnos bo imel otrok s svojim staršem, takšnega bo verjetno prenesel v svoj partnerski odnos oziroma na odnos s svojimi otroki (Žvelc in Žvelc 2006, 60-62).

Implementacija teorij navezanosti v družinske sistemske teorije lahko nasplošno pomaga k razumevanju polja medosebnih odnosov ali celo konkretnije, k interpretaciji odnosov med odraslimi otroci in njihovo primarno družino. Za navezanost namreč ni značilno le, kot so dognali strokovnjaki, stabilnost stilov navezanosti preko najmanj treh generacij, marveč stil navezanosti v otroštvu neposredno vpliva na to, kako bo potekala socializacija posameznika in kakšen odnos bo do svoje izvirne družine razvil mlad odrasel oziroma odrasli otrok (Bowlby 1969; Žvelc in Žvelc 2006, 61-62).

2.1.6 Razvojni fazi separacije in individualizacije

»Če se s katerim od svojih staršev nikoli niste mogli razumeti in ste ga pustili daleč zadaj na svoji poti, tako da se vam ob misli nanj vzbuja jeza, samopomilovanje ali katerokoli drugo čustvo, /.../ ste še vedno privezani nanj. Obtičali ste. Najprej morate razrešiti odnos, da lahko končate svoje delo.« (Halpern 1999, 17)

Margaret Mahler, kliničarka in poleg Reneja Spitzja in Edith Jacobson predstavnica pozne egopsihologije, se je z direktnim kliničnim opazovanjem v drugi polovici 20. stoletja lotila odnosa med materjo in otrokom. Na osnovi longitudinalnih raziskav je definirala in opisala procesa separacije in individualizacije osebe, ki poteka od otrokovega rojstva do »izvalitve iz simbiotične membrane« ali drugega rojstva v tretjem letu otrokove starosti (Perko 2006, 118; Praper 1996, 100-104; Žvelc 2011, 53-56).

Razvoj procesa separacije in individualizacije je Mahlerjeva s sodelavci razdelila v med seboj kontinuirane faze (Žvelc 2011, 54-56):

1. Avtistična faza

V tej fazi od otrokovega rojstva do približno šestega tedna starosti novorojenček išče ravnotežje z zadovoljevanjem potreb po hranjenju, spanju in dojenju ter se še ne zaveda sveta okoli sebe.

2. Simbiotična faza

V simbiotični fazi od šestega tedna do šestega meseca otrokove starosti se dojenček začne zavedati matere oziroma primarnega objekta, vendar se vede kot da sta z materjo eno. Z materjo je zlit v eno, saj je od nje absolutno odvisen in se ne zaveda, da sta on in mater dva različna subjekta.

Obe fazi – normalni avtizem in simbioza – sta zgodnji fazi nediferenciacije in uspešna izpeljava obeh je predpogoj za nadaljnje faze.

3. Proces separacije in individualizacije (diferenciacija – faza prakticiranja – približevanje – utrjevanje individualnosti ter začetki emocionalne konstantnosti objekta)

V prvi podfazi procesa separacije in diferenciacije – fazi diferenciacije –, ki se začne med četrtem in petim mesecem otrok začne zaznavati ločenost sebe od matere in se hkrati prične nanjo specifično odzivati (prepozna jo glede na druge subjekte). To fazo oziroma dogodek Mahlerjeva opisuje kot »izvalitev iz simbiotične maternice« ali drugo, psihološko rojstvo otroka. Od desetega do šestnajstega meseca se otrok praviloma znajde v fazi prakticiranja. Otrok z usvajanjem hoje, intenzivnim kognitivnim razvojem vse bolj razvija svojo individualnost. Ob primarnega objekta navezave se ločuje, ampak hkrati je pretrašen, če slednjega dolgo ni v njegovi bližini. Slednje se še posebej intenzivno odraža v naslednji podfazi – fazi približevanja –, ki se začne okoli osemnajstega meseca otrokove starosti. V tej fazi se otrok z enako mero navdušenosti in radovednosti od matere odmika v svet novih izkušenj in doživetij ter se k njej vrača zaradi potrebe po ljubezni in deljenju novih izkušenj. V tej fazi otrok stopica na meji med odvisnostjo od matere in oddaljevanjem od nje. Četrta podfaza procesa separacije in individualizacije, ki naj bi se po raziskavah Mahlerjeva in sodelavcem zaključila okoli tretjega leta otrokove starosti, se imenuje utrjevanje individualnosti ter začetki emocionalne konstantnosti objekta. V tem obdobju naj bi se v otroku izoblikovala konsistentna in celovita podoba njegovega ega ter internalizacija dobrih in slabih objektnih predstav. Konstantnost naj bi vodila k razvoju zrelih objektnih odnosov, ki tudi ob daljši ločenosti od primarnega objekta ne predstavljajo frustracij za otroka, obenem pa naj bi se v otroku tudi utrdili njegova spolna identiteta, emocionalna konstantnost in stabilen občutek za sebe (ki je ločen in hkrati povezan z drugimi) (Praper 1996, 100-104; prav tam 2011, 53-57).

S postopnim razvojem lastne identitete in ponotranjenjem lastnosti objekta otrok okoli tretjega leta doseže separacijo in individualizacijo. Mahlerin sodobnik Spitz je v svojih raziskavah odnosov mater s svojimi otroki šel do skrajnih meja in otrokom onemogočil stik z materami. Pri teh otrocih je prišlo zaradi neustrezno izpeljane simbiotične faze do kasnejših nevrotičnih, psihotičnih in drugih duševnih motenj, kar dokazuje nujnost skrbnega odnosa otroka s primarnimi skrbniki v prvih letih njegovega življenja (Perko 2006, 118-119; Praper 1996, 93-94). Odtisi o zunanjih osebah ali doživetjih iz primarne družine se v otrokovi intrapsihični strukturi trdno usidrajo in predstavljajo izhodiščno shemo vzdušja in občutij, ki jih bo oseba zasledovala in iskala v vseh naslednjih razvojnih obdobjih in v vseh nadaljnjih odnosih.

2.2 AVTONOMIJA IN INTIMNOST

Za razvoj avtonomije in intimnosti se je izkazala pomembnost zgodnjih odnosov v primarni družini, ki vplivajo na zdrav razvoj možganov in funkcionalno regulacijo afektov. Obe karakteriki imata torej svoje biološko, razvojno in socialno komponente (Gostečnik 2010, 219-228), ob tem pa Juul (2009, 53-54) trdi, da so izvorna družina in odnosi v njej temeljne izhodiščne točke razvoja posameznikovega jaza in integritete. Bowen meni, da so funkcionalne družine tiste, v katerih velja homeostatično ravnotežje med potrebo po avtonomiji in intimnosti, istočasno pa omenja, da se v čisto vsaki družini pojavlja določena stopnja nefunkcionalnosti, ki pa ni ovirujoča, dokler se posamezni člani in družina kot celota zmorejo nanjo konstruktivno odzivati in jo redefinirati v funkcionalnejšo obliko (Gostečnik 2010, 227-229). Mnogi avtorji omenjajo družino kot konfliktno skupnost. Konflikti so nujna izkušnja, ki skupnost seznani z individualnimi razlikami na eni strani in prilagajanjem oziroma iskanjem kompromisov zaradi povezanosti na drugi strani (Čačinovič Vogrinčič 1998, 10-11; 219; Kompan Erzar 2003, 39).

Ob rojstvu je otrok povsem odvisen od svojih staršev, predvsem od odnosa z materjo, o čemer smo v okviru teorije navezanosti spoznali v prejšnjem poglavju. Z odraščanjem se otrok od staršev vse bolj odmika proti svoji neodvisnosti in samostojnosti. Slednje pomeni v primarni družini velik obrat, saj odvisen otrok postane neodvisen odrasel in v odnos s svojimi starši lahko vstopi kot enakovreden partner. Za občutke kompetentnosti, neodvisnosti in ločenosti ter hkrati funkcionalne povezanosti pa mora otrok v razvoju razviti določene vrline, ki strukturirajo njegovo podobo o samemu sami. Zgodovina raziskovanj človekove osebnosti nas ves čas opominja, da se identiteta posameznika ne izgradi hipoma ali ločeno od okolja, celo poudarja se, da je primarna družina najpomembnejša celica, v kateri si otrok postopoma na podlagi povratnih informacij o lastnih dejanjih ter na podlagi informacij o lastni vrednosti, ki jih dobiva od staršev, ustvarja svojo samopodobo (Gostečnik 2010, 220-228; Kompan Erzar 2006, 20; Tomori 1994, 11-14).

2.2.1 Erik Erikson in razvojni fazi avtonomije in intimnosti

Razvoja občutij avtonomije in intimnosti je v svojo razvojno teorijo kot pomembni razvojni fazi in faktorja za konsistentno osebnostno strukturo v vseživljenjskem psihosocialnem razvoju posameznika vključil ego psiholog Erik Erikson. Erikson se je pri študijah razvoja osebnosti usmerjal na interakcijo med biološkimi goni in vplivi družine ter okolja, za vsako od osmih zaporednih faz pa je trdil, da morajo biti za celovit in koherenten razvoj uspešno zaključene.

2.2.2 Intimnost

Kompetenco intimnosti Erikson uvrsti v zgodnjo odraslost oziroma v šesto razvojno obdobje in jo definira kot »zmožnost za zavezanost odnosu, ki vsebuje tudi kompromise in žrtvovanja« (Erikson v Žvelc 2011, 52). Čačinovič Vogrinčič (1998, 26) po Eriksonovi teoriji za osvojitev intimnosti poudarja vlogo staršev, ki s svojim zgledom v družini otrokom predstavijo vzorčne modele intimnosti in ljubezni v odnosih. V kolikor razvojna faza intimnosti ni uspešno zaključena, se pri osebi razvije občutek izolacije od odnosov (Žvelc 2011, 52). Gostečnik (2010, 257) intimnost definira kot posameznikovo zmožnost, da lahko priznava in deli svojo ranljivost. Družina je v vsem tem izvor in učiteljica intimnih odnosov. Raziskovalci družinskih odnosov predpostavljajo in s svojimi raziskavami dokazujejo, da kasnejši strah pred intimo, neustrezne razmejitve v odnosih, tesnoba, odvisnosti od substanc, itd. Lahko izvirajo iz neustreznega odnosa do intime v primarni družini (Juul 2009, 53; Gostečnik 2004, 80; Kompan Erzar 2006, 15-16).

2.2.3 Avtonomija

Etimologija pojma avtonomija izvira iz grških besed »autos«, ki pomeni »sam«, in »nomos«, ki pomeni »zakon«. Avtonomija se torej navezuje na samoupravljanje oziroma samousmerjanje. Za avtonomnega posameznika velja oseba, ki brez prisile in svobodno izraža in sprejema svoje odločitve. Ob tem ni brezbrizen do zunanjih omejitev, marveč se nanje odziva premišljeno, nadzorovano in socialno prilagojeno (Puklek Levpušček 2003, 71-76). Avtonomija se v veliki meri oblikuje skozi starševsko potrjevanje v otroštvu še pred oblikovanjem intimnosti. Avtonomija in občutek neodvisnosti sta namreč po Eriksonu ključni kompetenci v drugi fazi ego razvoja v

obdobju od drugega do četrtega oziroma petega leta otrokove starosti. Otrok v tem obdobju eksperimentira in prične ločevati dobro od slabega. Ob tem po mnenju Eriksona nujno potrebuje trdno starševsko oporo, ki ga hkrati omejuje skladno s socialnimi normami, spodbuja v smeri neodvisnosti in avtonomije in varuje pred občutkom sramu in nezaupanja. Neustrezna razrešitev faze se kaže v otrokovem dvomu vase in sramu in je največkrat posledica pretirane starševske kontrole otrokovega vedenja (graje, zaničevanja, posmeh), v odraslosti se to pokaže kot nezmožnost svobodne volje in samokontrole ter umanjkanje individualnosti (Čačinovič Vogrinčič 1998, 10; 25; Tomanovič 2003, 52; Žvelc 2011, 50).

Avtonomno osebnost tako otrok zgradi s pomočjo skrbnih, avtonomnih in zanesljivih staršev, ki z otrokom sodelujejo v komunikaciji, mu nudijo oporo pri načrtovanju njegovih ciljev, ga varujejo, omejujejo in spoštujejo njegovo dostojanstvo. V otroštvu se otrokov ego identificira z zahtevami staršev. Starši namreč predstavljajo ideal, popoln objekt, ki ga otrok v svojo notranjepsihično strukturo ponotranji in ga zasleduje celo življenje. V kolikor v obdobju mladostništva ali sekundarne individualizacije ne pride do rekonstrukcije posameznikovega ega na podlagi lastnih izkušenj in ne več preko posnemanj in izkušenj staršev, lahko posamezniku spodleti psihološko osamosvajanje od staršev in posledično namesto neodvisnosti ostane patološko navezan na primarne objekte (starše) (Kompan Erzar 2006, 20; Tomanovič 2003, 52).

Še vedno obstajajo v znanstveni literaturi različne definicije avtonomije, bistvena ločnica med njimi pa je način odnosa med odraslimi otroci in njihovimi starši. Klasična psihoanaliza avtonomijo opredeljuje kot nasprotje ali odmik od povezanosti od staršev, ki se lahko stopnjuje do popolne prekinitve stika (ang. detachment), medtem ko neoanalitična, sodobnejša tradicija avtonomijo pojmuje kot samostojno delovanje posameznika, ki pa ne vključuje nujno prekinitve stika s primarno družino oziroma starši (Puklek Levpušček 2011, v Puklek Levpušček in Zupančič 2011, 79-82).

V magistrskem delu smo se oprli na neoanalitično tradicijo in izhajali iz hipoteze, da se stopnja individualizacije oziroma osamosvojitve od primarne družine, ki je povezana s stopnjo avtonomije pri posamezniku, povezuje s stopnjo samospoštovanja pri odraslem otroku in zadovoljstvom v partnerskem odnosu. Podobno so ugotavljali že Frank, Avery in Laman (1988, 729-737) v študiji leta 1988, v kateri so zaključili z ugotovitvami, da se avtonomija posameznika pomembno povezuje z dimenzijami povezanosti,

kompetentnosti in emocionalne avtonomije, ki se nanaša na samouravnavanje posameznikovih čustev. Visoko stopnjo povezanosti so tako v raziskavi izrazili udeleženci, ki jih je skrbelo za dobro počutje staršev, močne in vztrajne vezi z njimi, ki so imeli do staršev empatičen odnos, istočasno pa je z visoko stopnjo povezanosti povezovala nizka stopnja kompetentnosti pri teh udeležencih raziskave. Nizka stopnja kompetentnosti je pomenila, da posamezniki niso bili zmožni sprejemati pomembnih odločitev v življenju brez vpliva staršev in niso delovali samostojno. Posamezniki, ki so pri dimenziji emocionalne avtonomije dosegali visoke vrednosti, so bili sposobni bolje nadzorovati svoja čustva do staršev, jih spoštovati in biti nanje ponosni, hkrati pa so bili glede sebe in svojih vrednot sposobni bolj objektivnega in zrelega pogleda.

Intimnost in avtonomija sta kompetenci, ki pomembno sodelujeta v procesu sekundarne individualizacije in odpirata pot v obdobje odraslosti, ko naj bi se posameznik dokončno osvobodil infantilnih predstav o starših in življenju ter zrelo vstopil v novo obdobje samostojnega življenja.

2.3 SAMOSPOŠTOVANJE

Na razvoj samospoštovanja po mnenju Skalarja (v Perko 2006, 139) vplivajo družina, socialno okolje in lastna aktivnost. Podobo o sebi si tako ustvarimo skozi družbeno sito, skozi lastno proaktivnost, neizbrisen in najgloblji pečat pa se oblikuje v vzdušju primarne družine. Otrok se uči pogleda na svet in nase najprej s posnemanjem drugih (staršev, primarnih skrbnikov) in kasneje ponotranji tudi perspektive sebe in sveta s pomočjo lastnih izkušenj in dejanj (Musek 1999, 236; Tomori 1994, 119).

Med prebiranjem literature o samospoštovanju naletimo na različne izraze, ki se poskušajo približati konstrukt pojma samospoštovanje, npr. self-worth, self-esteem, self-education, self-regard, self-feeling, itd. (Kobal 2001, 154; Skalar v Perko 2006, 131). Raziskovalni niso enotni niti pri definiranju samega pojma, prav tako se tudi za merjenje stopnje samospoštovanja uporabljajo različni inštrumenti glede na definicijo, ki jo uporabijo za interpretacijo pojma samospoštovanje. Heatherton in Wyland (1991) opozarjata, da pojma »self-concept« (samospoštovanje je del tega pojma) in »self-esteem« (ki ga prevajamo kot samospoštovanje) nista enoznačna. Medtem ko se prvi nanaša na totaliteto kognitivnih prepričanj, ki jih ima posameznik o samemu sebi, se

drugi izraz nanaša zgolj na emocionalni odziv o sebi, ki se sproži v osebi, ko razmišlja oziroma vrednoti samega sebe (prav tam 1991, 220; Marčič in Kobal Grum 2001, 61). Rosenberg je samospoštovanje definiral kot posameznikovo pozitivno ali negativno stališče do samega sebe. Podobno Rosenbergovi interpretaciji tudi Malhi in Reasoner (v Perko 2006, 131) opredelita samospoštovanje kot vsesplošno vrednotenje samega sebe, bodisi v pozitivni ali v negativni smeri. K temu dodajata interpretacijo, ki jo omenja Baumeister, da gre pri samospoštovanju za videnje samega sebe kot vrednega ali nevrednega (prav tam 2006, 131). Z negativno ali pozitivno oceno samopodobe samospoštovanje opredeli Coopersmith, Burns pa samospoštovanje definira kot proces, v katerem posameznik skladno s svojimi ponotranjenimi standardi in vrednotami ocenjuje svoje lastne sposobnosti, vrline, uspehe in lastnosti (Kobal 2001, 154).

Ne le pri definiranju pojma samospoštovanje, tudi pri merjenju stopnje samospoštovanja si raziskovalci niso enotni. Najpogosteje se pri merjenju vrednosti samospoštovanja samospoštovanje upošteva kot osebna lastnost brez upoštevanja konteksta in vsebine (Kobal Grum in Avsec 2077, v Marčič in Kobal Grum 2010, 61). Bolj pozitivno stališče naj bi bilo po Rosenbergu povezano z višjo stopnjo samospoštovanja in obratno, ob tem pa Baumeister in številni drugi raziskovalci opozarjajo tudi na negativne posledice visokega samospoštovanja. Npr. oseba z visokim samospoštovanjem ima lahko do sebe razvit grandiozen položaj in ko se znajde v situaciji, kjer bi bila njihova visoka stopnja samospoštovanja lahko ogrožena, se lahko odzove z visoko mero agresivnosti in jeze (Baumeister, v Marčič in Kobal Grum 2010, 61). V našem raziskovalnem delu smo uporabili enodimenzionalni model samospoštovanja – Rosenbergovo lestvico samospoštovanja (Rosenberg, 1965), s katero smo merili splošna stališča, ki jih imajo osebe, ki so sodelovale v raziskave, same do sebe. Obstajajo pa tudi številni večdimenzionalni modeli samospoštovanja, kjer raziskovalci na podlagi izsledkov raziskav upoštevajo, da je samospoštovanje strukturirano, hierarhično in večrazsežnostno, kar pomeni, da znotraj splošne kategorije samospoštovanja obstaja številna množica podpodročij, ki jih lahko vrednotimo vsakega posebej in skupaj upoštevamo kot kompleks pojma samospoštovanje (npr. Lestvica samospoštovanja iz leta 1994, Toulouška lestvica samospoštovanja iz leta 1992). Poleg stopnje samospoštovanja raziskovalci zaradi kompleksnosti pojma tako vse bolj intenzivneje pri samospoštovanju upoštevajo dimenzijo stabilnosti samospoštovanja (ang. stable vs.

unstable). Posameznik ima lahko visoko stopnjo samospoštovanja, a nizko stabilnost tega, kar pomeni, da ima takšna oseba pozitiven, vendar plitek občutek lastne vrednosti, ki je deležen pogostega nihanja oziroma odvisnosti od zunanjih potrditev, ki botrujejo občutkom lastne vrednosti. Občutki o samemu sebi so podvrženi povratnim informacijam in kriterijem, ki jih postavljajo drugi ali dogodki iz zunanjega sveta (Zorjan in Košir 2012, 6).

V družini kot primarni skupnosti si otrok postopoma ustvarja podobo o samemu sebi na podlagi povratnih informacij o lastnih dejanjih ter na podlagi informacij o lastni vrednosti, ki jih dobiva od staršev. Družina je prostor, ki posamezniku predstavi in ga uvede v pojma avtonomije in intimnosti. Psihološka naloga družine je, da posameznika spoštuje in mu dovoli biti to, kar je, ter ga v tem tudi potrjuje in priznava (Čačinovič Vogrinčič 1998, 10; Kompan Erzar 2006, 20). Čačinovič Vogrinčič (1998, 11) trdi, da si občutke lastne vrednosti lahko oseba zgradi na temelju primarnih odnosov v družini, v kateri je smela in mogla izraziti svoje misli, čustva in vedenja in ob tem ni naletela na ignorantski, zaničevalen ali kakorkoli drugače uničujoč odziv.

2.4 ODNOS MED ODRASLIM OTROKOM IN NJEGOVIMI STARŠI

Razvojno-psihološko področje preučevanja odnosov med starši in otroki trenutno sloni na paradigmi, da je nekoč avtoritativni stil starševstva v moderni dobi zamenjal permissivni stil starševstva. Z namenom otrokom dopuščati svobodo in jim zavestno polagati odgovornost v njihove dlani proti tiranski vzgoji in strogim rigidnim pravilom, ki so veljala še kot norme in pravila prave vzgoje še dobra tri desetletja nazaj. Poudarjanje nedolžnosti otrok in demokratizacija odnosa med starši in otroki, ki bi morala po našem mnenju ostati hierarhično urejena, se udejanja v plahosti in odvisnosti odraslih otrok od njihovih staršev.

Heike (2008) v svojih raziskovanjih ugotavlja, da se sicer pri odraslih otrocih pojavi deidealizirana podoba staršev, ko otroci do staršev ohranjajo spoštovanje in željo, da jim ugajajo, vendar v tolikšni meri, da sami ohranjajo svojo integriteto in svobodo na emocionalnem, kognitivnem in vedenjskem področju (v Bozhenko 2011, 1626). Varga (2011, v Bozhenko 2011, 1628) odnos odraslih otrok z njihovimi starši opiše z dvema dimenzijama – strukturno ločitvijo, v kateri so vključene geografske in socialne

spremembe (npr. otrok zapusti dom, se poroči), in emocionalno distanco, ki v vnos vnaša demokratičnost in enakovrednost. Kot pa že avtorji pred njim ugotavljajo, neuspeh vzpostavitve čustvene in socialne avtonomije vodi v visoko stopnjo tenzij, anksioznosti, nefunkcionalnih odnosov in šibke identitete pri odraslih otrocih in v njihovih kasnejših odnosov tako s starši kot z drugimi osebami v nadaljevanju življenja (Bartle-Haring 1997, 555; Tomori 1994, 27; Zupančič 2011, v Levpušček in Zupančič 2011, 27-30).

Vpliv staršev na psihično blagostanje in funkcioniranje odraslih otrok je na podlagi omenjenih teoretičnih izhodišč pogost predmet raziskovanja psihologov, sociologov in drugih raziskovalcev. Izsledki raziskav namreč kažejo, da se odnosi v primarni družini pomembno zrcalijo in izrazijo v vseh nadaljnjih posameznikovih življenjskih obdobjih in odnosih. Med odnosi v otroštvu in odnosi med starši in odraslimi otroki pa obstajajo difference. Povezanost s starši iz povsem odvisnega, nebogljenega otroka z naraščajočo otrokovo starostjo, predvsem pa s preходом otroka v obdobje odraslosti, praviloma preide v vse večjo neodvisnost in samostojnost otrok od njihove primarne družine. Z menjavo družbene paradigme v zadnjih desetletjih, kot omenjeno že v uvodu, pa se je spremenila tudi formacija in ustroj sodobnih družin. Ne le, da so se nekdanji tradicionalni nuklearni pretežno patriarhalni skupnosti pridružile enostarševske, razširjene in druge družinske oblike, tudi odnosi znotraj družine so se zaradi družbenih sprememb spremenili in se spremembam prilagodili. Različni avtorji opisujejo trend demokratiziranja odnosov med starši in otroki v smeri hierarhične enakosti, pogajalskega komuniciranja brez nekdanje avtoritativne moči staršev nad svojimi otroki (Giddens 2000, 97-98; Kroflič 2007, 59; Kuhar 2010, 5-9).

2.4.1 Pojem »prehod v odraslost«

Prehod v odraslost, ki obravnava obdobje psihičnega razvoja med poznimi najstniškimi leti in zgodnjimi dvajsetimi leti, je med prvimi kot takšnega definirali Arnett (v Puklek Levpušček in Zupančič 2011, 9). Šaponja (2006, 13) mlajšo odraslost, ki sledi obdobjema adolescence in pozne mladosti, kronološko umesti med 25. in 29. letom starosti. Raziskave kažejo, da se v zadnjih desetletjih starostna meja prehoda v odraslost glede na normativna merila za vstop v odraslost kot so zaključek formalnega izobraževanja, finančna in stanovanjska neodvisnost, zaposlitev, poroka ali partnersko

življenje in starševstvo pomika v pozna dvajseta oziroma preko tridesetega leta starosti (Kuhar 2010, 8; Zupančič 2011, v Puklek Levpušček in Zupančič 2011, 9-11).

Prehod iz nekdanje industrijske družbe v potrošniško pa je spremenil tudi vzorce prehodov v odraslost, ki so zaradi nepredvidljivih socialnih in ekonomskih razmer postali bolj pluralni in nepredvidljivi. Šaponja (2006, 14) trdi, da mladi odlašajo s preходом v odraslost ne le iz družbenih omejitev, marveč pa zaradi subjektivnih, osebnih razlogov. Primarna družina v individualizirani moderni družbi predstavlja siguren pristan, slednje pa s seboj nosi podaljšano otroštvo in stagnirajoče procese avtonomije in individualizacije (Kuhar 2010, 5-9; Šaponja 2006, 16).

2.4.2 Značilnosti posameznikov na prehodu v odraslost

Za obdobje prehoda v odraslost je Arnett (2000, 2006, v Puklek Levpušček in Zupančič 2011, 11-18) navedel pet ključnih individuumu prilagojenih značilnosti, ki se markantno in specifično pojavijo samo v tem obdobju:

1. Identitetno raziskovanje na področjih poklicnega dela, partnerstva in iskanja filozofije življenja, ki vodi v trajno zavezanost za odrasle značilnim vlogam in dolžnostim.
2. Nestabilnost v načinu bivanja (npr. selitev od staršev), stalnega partnerstva (iskanje stabilne zveze in kompetentnega doživljenjskega partnerja), v oblikovanju lastnega vrednotnega sistema, v izgrajevanju poklicne kariere, itd.
3. Samoosredotočenost kot obdobje velike osebne svobode, ko posamezniki še niso družbeno obremenjeni z normami in pravili, ko so svobodni v odnosih in veliko časa lahko posvetijo iskanju samih sebe.
4. Obdobje »nekje vmes« iz mladostništva v odraslost, ko osebe postopoma sprejemajo osebno odgovornost, neodvisne odločitve in dosegajo finančno neodvisnost.
5. Obdobje »velikih možnosti«, ko mladi na podlagi močnega optimizma in zavestno zaznane samostojnosti verjamejo vase, ustvarjajo kreativne cilje in proaktivno strmijo k izpolnitvi zelenih ciljev.

Stutaro (2008) je s sodelavci izvedel raziskavo dejavnikov, ki vplivajo na spremembo osebnostnih potez na prehodu v odraslost na udeležencih, starih med 17 in 23 let. V

raziskavi so v okviru paradigme dinamičnega interakcionizma (ki se navezuje na konstantne transakcije med posameznikom in okoljem) in hipoteze o vzporedni kontinuiteti, ki predvideva, da so osebnostne lastnosti posameznika odvisne od stabilnosti okolja, preverjali endogeni in kontekstualni model sprememb. Endogeni model sprememb predpostavlja relativno odpornost osebnostnih potez na vplive okolja, kontekstualni pa predvideva okoljski vpliv na spremembe in izraznost osebnostnih sprememb tekom celotnega človekovega razvoja. Rezultati raziskave so pokazali, da ima lahko zgodnji konfliktni odnos z očetom za posledico upad čustvene stabilnosti, vestnosti in samospoštovanja med 17. in 23. letom starosti, konflikti z materjo v najzgodnejšem obdobju pa lahko vodijo v upad čustvene stabilnosti in samospoštovanja. Raziskovalci so zaključili, da se normativni razvoj osebnosti na prehodu v odraslost zaradi konfliktnih odnosov s starši na prehodu pri mladostniku lahko upočasni ter da je razvoj osebnostnih sprememb bolj kot ne dovzeten in odvisen od vplivov okolja (Stutaro in dr. 2008, v Puklek Levpušček in Zupančič 2011, 27-30).

2.4.3 Peter Blos in proces sekundarne individualizacije

Obdobje prehoda v odraslost lahko smatramo tudi kot proces sekundarne individualizacije, kjer sta pri otrocih v ospredju vse večje prevzemanje odgovornosti za svoja dejanja brez opore staršev oziroma skrbnikov (individualizacija) in posameznikovo psihološko osamosvajanje, ko se od staršev oddaljuje in razvija svoj lasten vrednotni sistem, samoregulative mehanizme in notranje vire samopotrditve. V raziskavah, kjer so pri mladih odraslih preverjali njihove opredelitve odraslosti, so se med karakteristikami znašli pojmi kot so oblikovanje hierarhično enakovrednega odnosa s starši, finančna neodvisnost od staršev, prevzemanje odgovornosti za lastna dejanja in avtonomno odločanje, manjši delež posameznikov je poudaril tudi zmožnost ustvarjanja nove družine in prilagoditve družbenim normam (Zupančič in Puklek Levpušček 2011, v Puklek Levpušček in Zupančič 2011, 41).

Sekundarno individualizacijo ali osamosvajanje od staršev je podrobneje opisal Blos (1967, v Puklek Levpušek 2003, 73-74). Naslanjajoč se na teorijo Mahlerjeve, je obdobje prehoda v odraslost proces izgradnje avtonomne identitete mladega odraslega, ko infantilne predstave o starših kot vsemočnih zamenjajo moči lastnega jaza. Posameznik se naj bi v obdobju sekundarne individualizacije dokončno distanciral od

primarne družine, vendar stika z njo naj ne bi povsem prekinil, vire svojih odnosov in s tem opore, občutkov samospoštovanja pa naj bi našel znotraj sebe oziroma v intenzivnejših odnosih z vrstniki, ki zapolnijo izgubo infantilnih odnosov s starši (prav tam 2003, 74). Puklek Levpušček (2003, 71-86) je v raziskavi osamosvajanja mladostnikov od staršev ugotovila, da je najboljša popotnica za prehod mladostnikov v svet odraslih sestavljena iz zmerne čustvene povezanosti s starši, deidealizirane podobe staršev, sposobnosti integriranja povezanosti in avtonomnosti v odnosu do staršev ter nizko izražena zanikana potreba po odvisnosti in strahu pred emocionalnim nadzorom staršev.

2.4.5 Preoblikovanje odnosa s starši na prehodu v odraslost

Odnos s starši se na prehodu v odraslost preoblikuje iz hierarhično asimetričnega v otroštvu, ko imajo starši primat nad svojimi otroki, v odnos, kjer otroci vidijo sebe staršem kompetentne. V praksi se slednja teoretična predpostavka poruši, saj raziskave v zadnjih letih kažejo, da starši kljub ideji o recipročnosti in enakopravnosti odnosa s svojimi odraslimi otroki ohranjajo nad njimi svojo avtoriteto in formalno moč (Gower in Dowling 2008, 425-428; Kuhar 2010, 7; Wrzus in dr. 2011, 133-135). Kuhar (2010, 7) je v svojem raziskovanju odkrila, da se z otrokovo naraščajočo starostjo starševski nadzor kljub pričakovanju ne zmanjšuje, marveč je celo obratno – sredstva starševske kontrole in nadzora se iz konkretnih, odkritih načinov spremenijo v posredna in subtilna ter pogostejša sporočila. Razloge za to lahko iščemo prav v že omenjenih ekonomskih in socialnih razmerah, ki v mladih vzbujajo neugodno ambivalentnost med osamosvojitvi se v negotovo prihodnost ali ostati varno zasidran v naročju staršev.

Wrzus (2011, 133-145) je s sodelavci raziskoval recipročnost odnosa med starši in njihovi odraslimi otroci. Rezultati raziskave so pokazali, da v splošnem starši odraslih otrok menijo, da v odnose s svojimi otroki investirajo več kot dobijo v zameno od otrok nazaj. Podrobnejša analiza odgovorov otrok in njihovih staršev je pokazala, da tako eni kot drugi menijo, da v odnos vlagajo prav toliko kot nasprotna stran. V raziskavi so odkrili statistično pomembne povezave med odnosom starša do otroka, kateri je od starša finančno odvisen, predvsem v obdobju osamosvajanja in kreiranja nove družine – starši teh otrok menijo, da v odnos vlagajo več kot njihovi otroci. Enakovredna recipročnost pa je pokazala predvsem v odnosu, kjer so starši že ostareli ali bolni, kar

raziskovalci pojasnjujejo z razvojno zrelostjo ali obdobjem modrosti Greenspanovi interpretaciji čustvenega razvoja. V tem obdobju namreč se človek pomiri sam s seboj, je zmožen koherentno osmisliti svoje življenje in v življenjskih situacijah pozornost usmerjati na pozitivne vidike dogodkov in izkušenj (Cvetek 2014, 163-164; Wrzus 2011, 133-145). Do podobnih ugotovitev sta v svojih raziskavah o odnosih med odraslimi otroci in njihovimi starši dospeli tudi Gover in Dowling (2008). Izhajajoč iz teorij družinskega cikla, Bowlbyjeve teorije navezanosti in sistemskih teorij sta pod vplivom ideje socialnega konstruktivizma in narativne ideje v raziskavi zaključili, da so finančni razlogi najpogostejši vzrok nevidnih odvisnih vezi med starši in njihovimi odraslimi otroci. Kar 60 % vprašanih staršev je izrazilo zoper svoje odrasle otroke finančno zaskrbljenost v primeru, bistveno nižji procent je dosegla spremeljivka ohranjanja fizičnega stika in komunikacije. Izsledke raziskave sta avtorici povezali s kulturnimi značilnostmi zahodnega sveta, kjer nad kulturnim in družinskim dominira ekonomski kapital (Gower in Dowling 2008, 427; Šaponja 2006, 15-16). Za razmere v Sloveniji je Šaponja (2006, 15) v prispevku Mladina v sodobni družbi dejala, da so današnjo mladino, ki jo simultano v magistrskem delu prevajamo v termin »odrasli otroci«, značilni nepredvidljivost, ranljivost, tveganja, fragmentacija, individualizacija življenjskega poteka, biografizacija, podaljšani prehodi, jo-jo prehodi itd. Odnos med starši in odrasli otroci tako postane pomemben ne le zaradi emocionalne rasti in razvoja, pač pa tudi kot zavetje, kamor se zaradi negotovih ekonomskih in družbenih razmer vedno znova vračajo (prav tam 2006, 16).

2.4.6 Prehod v odraslost in psihološko osamosvajanje

Psihološko osamosvajanje mladih od svoje primarne družine si lahko predstavljamo kot izziv in krizno polemiko danes in v prihodnosti, kajti, strinjamo se z Renner (2000, v Šaponja 2006, 16), da se s predvsem ekonomsko oporo staršev njihovim otrokom v aktualni sedanjosti sproža nazadovanje infantilizacije otrok in pomanjkanje samostojnosti ter neodvisne moči za premagovanje vsakodnevnih življenjskih situacij, kakor meni tudi Kuhar (2010, 7-8). S psihološkim osamosvajanjem se oziramo na vidike, ki jih je v svojem raziskovanju predstavil Hoffman (1984, 170-173):

1. Funkcionalno neodvisnost, ki se nanaša na posameznikovo zmožnost samoupravljanja in nadzorovanja intimnih zadev brez starševske pomoči,

2. vedenjsko neodvisnost, ki vključuje diferencialno in od staršev ločeno samostojno strukturo oziroma sistem vrednost in prepričanj,
3. emocionalno neodvisnost, ki se nanaša na to, da posameznik za svojo konsistentnost in samovrednotenje ni odvisen od stalne starševske potrebe po priznavanju, bližini in emocionalni opori ter
4. konfliktno neodvisnost od staršev, ki otrokom predstavlja svobodo v samostojnem odločanju in prevzemanju odgovornosti. Ob tem naj posamezniki v primeru uspešne neodvisnosti ne čutijo občutkov krivde, tesnobe, jeze, sramu ali neustrezne lojalnosti do starši, ko odločajo o svojem življenju.

Avtor je trdil, da se psihološka neodvisnost povezuje s psihosocialno adaptacijo in samoorganizacijo posameznika. Ob tem je pomembno, kot v svoje koncepte vgrajujejo tudi tako psihoanalitične kot sistemske družinske teorije, da posameznik uspe vzpostaviti funkcionalno mejo na eni strani z ohranitvijo pozitivnih vezi s primarno družino in se na drugi uspešno asimilira v nove odnose in delo (prav tam 1984, 171-172).

2.5 Partnerski odnosi in zadovoljstvo

Izhajajoč iz psihološkega osamosvajanja in neodvisnosti otrok od njihovih staršev so Frank, Avery in Laman (1988, 729-732) opravili raziskavo, kjer so raziskovali razlike med spoloma glede na osamosvajanje od staršev. Rezultati so pokazali največje razlike v odnosu do mater, pri čemer se je izkazalo, da ženske dojemajo odnos z materjo kot povezan, medtem ko ga moški opredelijo kot individualiziranega. V raziskavi so odkrili tudi pomembno zvezo med ženskami in pretirano navezanostjo oziroma odvisnostjo v odnosih s starši, medtem ko so moški odnos s starši bolj kot odvisen opisovali kot psevdoavtonomen (od njega so distancirani, če ne celo povsem odtujeni) (prav tam 1988, 734-737). Razlike med spoloma pa nas vodijo v zadnjem desetletju pogosto raziskano temo – kaj vse omenjene tematike pomenijo za partnerske odnose odraslih otrok.

Partnerski odnosi so pogosto fotografski posnetki odnosov, ki so jih opazovali in doživljali posamezniki v otroštvu skozi odnose njihovih staršev (Bowlby v Kompan

Erzar 2006, 182-183; Forward 2001; Gostečnik 2006, 15-18; Miller 2005, 11-30). Zadovoljstvo v partnerskem odnosu stroka opredeljuje kot enega od vidikov splošnega subjektivnega blagostanja, ki med drugimi področji opredeljuje kakovost posameznikovega življenja. Lewis in Spanier (1979, v Kocjan in Avsec 2014, 32) med napovednike partnerskega zadovoljstva uvrstita osebne in socialne vire, med katere prištejeta posameznikove sposobnosti, telesno in duševno zdravje ter osebnostne lastnosti kot so stil navezanosti in samospoštovanje. Za te vire je značilno, da so v partnerski odnos prenešeni iz predhodnih odnosov, kar so posredno s svojimi teorijami kljub različnim usmeritvam dokazovali že omenjeni avtorji, Bowen, Mahlerjeva, Bowlby in drugi. Odnos med odraslimi otroki in njihovo izvirno družino ter dediščina, ki jo otrok prinese iz izvirne družine, tako igra konstitutivno vlogo pri vzpostavljanju in kreiranju ter vzdrževanju določene klime v partnerskem odnosu, saj se temelji afekt, ustvarjen v primarni družini, z mehanizmom projekcijsko-introjekcijske identifikacije kompulzivno ponavlja v vseh nadaljnjih posameznikov odnosih z hrepenenjem po odrešitvi. In partnerski odnos kot najpomembnejši odnos v odraslosti, ki vstopi na mesto prej dominantnega starševskega odnosa, je pogosto odsev oziroma replika teh ponotranjenih odnosov in čutenj (Gostečnik 2010, 326-329). Zatorej je tudi stopnja zadovoljstva v partnerskem odnosu zvezana s prenešeno dediščino občutij, lastnosti, stila navezanosti, itd. iz odnosov, ki niso naključno pripeljali do specifičnega partnerskega odnosa, v katerem se znajde posameznik.

3. RAZISKOVALNI PROBLEM IN RAZISKOVALNA METODOLOGIJA

3.1 RAZISKOVALNI PROBLEM

Temeljno izhodišče magistrskega dela je področje odnosov med odraslimi otroci in njihovo izvorno družino. Slednje po našem mnenju v tranziciji vrednostnih sistemov, ekonomskih, socialnih in političnih premikih predstavlja kaotično sfero nejasnih razmejitev, pravic in dolžnosti ter zamolčanih čutenj. V delu smo želeli izpostaviti pomen in moč starševstva pri vzgoji in osamosvajanju potomcev ter nakazati, kako se neustrezne razmejitve med starševskim in otroškim podsistemom povezujejo z blagostanjem na obeh straneh tega odnosa.

Med raziskovanjem predhodnih teoretičnih in praktičnih raziskovanj s tega področja smo ugotovili, da se večina raziskovanj giblje okoli odnosa odraslih otrok z njihovo izvorno družino s poudarkom na starševski tendenci proti otrokom ter raziskovanj zgodovinskega ozadja za nastalo situacijo. Malo pa je raziskav oziroma so le-te v zametkih, ki bi odgovornost za odgovorno in zrelo življenje iskale na strani odraslih otrok in njihovega odnosa do svoje izvorne družine.

Naš raziskovalni problem izhaja s te premise. V magistrskem delu so nas zanimala naslednja raziskovalna vprašanja:

1. Ali se s starši v odraslosti tesneje povezani odrasli otroci lažje obrnejo k svojim staršem po nasvet in pomoč, doživljajo sami sebe kot bolj svobodne in samostojne pri sprejemanju lastnih odločitev, imajo manj strahu pred razočaranjem katerega od staršev in nimajo občutka, da jih starši pretirano nadzirajo?
2. Ali odrasli otroci iz bolj funkcionalnih primarnih družin izražajo višjo stopnjo individualizacije kot odrasli otroci iz manj funkcionalnih izvornih družin?
3. Ali se višja stopnja individualizacije odraslega otroka povezuje z večjim samospoštovanjem in večjim zadovoljstvom v partnerskem odnosu?
4. Ali odrasli otroci iz bolj funkcionalnih izvornih družin izražajo višjo stopnjo samospoštovanja in večje zadovoljstvo v partnerskih odnosih?

5. Ali so osebe ženskega spola s starši bolj povezane, medtem ko so moški v odnosu do svojih staršev izražajo več samostojnosti in avtonomije?
6. Ali višje formalno izobraženi posamezniki oziroma zaposleni oziroma tisti, ki so v partnerskem odnosu izhajajo iz bolj funkcionalnih družin, imajo višjo stopnjo samospoštovanja in večje zadovoljstvo v partnerskih odnosih?
7. Ali prihaja do razlik, kako na odnos s svojimi starši gleda odrasel otrok teh staršev in kako isti odnos ocenjuje partner odraslega otroka?

3.2 CILJI RAZISKAVE

V raziskavi smo želeli raziskati področje odnosov med odraslimi otroci in njihovo izvirno družino. Z odgovori na raziskovalna vprašanja smo želeli prispevati k večjemu razumevanju medsebojnega odnosa med odraslim otrokom in njegovo materjo oziroma očetom. Želeli smo prispevati v večjemu razumevanju dejavnikov razvoja avtonomije in intimnosti pri posameznikih in njihovih odnosih v odraslosti. Želeli smo raziskati značilnosti odnosa med odraslim otrokom in njegovo izvirno družino kot so iskanje opore pri starših, povezanost s starši, občutek starševskega nadzora, samostojno posameznikovo odločanje in sprejemanje odločitev ter strah, da bi odrasel otrok s svojim načinom življenja in odločitvami svoje starše razočaral. Z odgovori na raziskovalna vprašanja smo želeli prispevati k boljšemu razumevanju razlik med spoloma na področjih avtonomije in intimnosti. Raziskati smo želeli, v kolikšni meri se stopnja formalne izobrazbe, zaposlitveni status in zakonski stan povezujejo s funkcionalnostjo primarne družine, samospoštovanjem odraslih otrok in njihovim zadovoljstvom v partnerskih odnosih. V raziskavi smo želeli prispevati tudi k razumevanju razlik med samoocenami odraslih otrok in vidiki njihovih partnerjev na odnos, ki ga imajo posamezniki s svojimi starši.

Pri delu smo si zastavili naslednje raziskovalne hipoteze:

1. Odrasli otroci, ki se čutijo s svojimi starši v odraslosti bolj povezane, se lažje obrnejo k svojim staršem po pomoč in nasvet ter se počutijo bolj svobodni v svojih odločitvah in življenju nasploh, imajo manj strahu, da bi s svojim načinom življenja in odločitvami katerega od staršev razočarali in nimajo občutka, da se starši v njihovo življenje pretirano vmešavajo.

2. Odrasli otroci iz bolj funkcionalnih primarnih družin izražajo višjo stopnjo individualizacije kot odrasli otroci iz manj funkcionalnih izvornih družin.
3. Bolj individualirani odrasli otroci imajo višjo stopnjo samospoštovanja in so bolj zadovoljni v partnerskem odnosu.
4. Odrasli otroci iz bolj funkcionalnih izvornih družin izražajo višjo stopnjo samospoštovanja in večje zadovoljstvo v partnerskem odnosu.
5. Ženske so s starši bolj povezane, medtem ko so moški bolj samostojni in avtonomni v svojem življenju in v odnosu do svojih staršev.
6. Višje formalno izobraženi posamezniki, zaposleni in tisti, ki so v partnerskem razmerju, izhajajo iz bolj zdravo funkcionalnih primarnih družin, izražajo višjo stopnjo avtonomije in intimnosti, imajo višjo stopnjo samospoštovanja in so bolj zadovoljni v partnerskih odnosih in obratno.
7. Odrasli otroci svoje odnose s starši zaradi močnejše subjektivne vpletenosti ocenjujejo drugače kot njihove odnose z materjo in očetom vidijo njihovi partnerji.

3.3 UDELEŽENCI

V raziskavi je sodelovalo 202 udeležencev, od tega 56 moških (27,7 %) in 146 žensk (72,3 %). V raziskavo so se lahko prostovoljno vključili vsi uporabniki medmrežnih storitev, katerim je bilo preko spletnih omrežij (Facebook, elektronska pošta, Twitter) poslano spletno vabilo za vključitev v raziskavo ne glede na spol, starost, stopnjo izobrazbe, status ali stan.

Udeleženci raziskave (N=202) so bili stari od 18 (minimalna starost) do 60 (maksimalna starost) let, povprečna starost je bila 33,51 let. Standardna deviacija je bila 8,961. Distribucija rezultatov je bila asimetrična v pozitivno (0,865), sploščenost pa leptokurtična (0,296). Porazdelitev rezultatov je bila normalna.

Med udeleženci raziskave (N=202) je bila 1 (0,5 %) dijakinja, 34 (16,8 %) študentov oziroma študentk, 21 (10,4 %) brezposelnih oseb, 145 (71,8%) zaposlenih oseb in 1 (0,5 %) oseba v pokoju. Največ udeležencev v raziskavi je imelo v času raziskave status zaposlene osebe, najmanj pa je bilo udeležencev s statusom dijak/inje in upokojenih oziroma nikogar, ki svojega statusa ni umestil v eno od ponujenih kategorij.

V raziskavi je sodelovalo največ udeležencev (N=202) s srednješolsko izobrazbo. Teh je bilo 62 (30,7 %). Sledilo jim je 61 (30,2 %) udeležencev z univerzitetno izobrazbo oziroma izobrazbo druge bolonjske stopnje, nato 60 (29,7 %) udeležencev z višješolsko, visokošolsko oziroma izobrazbo prve bolonjske stopnje, 10 (5,0 %) z magisterijem, doktoratom oziroma specializacijo, 7 (3,5 %) tistih, ki so imeli v času raziskave poklicno izobrazbo. Najmanj udeležencev je imelo v času raziskave kot najvišjo doseženo stopnjo izobrazbe osnovnošolsko izobrazbo, taka sta bila 2 (1 %) udeleženca raziskave.

Med udeleženci raziskave (N=202) je bilo največ, 66 (32,7 %) oseb neporočenih v partnerski zvezi. Najmanj je bilo ovdovelih – 2 (1 %). 62 (30,7 %) udeležencev je bilo v zakonski zvezi, prav toliko, 62 (30,7 %) samskih, 10 (5 %) udeležencev raziskave pa je bilo v času raziskave razporečenih oziroma ločenih.

3.4 MERSKI PRIPOMOČKI

V namen raziskave smo poleg vprašanj za demografske podatke (spol, starost, itd.) uporabili štiri vprašalnike, ki jih predstavljamo v nadaljevanju.

Za ugotavljanje klime v izvorni družini (to je družina, v kateri je udeleženec raziskave odrasčal) smo uporabili vprašalnik o izvorni družini (angl. »Family-of-Origin Scale«, FOS), avtorjev Hovestadt in dr. (1985, 287-297). Vprašalnik je sestavljen iz 40-ih postavk, vprašani pa na vsako od njih odgovorili na 5-stopenjski lestvici, kako močno se s postavko strinjajo oziroma ne strinjajo, da opisuje njihovo primarno družino. Vprašalnik meri funkcionalnost v izvorni družini, ki je po mnenju Hovestadta in sodelavcev odvisna od stopenj avtonomije in intimnosti v družini. V zdravi funkcionalni družini se elementi avtonomije kažejo v poddimenzijah jasnosti izražanja čustev (pozitivni postavki 24 in 34, negativni 9 in 16), odgovornosti (pozitivni postavki 11 in 38, negativni 5 in 18), medsebojnem spoštovanju (pozitivni postavki 15 in 19, negativni 4 in 28), odprtosti med člani družine (pozitivni postavki 6 in 14, negativni 23 in 37) in v soočanju z izgubami in ločitvami (pozitivni postavki 10 in 36, negativni 20 in 25). V dimenziji intimnosti pa je za zdravo funkcionalno družino značilno spodbujanje izražanja čustev (pozitivni postavki 1 in 12, negativni 32 in 39), ustvarjanje prijetnega vzdušja v družini (pozitivni postavki 29 in 40, negativni 2 in 22), soočanju s konflikti s

čim manj stresa (pozitivni postavki 27 in 31, negativni 7 in 13), spodbujanju sočutja in empatije med člani družine (pozitivni postavki 21 in 35, negativni 17 in 30) ter zaupanje in razvijanju zaupanja med družinskimi člani in do drugih oseb (pozitivni postavki 3 in 8, negativni 26 in 33). V oklepaju so navedene številke posameznih postavk vprašalnika, ki spadajo v določeno poddimenzijo in tvorijo dimenzijo bodisi avtonomije bodise intimnosti, vprašalnik pa najdete na koncu magistrskega dela med prilogami. Pri vsaki posamezni poddimenziji je bilo moč doseči najmanj 4 in največ 20 točk, v celoti vseh postavk pa najmanj 40 in največ 200 točk. Rezultat vprašalnika je ena dimenzija – družinska funkcionalnost - kot vsota vseh 40 postavk oziroma 10 poddimenzij, ki se ne merijo ločeno ena od druge. Skupna vsota vseh postavk kaže na stopnjo družinske funkcionalnosti, kjer višji rezultat pomeni, da je v družini osnovana bolj zdrava funkcionalnost na osnovah avtonomije in intimnosti in obratno. Glede zanesljivosti vprašalnika avtorji poročajo o zadovoljivi notranji konsistenci z Cronbachovo alfa .75 in alfo na standardiziranih postavkah .97. Hovestadt s sodelavci poroča, da glede veljavnosti vprašalnik dobro razlikuje med skupinami (npr. med zakonci, v kateri je bil partner alkoholik oziroma ni bil alkoholik) in se signifikantno povezuje s stopnjo zdravja v trenutni družini vprašanih (prav tam 1985, 287-297).

Za ugotavljanje stopnje individualizacije od matere oziroma očeta je bil uporabljen Test osamosvajanja na prehodu v odraslost (v angl. »Development and Construct Validation of the Individuation Test for Emerging Adults, ITEA«), avtorjev Komidar in drugih (2014). Vprašalnik meri 5 dimenzij, ki se pri izračunih upoštevajo ločeno ena od druge:

- a. Iskanje opore, ki se nanaša na to, ali posameznik poišče in v kolikšni meri ter kdaj se posameznik obrne na iskanje nasvetov pri starših.
- b. Dimenzijo povezanosti, ki opisuje odnose posameznika z njegovimi starši na temelju zaupanja, emocionalne dosegljivosti, opore in recipročne vključenosti v odnos.
- c. Pretiran starševski nadzor oz. intruzivnost, ki se nanaša na to, kako posameznik dojema starševsko poizvedovanje o njih samih na področju intime, osebnih reči ter vključuje njihovo pretirano skrb in navezanost staršev na svojega otroka.
- d. Samostojno odločanje in prevzemanje odgovornosti, ki obravnava možnost samousmerjevalnega vedenja z vključenimi vedenjskimi, čustvenimi in socialnimi vidiki posameznikovega življenja in se kaže v visoki stopnji zaupanja

vase, v svoje sposobnosti, samostojnosti pri sprejemanju odločitev in doseganju lastnih ciljev.

- e. Strah pred razočaranjem staršev, pri kateri smo pozorni na to, kako močno je posameznik zaskrbljen glede starševskih reakcij na njegove odločitve. Kako strah ga je in kako močan občutek krivde čuti ob tem, da bo morebiti s svojim načinom življenja in odločitvami razočaral pričakovanja svojih staršev do njega.

Vprašalnik je zasnovan v dveh različicah (odnos do matere in odnos do očeta), vsaka od teh pa vsebuje 36 samoporočevalskih postavk, na katere vprašani na 5-stopenjski lestvici označi, v kolikšni meri trditev zanj velja oziroma ne velja (1 = sploh ne velja, 5 = popolnoma velja). Avtorji poročajo, da ima vprašalnik zadovoljivo konstruktno veljavnost. Faktorska struktura je bila stabilna med moškimi in ženskami v obeh relacijah (do očeta in do matera). Vprašalnik ima dobro notranjo konsistenco (alfa koeficienti so se gibali med .84 in .92 pri vprašalniku doseganja avtonomije v odnosu do matere in med .80 in .90 pri ocenjevanju doseganja avtonomije v odnosu do očeta). Istočasno ima vprašalnik dobro sočasno veljavnost v primerjavi z vprašalnikom, ki meri psihološko osamosvajanje/separacijo (»Psychological Separation Inventory« – PSI) na področjih emocionalne, konfliktne in funkcionalne neodvisnosti (Komidar idr 2014).

Rosenbergovo lestvico samospoštovanja smo uporabili za merjenje stopnje samospoštovanja. Vprašalnik meri eno dimenzijo, in sicer trenutno (sedanjo) stopnjo posameznikovega samospoštovanja glede na pozitivna oziroma negativna občutenja do sebe. Vsebuje 10 postavk, na katere vprašani odgovarjajo po 4-stopenjski lestvici glede na to, koliko se s posamezno trditvijo strinja oziroma ne strinja (1 = zelo se strinjam, 4 = močno se ne strinjam). Lestvica je univerzalna in velja za oba spola. Ima zelo dobro notranjo konsistenco med vrednostmi .77 in .88, korelacije z test-retest se gibljejo med vrednostmi .82 in .85. Kriterijska veljavnost vprašalnika je .55, konstruktna veljavnost pa kaže vrednosti korelacij z dimenzijo anksioznosti .64, v povezavi z depresijo .54 in z anomijo .43 (Rosenberg 1965).

Stopnjo zadovoljstva v partnerskem odnosu smo v raziskavi merili z vprašalnikom »Kansas Marital Satisfaction Scale« (KMS). Schumm in drugi so kreirali vprašalnik s 3 postavkami, ki skupno merijo eno dimenzijo – zadovoljstvo v partnerskem odnosu - na katere udeleženci odgovorijo na 7-stopenjski lestvici (1 = zelo sem zadovoljen, 7 = sploh nisem zadovoljen) glede na to, koliko se s trditvijo strinjajo oziroma ne strinjajo.

Rezultati vprašalnika variirajo med vrednostmi 3 in 21, pri čemer višji rezultat pomeni večje zadovoljstvo v partnerskem odnosu in obratno. Vprašalnik ima odlično notranjo konsistenco z alfa koeficientom .93, o test re-test analizah ni podatkov. Ima odlično sočasno veljavnost v povezavi z vprašalnikom »Dyadic Adjustment Scale« in vprašalnikom, ki meri kvaliteto zakona (Schumm in dr. 1986).

3.5 POSTOPEK

Za vse uporabljene pripomočke smo po elektronski pošti pridobili ustrezna dovoljenja za uporabo. Nato smo jih priredili v elektronsko obliko, do katere so lahko udeleženci dostopali preko spletne strani 1ka – ZDŠ. Program je bil zasnovan tako, da se identiteta posameznikov ne shranjuje v bazo podatkov, s čimer je bila zagotovljena anonimnost udeležencev raziskave. Udeleženci smo pridobili z metodo snežne kepe, in sicer smo vprašalnik večkrat objavili na spletni strani raziskovalnega Facebook spletnega profila, v izbranih skupinah v spletni aplikaciji Facebook ter po elektronski pošti trikrat poslali različnim naslovnikom po izboru raziskovalke. Omeniti moramo, da je vzorec raziskave pristranski, saj je bil eden od omejevalnih kriterijev ravno dejstvo, da so lahko sodelovale le tiste osebe, ki imajo dostop do medrežja, drugi, a ne zadnji, pa omejenost klientele udeležencev raziskave tiste, ki uporabljajo socialna omrežja, v katerih je bila raziskava objavljena.

Raziskava je bila anonimna in prostovoljna, reševanje je trajalo približno 20 minut. Trajala je v obdobju od 15.1.2016 do 11.2.2016. Preden so udeleženci pričeli z reševanjem vprašalnika, so prebrali kratka navodila in sprejeli tudi pogoje soglasja o uporabi podatkov. Udeleženci so najprej izpolnili demografske podatke, temu je sledil vprašalnik FOS (Family-of-Origin) in vprašalnik TOPO. Za vprašalnikom TOPO so udeleženci reševalnik Rosenbergov vprašalnik o samospoštovanju in zaključili z vprašalnikom KMS, ki meri zadovoljstvo v partnerskem odnosu. Udeleženci, ki so bili v času raziskave v partnerskem razmerju, so v dopolnilnem delu raziskave lahko še enkrat rešili vprašalnik TOPO, vendar so v drugem delu odgovarjali za svojega partnerja.

4. REZULTATI

V naslednjih poglavjih in tabelah prikazujemo različne statistične obdelave vprašalnikov, na katere so udeleženci odgovarjali v raziskavi. N (število vseh udeležencev), ki so sodelovali v raziskavi, se tekom raziskave in glede na vprašalnike zaradi različnih razlogov in zahtev posameznih vprašalnikov spreminja. Npr. na vprašanja, kjer so odgovarjali udeleženci raziskave v imenu svojih partnerjev, so lahko odgovarjali le tisti, ki so bili v času raziskave v partnerski zvezi.

4.1 Deskriptivna statistika vprašalnikov FOS, Rosenbergovega vprašalnika o samospoštovanju, vprašalnika KMS in vprašalnika TOPO

Iz tabele 1 lahko vidimo, da sta 202 udeleženca v celoti rešila vprašalnik, ki meri družinsko funkcionalnost, definirano po kriterijih avtonomije in intimnosti. Najnižji dosežen rezultat je bil 96, najvišji 136, aritmetična sredina s standardno deviacijo 6,51 je bila 116,01. Višji rezultat pomeni večjo družinsko funkcionalnost. Rosenbergov vprašalnik o samospoštovanju je v celoti rešilo 177 udeležencev raziskave, udeleženci pa so dosegli rezultat med vrednostmi 21 in 31 s povprečno vrednostjo 26,31 (standardna deviacija je bila 1,83). Višji rezultat pomeni višjo stopnjo samospoštovanja. 130 udeležencev raziskave je odgovorilo na vsa tri vprašanja o zadovoljstvo v partnerskem odnosu. Vrednosti rezultatov so se gibale med 3 in 21, povprečna vrednost je bila 15,88 s standardno deviacijo 3,92.

Pri vprašalniku TOPO število udeležencev variira glede na mater oziroma očeta, prav tako glede odgovarjanj na posamezne dimenzije zaradi različnih razlogov. Primerjalno glede na mater in očeta iz tabele 1 lahko razberemo, da pri vseh dimenzijah, razen pri dimenziji samostojnega odločanja in prevzemanja odgovornosti, udeleženci raziskave v odnosu z materjo dosegajo višje rezultate. Najvišji rezultat so udeleženci raziskave dosegali pri dimenziji samostojnega odločanja in prevzemanja odgovornosti (v odnosu z materjo 4,06 s standardno deviacijo 0,78 oziroma v odnosu z očetom 4,10 s standardno deviacijo 0,76). Najnižje rezultate opazimo pri dimenziji pretiranega očetovega nadzora, kjer je povprečna aritmetična sredina rezultatov 1,49 s standardnim odklonom 0,53. Pri doseganju vrednosti velja, da višja vrednost pomeni večje strinjanje z vsebino

dimenzije, npr. višji rezultat pri dimenziji strahu pred razočaranjem staršev pomeni, da je posameznik bolj zaskrbljen glede tega, če bo s svojimi odločitvami in načinom življenja svojega starša razočaral.

Tabela 1.

Prikaz deskriptivne statistike za vprašalnik FOS, Rosenbergovo lestvico samospoštovanja, vprašalnik KMS in vprašalnik TOPO

		N	Najnižji rezultat	Najvišji rezultat	Aritmetična sredina	Standardna deviacija
Družinska funkcionalnost						
		202	96	136	116,02	6,51
Samospoštovanje						
		177	21	31	26,31	1,83
Zadovoljstvo v partnerskem odnosu						
		130	3	21	15,88	3,92
TOPO						
Iskanje opore	pri materi	183	1	5	2,93	1,16
	pri očetu	158	1	5	2,50	1,06
Pretiran	materin nadzor	180	1	4,43	1,97	0,82
	očetov nadzor	155	1	3,86	1,49	0,53
Povezanost	z materjo	183	1	5	3,64	1,12
	z očetom	157	1	5	3,31	1,20
Samostojno odločanje in prevzemanje odgovornosti	glede na mater	182	1,25	5	4,06	0,78
	glede na očeta	157	1,88	5	4,10	0,76
Strah pred razočaranjem	matere	182	1,00	4,88	2,54	0,87
	očeta	159	1,00	5,00	2,49	1,09

Opombe: N – število udeležencev v raziskavi.

4.2 Razlike med spoloma

Iz tabele 2 lahko razberemo, da so moški pri vprašalniku o samospoštovanju dosegli višji povprečen rezultat kot ženske, pri vprašanju o družinski funkcionalnosti in zadovoljstvu v partnerskem odnosu pa ženske v povprečju beležijo višje rezultate.

Tabela 2.

Deskriptivna statistika udeležencev raziskave pri Rosenbergovem vprašalniku o samospoštovanju, vprašalniku FOS in vprašalniku KMS glede na spol

		N	Aritmetična sredina	Standardna deviacija	Napaka standardne deviacije
Samospoštovanje	moški	50	26,78	1,85	0,26
	ženske	127	26,12	1,79	0,16
Družinska funkcionalnost	moški	56	115,54	8,19	1,09
	ženske	146	116,20	5,76	0,48
Zadovoljstvo v partnerskem odnosu	moški	33	15,24	3,60	0,63
	ženske	97	16,10	4,02	0,41

Opombe: N – število udeležencev raziskave.

Iz spodnje slike lahko razberemo poleg tega, da je skoraj dve tretjini udeležencev raziskave ženskega spola (N), da pri posameznih dimenzijah vprašalnika TOPO prihaja do razlik v rezultati glede na to, ali je udeleženec ženskega ali moškega spola. V povprečju so višji rezultat pri vprašalniku TOPO dosegle ženske pri dimenzijah: iskanje opore pri obeh starših, pretiran nadzor pri obeh starših, strah pred razočaranjem obeh staršev, medtem ko so pri dimenzijah povezanosti z materjo oziroma očetom in samostojnim odločanjem v povprečju višje rezultate dosegali moški. Največja razlika v povprečnem rezultatu med udeleženci moškega oziroma ženskega spola v raziskavi prihaja v dimenziji strahu pred razočaranjem očeta.

S temi rezultati lahko le delno potrdimo hipotezo, da so ženske bolj povezane s svojimi starši kot moški, saj moški v naši raziskavi izražajo večjo povezanost z obema staršema kot ženske. Posamezne karakteristike kot so iskanje opore pri starših, občutek pretiranega nadzora in strahu pred razočaranjem staršem priča o večji zveznosti odnosa ženska – starši, samostojno odločanje, kjer so moški dosegli višje rezultate, pa nakazuje

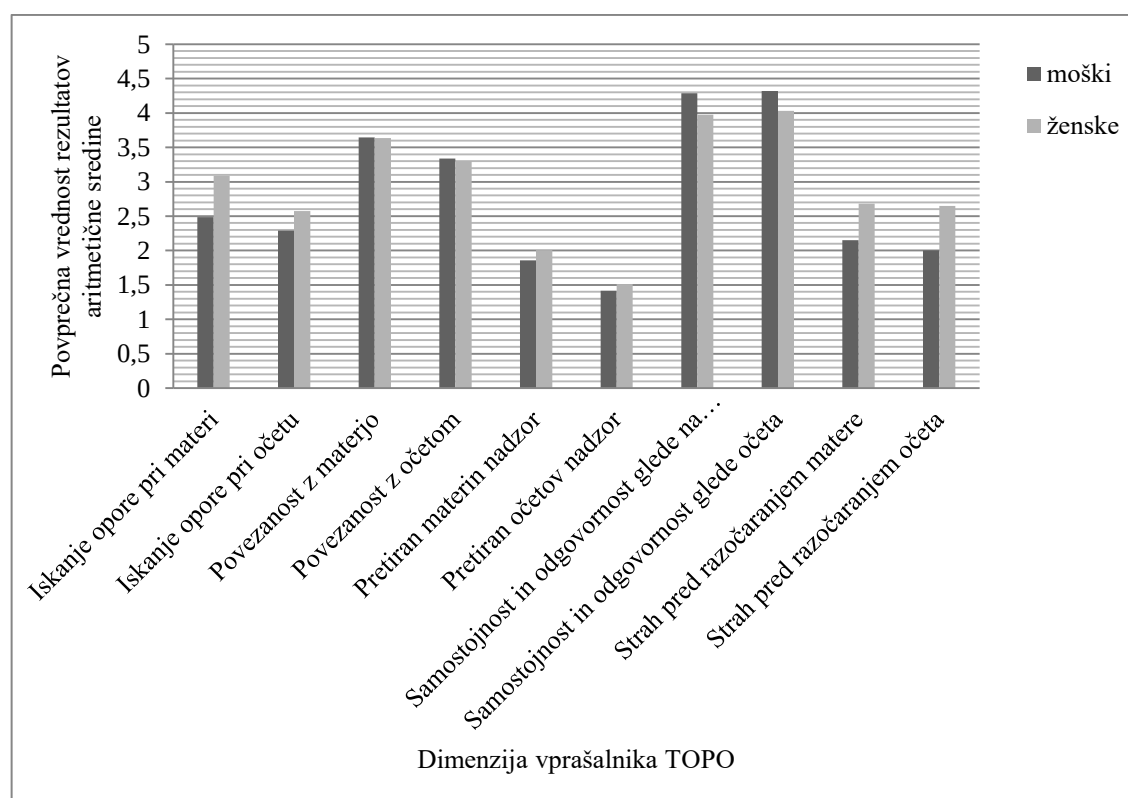
v smer večje avtonomije in neodvisnosti od staršev. Za absolutno potrditev bi morali dodatno in podrobneje raziskati in opisati posamične dimenzije vprašalnika TOPO.

Tabela 3.

Prikaz deskriptivne statistike za dimenzije vprašalnika TOPO (Test osamosvajanja na prehodu v odraslost) glede na spol (moški – ženske) udeležencev raziskave

		N - moški	N - ženske
Iskanje opore	pri materi	49	135
	pri očetu	40	118
Povezanost	z materjo	49	134
	z očetom	40	117
Pretiran	materin nadzor	49	131
	očetov nadzor	40	116
Samostojno odločanje in prevzemanje odgovornosti	glede na mater	49	133
	glede na očeta	40	117
Strah pred razočaranjem	matere	49	133
	očeta	40	119

Opombe: N – število vseh udeležencev v raziskavi.

Slika 1. Grafični prikaz deskriptivne statistike za dimenzije vprašalnika TOPO glede na spol udeležencev raziskave

Tabela 4.

Statistična primerjava udeležencev moškega in ženskega spola pri vprašalniku FOS s t-testom za neodvisne vzorce

		Levenov test				t-test za neodvisne vzorce				
		F	Sig.	t	df	Sig. (2-tailed)	Razlika v aritmetičnih sredinah	Stand. napaka	95% Interval zaupanja	
									Spodnja meja	Zgornja meja
Družinska funkcionalnost	Homogenost variance	14,58	,000	,647	200	,518	-0,66	1,02	2,68	1,36

Opombe: df – stopnje prostosti; Sig. – stopnja statistične pomembnosti; Sig. (2-tailed) – stopnja statistične pomembnosti.

S t-testom smo preverjali, ali prihaja do statistično pomembnih razlik med spoloma na vprašalniku FOS in ugotovili, da do statistično pomembne razlike med moškimi in ženskami na ravni populacije ne prihaja oziroma ne moremo z zadostno gotovostjo trditi, da je razlika v povprečju v populaciji med moškimi in ženskami glede družinske funkcionalnosti.

Statistična primerjava udeležencev moškega in ženskega spola pri Rosenbergovem vprašalniku o samospoštovanju in vprašalniku KMS z Mann-Whitney U testom je pokazala, da moramo ničelno hipotezo o normalnosti distribuciji glede razlik med spoloma in stopnjo samospoštovanja zavrniti (Sig. = 0,430) in s 5 % tveganjem sprejeti alternativo, ki trdi, da distribucija rezultatov glede razlik med spoloma in samopoštovanjem ni normalna. Mann-Whitney U test pri preverjanju normalnosti distribucije glede na spol in zadovoljstvo v partnerskem odnosu pa je pokazal, da moramo ničelno hipotezo, ki trdi, da je distribucija rezultatov glede na spol in zadovoljstvo v partnerskem odnosu normalna, obdržati (Sig. = 0,101). Rezultati Mann-Whitney U testa (ki smo ga uporabili, ker smo pri obeh vprašalnikih ugotovili, da distribuciji rezultatov odstopata od normalne porazdelitve) nam pokažejo, da se moški in ženske statistično pomembno razlikujejo na dimenziji samospoštovanja. Glede zadovoljstva v partnerskem odnosu je test pokazal, da se moški in ženske ne razlikujejo statistično pomembno oziroma ne moremo z gotovostjo trditi, da na populacijski ravni prihaja do statistično pomembne razlike glede zadovoljstva v partnerskem odnosu pri moških oziroma ženskah.

V nadaljevanju prikazujemo statistično pomembnost razlik med posameznimi udeleženci na vprašalnikih FOS, Rosenbergovem vprašalniku o samospoštovanju in vprašalniku KMS, ki meri zadovoljstvu v partnerskem odnosu. Primerjali smo jih glede stopnjo izobrazbe, status in zakonski stan.

4.3 Primerjava glede na stopnjo dosežene izobrazbe

Iz tabele na naslednji strani lahko razberemo, da z izjemo udeležencev raziskave s poklicno izobrazbo, najvišje rezultate na vprašalniku družinske funkcionalnosti beležimo pri bolj formalno izobraženih posameznikih (pri udeležencih s specializacijo, magisterijem ali doktoratom je povprečna aritmetična sredina najvišja – 121,30), najnižji povprečen rezultat dosegajo udeleženci z osnovnošolsko izobrazbo (114,50), povprečna vrednost vseh udeležencev pa je 116,01. Pri samospoštovanju opazimo najvišje vrednosti pri posameznikih s poklicno izobrazbo (27,40), najnižje pri udeležencih raziskave z osnovnošolsko izobrazbo (25,00), povprečna aritmetična sredina vseh udeležencev raziskave je 26,31. Najbolj zadovoljni s partnerskim odnosom so, po rezultatih raziskave sodeč, udeleženci s poklicno izobrazbo (17,67), sledijo jim udeleženci raziskave z doktoratom, magisterijem ali specializacijo (17,00), najmanj zadovoljstva v partnerskem odnosu pa izražajo posamezniki s srednješolsko izobrazbo (14,85). Povprečna vrednost zadovoljstva v partnerskem odnosu vseh udeležencev je 15,88.

S temi ugotovitvami potrjujejo delno potrjujemo hipotezo, ki trdi, da bolj izobraženi posamezniki izražajo v odnosu do izvirne družine višjo stopnjo avtonomije in intimnosti, višjo stopnjo samospoštovanja in več zadovoljstva v partnerskih odnosih.

Tabela 5.

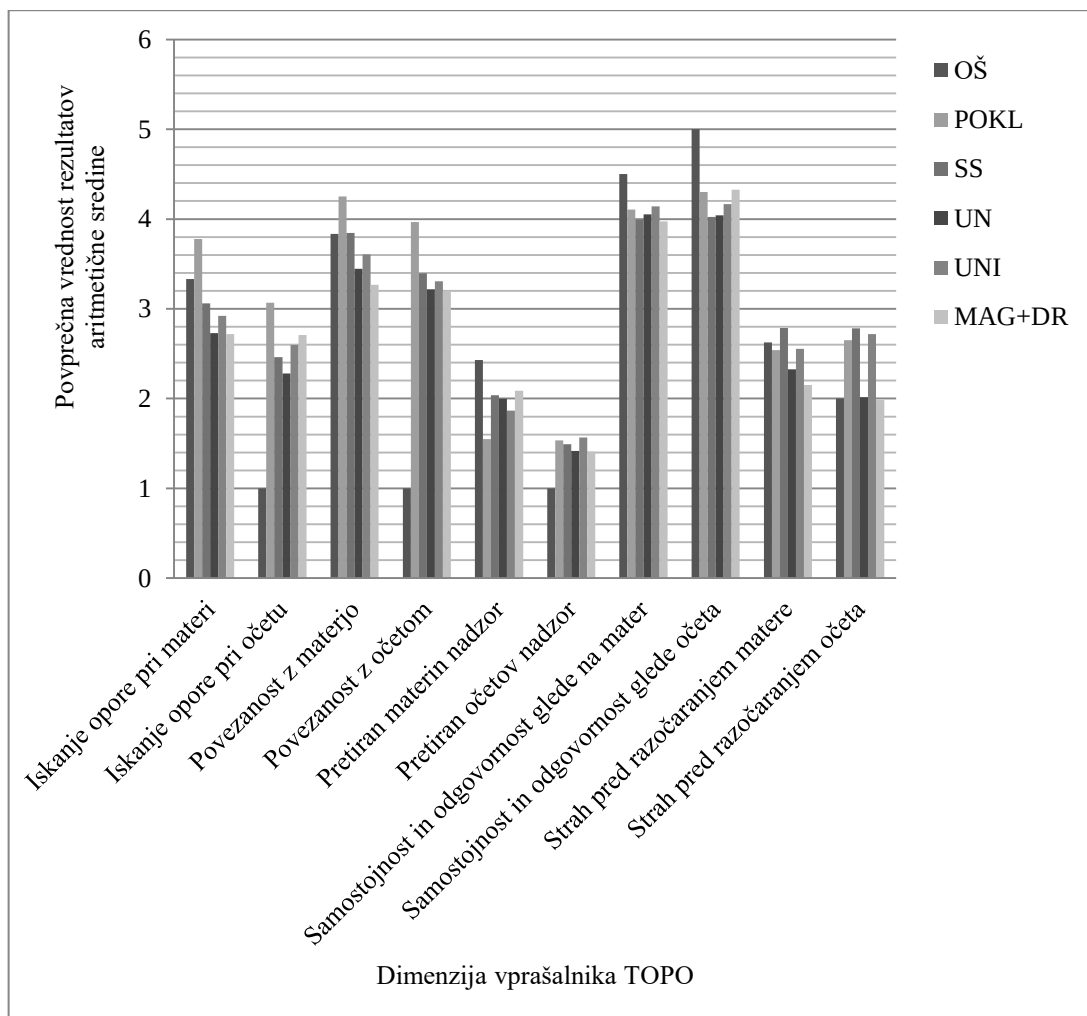
Deskriptivna statistika udeležencev raziskave pri Rosenbergovem vprašalniku o samospoštovanju, vprašalniku FOS in vprašalniku KMS glede na stopnjo izobrazbe

		Družinska funkcionalnost	Samospoštovanje	Zadovoljstvo v partnerskem odnosu
Stopnja izobrazbe:				
osnovnošolska izobrazba	Aritmetična sredina	114,50	25,00	15,00
	N	2	1	1
	Stand.deviacija	0,71	.	.
poklicna izobrazba	Aritmetična sredina	116,57	27,40	17,67
	N	7	5	3
	Stand.deviacija	5,44	0,89	4,93
srednješolska izobrazba	Aritmetična sredina	115,42	26,25	14,85
	N	62	52	40
	Stand.deviacija	7,21	1,81	4,15
višješolska, visokošolska ali izobrazba prve bolonjske stopnje	Aritmetična sredina	115,40	25,98	15,82
	N	60	55	38
	Stand.deviacija	5,91	1,90	4,18
univerzitetna izobrazba ali izobrazba druge bolonjske stopnje	Aritmetična sredina	116,34	26,60	16,67
	N	61	55	43
	Stand.deviacija	6,25	1,85	3,50
specializacija, magisterij ali doktorat	Aritmetična sredina	121,30	26,33	17,00
	N	10	9	5
	Stand.deviacija	6,83	1,58	1,87
vsota vseh udeležencev	Aritmetična sredina	116,01	26,31	15,88
	N	202	177	130
	Stand.deviacija	6,51	1,83	3,92

Opombe: N – število vseh udeležencev raziskave.

Iz naslednje slike lahko razberemo, da največ opore tako pri materi kot pri očetu poiščejo udeleženci s poklicno stopnjo izobrazbe, najmanjkrat pa se po nasvet k staršem obrnejo udeleženci raziskave z višješolsko, visokošolsko izobrazbo ali izobrazbo prve bolonjske stopnje. Enako velja pri dimenziji povezanosti. Največji materin nadzor izražajo udeleženci z osnovnošolsko izobrazbo, očetovega pa posamezniki z univerzitetno stopnjo izobrazbe oziroma izobrazbo druge bolonjske stopnje. Najmanj občutka samostojnega odločanja in prevzemanja odgovornosti v odnosu do matere izražajo specializanti, magistri in doktorji, v odnosu do očeta pa udeleženci raziskave z

zaključeno srednješolsko izobrazbo. Udeleženci raziskave s srednješolsko izobrazbo čutijo največji strah, da bi razočarali svoje starše, najmanj strahu, da bi bili starši razočarani naj njimi, pa čutijo posamezniki z magistrsko oziroma doktorsko izobrazbo ali specializacijo.

Slika 2. Grafični prikaz deskriptivne statistike za dimenzije vprašalnika TOPO glede na stopnjo izobrazbe udeležencev raziskave (OŠ – osnovnošolska izobrazba; POKL – poklicna izobrazba; SS – srednješolska izobrazba; UN – višješolska, visokošolska ali izobrazba druge bolonjske stopnje; MAG+DR – specializacija, magisterij ali doktorat)

Iz tabele 6 je razvidno, da stopnja izobrazbe ni statistično povezana s stopnjama avtonomije in intimnosti, ki smo ju merili z vprašalnikom FOS. Levenov test homogenosti varianc je pokazal homogenost varianc ($\text{Sig.} \geq 0,05$), rezultat enosmerne analize variance (ANOVA) pa je bil 0,157, ki potrjuje, da med skupinami udeležencev raziskave z različnimi stopnjami dokončane izobrazbe ne prihaja do statistično pomembne razlike glede stopnje avtonomije in intimnosti.

Tabela 6.

Enofaktorska analiza variance (ANOVA) udeležencev raziskave z različno stopnjo izobrazbe pri vprašalniku FOS

	Vsota skupin	df	Aritmetična sredina	F	Sig.
Med skupinama	337,37	5	67,48	1,62	,157
Znotraj skupin	8175,58	196	41,71		
Celota	8512,96	201			

Opombe: df – stopnje prostosti; Sig. – stopnja statistične pomembnosti.

Ker smo pri Rosenbergovem vprašalniku o samospoštovanju in vprašalniku KMS ugotovili, da rezultati niso normalno distribuirani, smo za preverjanje razlik med rezultati vprašalnikov glede na stopnjo izobrazbe udeležencev uporabili Kruskal-Wallisov test. Ugotovili smo, da ni statistično pomembnih razlik med udeleženci z različno stopnjo izobrazbe in stopnjo samospoštovanja udeležencev raziskave ($\text{Sig.} = 0,198$) kot tudi ne med tistimi z različno stopnjo izobrazbe in stopnjo zadovoljstva v partnerskem odnosu ($\text{Sig.} = 0,216$), kar razberemo iz tabele na naslednji strani. Zaradi dobljenih rezultatov ne moremo trditi, da na populacijski ravni prihaja do statistično pomembnih razlik med stopnjo izobrazbo in samospoštovanjem oziroma zadovoljstvom v partnerskem odnosu.

Tabela 7.

Kruskal-Wallis-ov test za preverjanje statistično pomembnih razlik med aritmetičnimi sredinami pri Rosenbergovem vprašalniku o samospoštovanju in vprašalniku KMS glede na stopnjo izobrazbe

	Dosežena stopnja izobrazbe:	N	Povprečna vrednost
Samospoštovanje	osnovnošolska izobrazba	1	39,00
	poklicna izobrazba	5	119,70
	srednješolska izobrazba	52	84,01
	višješolska, visokošolska ali izobrazba prve bolonjske stopnje	55	76,52
	univerzitetna izobrazba ali izobrazba druge bolonjske stopnje	55	90,57
	N	168	
Zadovoljstvo v partnerskem odnosu	osnovnošolska izobrazba	1	45,50
	poklicna izobrazba	3	81,67
	srednješolska izobrazba	40	53,40
	višješolska, visokošolska ali izobrazba prve bolonjske stopnje	38	63,54
	univerzitetna izobrazba ali izobrazba druge bolonjske stopnje	43	70,56
	N	125	

Opombe: N – vsota vseh udeležencev raziskave.

Tabela 8.

Statistična pomembnost razlik aritmetičnih sredin na testu Kruskal-Wallis med stopnjo izobrazbe in stopnjo samospoštovanja oziroma zadovoljstva v partnerskem odnosu^b

	Samospoštovanje	Zadovoljstvo v partnerskem odnosu
Hi-kvadrat	6,020	5,777
df	4	4
Asymp. Sig.	,198	,216

b. Neodvisna spremenljivka: dosežena stopnja izobrazbe

Opombe: df – stopnje prostosti; Asymp. Sig. – stopnja statistične pomembnosti.

4.4 Primerjava glede na zaposlitveni status

V spodnji tabeli opazimo, da brezposelne osebe pričajo o najbolj zdravi funkcionalnosti v primarni družini (119,29), medtem ko izvorno družino kot najmanj funkcionalno vidi upokojeni udeleženec raziskave (112,00). Povprečna aritmetična sredina vseh udeležencev glede na trenutni zaposlitveni status je 116,02. Najvišjo stopnjo samospoštovanja dosegajo zaposlene osebe (26,45), najnižjo izraža udeleženec, ki je upokojen (22,00). V povprečju je stopnja samospoštovanja udeležencev raziskave 26,31. S partnerskim odnosom so, po rezultatih raziskave sodeč, najbolj zadovoljni zaposleni udeleženci (26,45), najmanj zadovoljstva v partnerskih odnosih pa izražajo posamezniki s statusom študenta (15,45), povprečna vrednost stopnje samospoštovanja vseh udeležencev raziskave je 15,88.

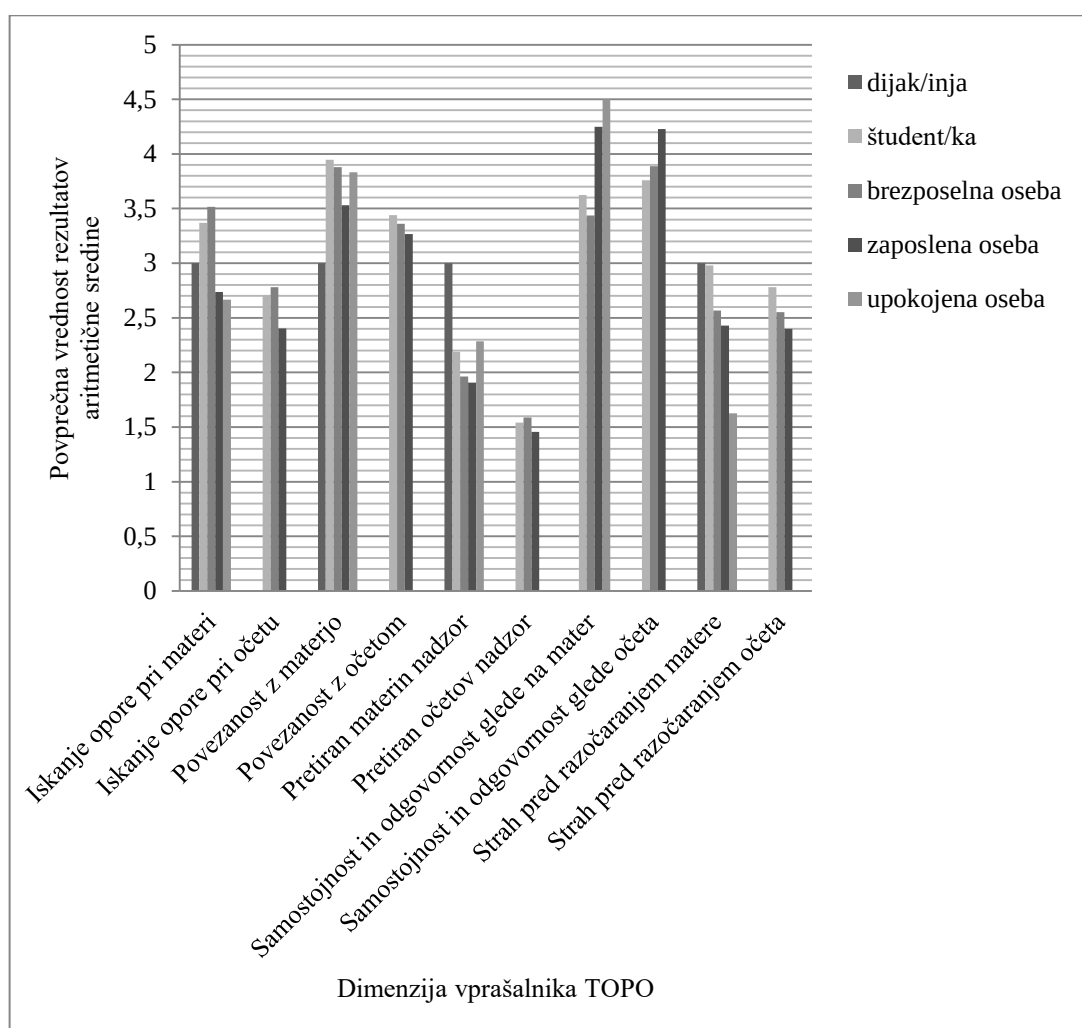
Tabela 9.

Deskriptivna statistika udeležencev raziskave pri Rosenbergovem vprašalniku o samospoštovanju, vprašalniku FOS in vprašalniku KMS glede na zaposlitveni status

Trenutni status		Družinska funkcionalnost	Samospoštovanje	Zadovoljstvo v partnerskem odnosu
dijak/inja	Aritmetična sredina	114,00		
	N	1		
	Stand.deviacija	.		
študent/ka	Aritmetična sredina	115,71	26,07	15,45
	N	34	30	20
	Stand.deviacija	6,20	1,66	4,70
brezposelna oseba	Aritmetična sredina	119,29	25,89	15,62
	N	21	18	13
	Stand.deviacija	5,76	1,41	2,90
zaposlena oseba	Aritmetična sredina	115,65	26,45	16,01
	N	145	128	97
	Stand.deviacija	6,62	1,88	3,90
upokojena oseba	Aritmetična sredina	112,00	22,00	
	N	1	1	
	Stand.deviacija	.	.	
vsota vseh udeležencev	Aritmetična sredina	116,01	26,31	15,88
	N	202	177	130
	Stand.deviacija	6,51	1,83	3,92

Opombe: N – število vseh udeležencev raziskave.

Slika 3 prikazuje, kako je zaposlitveni status povezan z odnosom, ki ga ima udeleženec raziskave s svojimi starši. Razberemo lahko, da se na svoje starše najredkeje obrnejo posamezniki, ki so zaposleni ali upokojeni. Največjo povezanost z obema staršema in njuno pretirano kontrolo izražajo udeleženci raziskave s statusom študenta. Najbolj samostojni v svojih odločitvah in pri prevzemanju odgovornosti v odnosu do matere se čutijo upokojenci, v odnosu do očeta pa zaposleni posamezniki. Posamezniki, ki so zaposleni, izražajo tudi najmanj strahu, da bi svoje starše razočarali. V raziskavi je na vprašanja odgovorjalo 180 udeležencev glede na odnos do matere in 155 udeležencev o odnosu, ki ga imajo s svojimi očeti.

Slika 3. Grafični prikaz deskriptivne statistike za dimenzije vprašalnika TOPO glede na zaposlitveni status udeležencev raziskave

Z enosmerno analizo variance (ANOVA) smo preverili, ali prihaja med udeleženci z različnim zaposlitvenim statusom do razlik na vprašalniku FOS. Levenov test homogenosti varianc je bil 0,777, rezultat enosmetne analize varianc (ANOVA) 0,177, kar pomeni, da se udeleženci med seboj glede na zaposlitveni status ne razlikujejo statistično pomembno v stopnjah avtonomije in intimnosti. Statistično pomembno razlik med udeleženci raziskave glede na zaposlitveni status nismo s pomočjo Kruskal-Wallisovega testa ugotovili niti glede na stopnjo samospoštovanja (0,169) ali glede na zadovoljstvo v partnerskem odnosu (0,705), kar lahko razberemo iz spodnjih dveh tabel.

Tabela 10.

Kruskal-Wallis-ov test za preverjanje statistično pomembnih razlik med aritmetičnimi sredinami pri Rosenbergovem vprašalniku o samospoštovanju in vprašalniku KMS glede na zaposlitveni status

	Trenutni status:	N	Povprečna vrednost
Samospoštovanje	študent/ka	30	82,35
	brezposelna oseba	18	77,81
	zaposlena oseba	128	92,80
	upokojena oseba	1	3,00
	N	177	
Zadovoljstvo v partnerskem odnosu	študent/ka	20	62,85
	brezposelna oseba	13	58,54
	zaposlena oseba	97	66,98
	N	130	

Opombe: N – vsota vseh udeležencev raziskave.

Tabela 11.

Statistična pomembnost razlik aritmetičnih sredin na testu Kruskal-Wallis med zaposlitvenim statusom in stopnjo samospoštovanja oziroma zadovoljstva v partnerskem odnosu^b

	Samospoštovanje	Zadovoljstvo v partnerskem odnosu
Hi-kvadrat	5,042	,700
df	3	2
Asymp. Sig.	,169	,705

b. Neodvisna spremenljivka: trenutni status

Opombe: df – stopnje prostosti; Asymp. Sig. – stopnja statistične pomembnosti.

4.5 Primerjava glede na zakonski stan

Tabela 12.

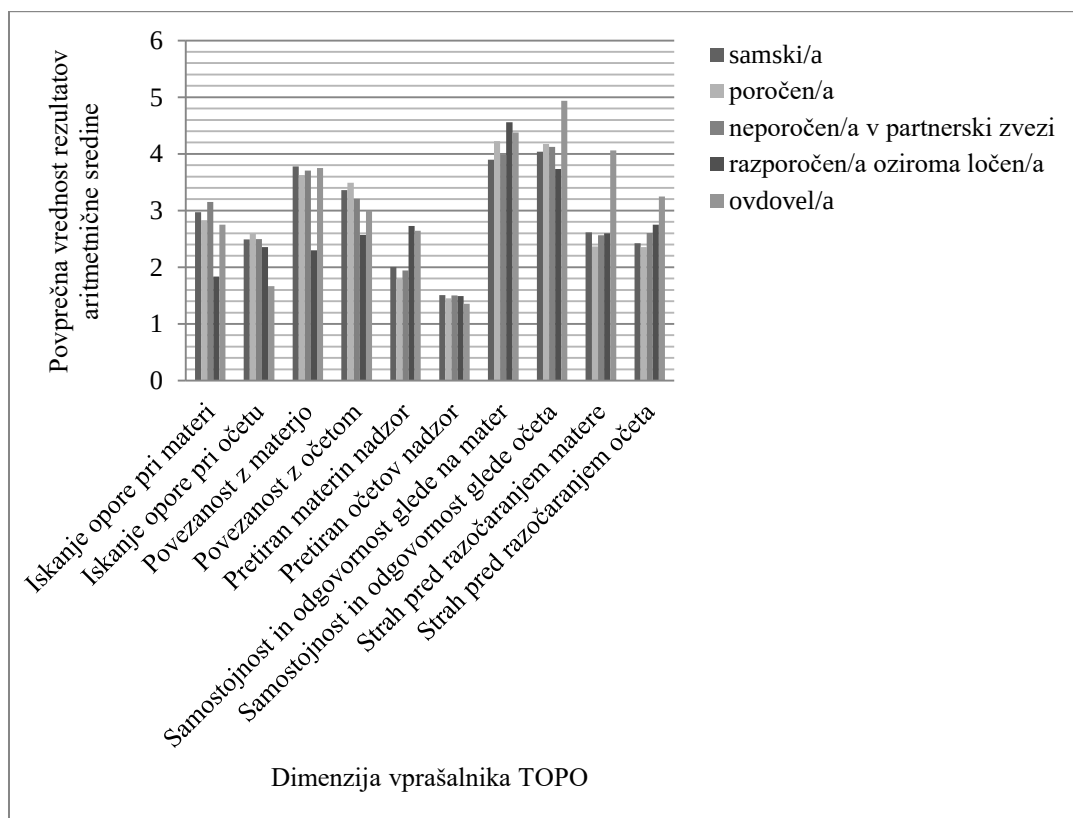
Deskriptivna statistika udeležencev raziskave pri Rosenbergovem vprašalniku o samospoštovanju, vprašalniku FOS in vprašalniku KMS glede na zakonski stan

		Družinska funkcionalnost	Samospoštovanje	Zadovoljstvo v partnerskem odnosu
Zakonski stan:				
samski/a	Aritmetična			
	sredina	114,66	26,21	14,06
	N	62	56	17
	Stand.deviacija	6,59	1,63	4,42
poročen/a	Aritmetična			
	sredina	116,68	26,56	16,64
	N	62	55	55
	Stand.deviacija	6,50	1,73	3,47
neporočen/a v partnerski zvezi	Aritmetična			
	sredina	116,68	26,30	15,75
	N	66	55	56
	Stand.deviacija	6,37	1,87	4,10
razporočen/a oziroma ločen/a	Aritmetična			
	sredina	116,90	24,89	14,00
	N	10	9	1
	Stand.deviacija	6,74	2,67	.
ovdovel/a	Aritmetična			
	sredina	111,00	28,50	15,00
	N	2	2	1
	Stand.deviacija	2,83	2,12	.
vsota vseh udeležencev	Aritmetična			
	sredina	116,01	26,31	15,88
	N	202	177	130
	Stand.deviacija	6,51	1,83	3,92

Opombe: N – število vseh udeležencev raziskave.

Glede na zakonski stan (Tabela 12), najvišjo funkcionalnost primarne družine izražajo udeleženci, ki so bili v času raziskave ločeni oziroma razporočeni (116,90), najnižjo pa ovdoveli udeleženci raziskave (111,00). Povprečna vrednost rezultatov glede na zakonski stan in družinsko funkcionalnost je bila 116,01. Najvišje stopnje

samospoštovanja glede na zakonski stan lahko razberemo pri ovdovelih udeležencih raziskave (28,50), najnižjo pri udeležencih samskega stanu (26,21), povprečna vrednost stopnje samospoštovanja pri vseh udeležencih pa je bila 26,31. Po rezultatih raziskave so v partnerskem odnosu najbolj zadovoljni poročeni (16,64), najmanj zadovoljstva pa izražajo ločeni oziroma razporočeni udeleženci raziskave (14,00). Povprečna vrednost vseh rezultat je 15,88. Iz spodnje slike vidimo, da največ opore in nasvetov pri materi poiščejo udeleženci, ki so neporočeni v partnerski zvezi, pri očetu pa poročeni posamezniki. Povezanost je največja z materjo pri samskih udeležencih raziskave, najmanj pa so z materjo povezani ločeni oziroma razporočeni posamezniki. Največ starševske kontrole občutijo razporočeni oziroma ločeni v odnosu z materjo oziroma samski posamezniki v odnosu do očeta. Pri prevzemanju odgovornosti in samostojnem odločanju so najbolj suvereni v odnosu do matere zopet razporočeni oziroma ločeni udeleženci raziskave, v odnosu do očeta pa najvišje rezultate pri samostojnem odločanju in prevzemanju odgovornosti dosegajo ovdovali. Slednji, ovdovali, tudi v dimenziji strahu pred razočaranjem staršev pri obeh dosegajo najvišje rezultate.

Slika 4. Grafični prikaz deskriptivne statistike za dimenzije vprašalnika TOPO glede na zakonski stan udeležencev raziskave

Iz naslednjih tabel lahko razberemo, da pri vprašalniku FOS ne prihaja do statistično pomembne razlike glede stopenj avtonomije in intimnosti med udeleženci z različnim stanom. Levenov test priča o homogenosti varianc (0,791), rezultat enosmerne analize variance (ANOVA) je 0,250.

Tabela 13.

Levenov preizkus homogenosti varianc na vprašalniku FOS glede na zakonski stan udeležencev raziskave

Levene Statistic	df1	df2	Sig.
,424	4	197	,791

Opombe: df1 in df2 – stopnje prostosti. Sig. – stopnja statistične pomembnosti.

Tabela 14. *Enofaktorska analiza variance udeležencev glede na zakonski stan pri vprašalniku FOS*

	Vsota rezultatov	df	Povprečna vrednost	F	Sig.
Med skupinama	228,30	4	57,08	1,36	,250
Znotraj skupin	8284,65	197	42,05		
Vsota vseh udeležencev	8512,96	201			

Opombe: df – stopnje prostosti; Sig. – stopnja statistične pomembnosti.

S Kruskal-Wallis-ovim testom smo ugotovili, da tudi pri Rosenbergovem vprašalniku o samospoštovanju in vprašalniku, ki meri zadovoljstvo v partnerskem odnosu, med udeleženci z različnim zakonskim stanom ne prihaja do statistično pomembnih razlik med aritmetičnimi sredinami, kar lahko razberemo iz naslednjih dveh tabel.

Tabela 15.

Kruskal-Wallis-ov test za preverjanje statistično pomembnih razlik med aritmetičnimi sredinami pri Rosenbergovem vprašalniku o samospoštovanju in vprašalniku KMS glede na zakonski stan

	Zakonski stan :	N	Povprečna vrednost
Samospoštovanje	samski/a	56	86,05
	poročen/a	55	96,47
	neporočen/a v partnerski zvezi	55	88,10
	razporočen/a oziroma ločen/a	9	54,67
	ovdovel/a	2	145,25
	N	177	
Zadovoljstvo v partnerskem odnosu	samski/a	17	47,71
	poročen/a	55	73,46
	neporočen/a v partnerski zvezi	56	64,00
	razporočen/a oziroma ločen/a	1	33,00
	ovdovel/a	1	46,50
	N	130	

Opombe: N – vsota vseh udeležencev raziskave.

Tabela 16.

Statistična pomembnost razlik aritmetičnih sredin na testu Kruskal-Wallis med zakonskim stanom in stopnjo samospoštovanja oziroma zadovoljstva v partnerskem odnosu^b

	Samospoštovanje	Zadovoljstvo v partnerskem odnosu
Hi-kvadrat	8,070	7,419
df	4	4
Asymp. Sig.	,089	,115

b. Neodvisna spremenljivka: zakonski stan

Opombe: df – stopnje prostosti; Asymp. Sig. – stopnja statistične pomembnosti

4.6 Povezanost med merjenimi spremenljivkami

Pred izračunom korelacijskih povezanosti in primerjav med udeleženci raziskave smo za vsakega od vprašalnikov preverili normalnost distribucij rezultatov.

S Shapiro-Wilk testom (Tabela 17) smo preverili normalnost distribucij na testih FOS, Rosenbergovem vprašalniku o stopnji samospoštovanja in vprašalniku KMS, ki meri zadovoljstvo v partnerskem odnosu. Ugotovili smo, da se le pri vprašalniku FOS, ki meri stopnjo funkcionalnosti v družini, rezultati porazdeljujejo normalno, pri ostalih dveh vprašalnikih pa rezultati statistično pomembno odstopajo od normalne distribucije ($\text{Sig.} \leq 0,05$). Za preverjanje normalnosti smo pri vseh omenjenih treh vprašalnikih uporabili tudi prikaz porazdelitev rezultatov s histogramov in ugotovili sličnost rezultatov. V nadaljevanju smo tem rezultatov primerno pri posameznih analizah vprašalnikov uporabili ustrezne parametrične oziroma neparametrične teste.

Tabela 17.

Shapiro-Wilk test za preverjanje normalnosti distribucije vprašalnikov FOS, Rosenbergovega vprašalnika in vprašalnika KMS

	Kolmogorov-Smirnov ^a			Shapiro-Wilk		
	Statistic	df	Sig.	Statistic	df	Sig.
Družinska funkcionalnost	,072	126	,180	,985	126	,191
Stopnja samospoštovanja	,124	126	,000	,969	126	,006
Zadovoljstvo v partnerskem odnosu	,139	126	,000	,913	126	,000

Opombe: a. Lilliefors popravek; df – stopnje prostosti; Sig. – stopnja statistične pomembnosti.

Iz naslednje tabele je razvidno preverjanje normalnosti distribucij rezultatov pri vprašalniku TOPO za izbiro ustreznega korelacijskega koeficienta. Iz drugega stolpca (Shapiro-Wilk test) v tabeli lahko razberemo, da vse dimenzije vprašalnika TOPO statistično pomembno odstopajo od normalne porazdelitve ($\text{Sig.} \leq 0,05$). Pri dimenzijah iskanje opore pri materi in strah pred razočaranjem matere smo normalnost preverili še s pomočjo histograma in regresijske premice. Na osnovi dobljenih rezultatov smo v

nadaljevanju za vse analize pri vseh dimenzijah vprašalnika TOPO uporabljali neparametrične teste.

Tabela 18.

Shapiro-Wilk test za preverjanje normalnosti distribucije za rezultate na dimenzijah testa TOPO

		Kolmogorov-Smirnov ^a			Shapiro-Wilk		
		Statistika	df	Sig.	Statistika	df	Sig.
Iskanje opore	pri materi	,073	141	,064	,962	141	,001
	pri očetu	,079	141	,030	,954	141	,000
Pretiran	materin nadzor	,121	141	,000	,923	141	,000
	očetov nadzor	,118	141	,000	,937	141	,000
Povezanost	z materjo	,140	141	,000	,906	141	,000
	z očetom	,182	141	,000	,836	141	,000
Samostojno odločanje in prevzemanje odgovornosti	glede na mater	,114	141	,000	,927	141	,000
	glede na očeta	,151	141	,000	,918	141	,000
Strah pred razočaranjem	matere	,073	141	,061	,978	141	,023
	očeta	,087	141	,010	,950	141	,000

Opombe: a. Lilliefors popravek; df – stopnje prostosti; Sig. – stopnja statistične pomembnosti.

Tabela 19.

Statistična povezanost dimenzij vprašalnika TOPO (odnos do matere) za Spearmanov rho korelacijski koeficient

<i>Odnos do matere</i>		Iskanje opore	Povezanost	Pretiran nadzor	Samostojno odločanje in prevzemanje odgovornosti	Strah pred razočaranjem matere
Iskanje opore	Kor. koeficient	1,000	,702**	-,037	-,598**	,405**
	Sig. (2-tailed)	.	,000	,623	,000	,000
	N	183	182	179	181	181
Povezanost	Kor. koeficient	,702**	1,000	-,345**	-,307**	,129
	Sig. (2-tailed)	,000	.	,000	,000	,083
	N	182	183	179	181	181
Pretiran nadzor	Kor. koeficient	-,037	-,345**	1,000	-,039	,329**
	Sig. (2-tailed)	,623	,000	.	,601	,000
	N	179	179	180	178	179
Samostojno odločanje in prevzemanje odgovornosti	Kor. koeficient	-,598**	-,307**	-,039	1,000	-,298**
	Sig. (2-tailed)	,000	,000	,601	.	,000
	N	181	181	178	182	180
Strah pred razočaranjem staršev	Kor. koeficient	,405**	,129	,329**	-,298**	1,000
	Sig. (2-tailed)	,000	,083	,000	,000	.
	N	181	181	179	180	182

Opombe: Kor. koeficient – vrednost Spearmanovega rho korelacijskega koeficienta; Sig. (2-tailed) – stopnja statistične pomembnosti; ** - statistično pomemben rezultat na nivoju 1 %-nega (ali 0,1 %-nega, ko je Sig.(2-tailed)≤0,001) tveganja; N – število udeležencev v raziskavi.

Iz tabele 19 lahko razberemo, da se statistično pomembno povezujejo posamezne dimenzije vprašalnika TOPO. Iz tabele lahko razberemo, da se iskanje opore pri materi statistično pomembno in najmočnejše glede na ostale pare spremenljivk vprašalnika TOPO povezuje s spremenljivkami povezanosti z materjo, samostojnega odločanja in

prevzemanja odgovornosti ter strahom pred razočanjem matere, statistično pomembno pa ni povezava s pretiranim materinim nadzorom. Statistično pomembno korelacijo opazimo tudi med povezanostjo z materjo in njenim pretiranim nadzorom ter samostojnim odločanjem in prevzemanjem odgovornosti posameznika. Povezava pa je statistično pomembna tudi med pretiranim materinim nadzorom in strahom pred razočaranjem matere, samostojnim odločanjem in prevzemanjem odgovornosti ter strahom pred razočaranjem matere.

Iz tabele 20 na naslednji strani pa lahko razberemo, da se iskanje opore pri očetu statistično pomembno povezuje z vsemi dimenzijami vprašalnika TOPO. Dimenzija povezanosti se statistično pomembno povezuje s dimenzijama samostojnega odločanja in prevzemanja odgovornosti ter strahom pred razočaranjem očeta, prav tako se statistično pomembno med seboj povezujeta dimenziji samostojnega odločanja in prevzemanja odgovornosti ter strahom pred razočanjem očeta. Največjo pozitivno statistično pomembno korelacijo razberemo med dimenzijama povezanosti in iskanjem opore pri očetu, najbolj negativna, a statistično pomembna korelacija pa nastaja med iskanjem opore pri očetu ter samostojnim odločanjem in prevzemanjem odgovornosti.

Tabela 20.

Statistična povezanost dimenzij vprašalnika TOPO (odnos do očeta) za Spearmanov rho korelacijski koeficient

<i>Odnos do očeta</i>		Iskanje opore	Povezanost	Pretiran nadzor	Samostojno odločanje in prevzemanje odgovornosti	Strah pred razočaranjem očeta
Iskanje opore	Kor. koeficient	1,000	,733**	,346**	-,565**	,523**
	Sig. (2-tailed)	.	,000	,000	,000	,000
	N	158	156	154	156	158
Povezanost	Kor. koeficient	,733**	1,000	,062	-,328**	,305**
	Sig. (2-tailed)	,000	.	,445	,000	,000
	N	156	157	153	155	157
Pretiran nadzor	Kor. koeficient	,346**	,062	1,000	-,264**	,519**
	Sig. (2-tailed)	,000	,445	.	,001	,000
	N	154	153	155	153	155
Samostojno odločanje in prevzemanje odgovornosti	Kor. koeficient	-,565**	-,328**	-,264**	1,000	-,398**
	Sig. (2-tailed)	,000	,000	,001	.	,000
	N	156	155	153	157	157
Strah pred razočaranjem očeta	Kor. koeficient	,523**	,305**	,519**	-,398**	1,000
	Sig. (2-tailed)	,000	,000	,000	,000	.
	N	158	157	155	157	159

Opombe: Kor. koeficient – vrednost Spearmanovega rho korelacijskega koeficienta; Sig. (2-tailed) – stopnja statistične pomembnosti; ** - statistično pomemben rezultat na nivoju 1 %-nega (ali 0,1 %-nega, ko je Sig.(2-tailed)≤0,001) tveganja; N – število udeležencev v raziskavi.

Prvo hipotezo, ki trdi, da se v odraslosti s starši tesneje povezani otroci lažje obrnejo k svojim staršem po nasvet in pomoč, doživljajo sami sebe kot bolj svobodne in samostojne pri sprejemanju lastnih odločitev, imajo ob tem manjši občutek starševskega

nadzora in čutijo manj strahu, da bi mater oziroma očeta razočarali, delno sprejmemo, saj o smereh medsebojnih povezav ne moremo ničesar trditi.

Iz naslednje tabele lahko razberemo, da se v odnosu odraslih otrok do njihovih mater v naši raziskavi dimenzija družinske funkcionalnosti statistično pomembno ne povezuje z nobeno od dimenzij vprašalnika TOPO, se pa pri dimenziji iskanja opore pri materi približujemo statistični povezanosti na ravni 5 % tveganja. V odnosu do očeta pa v zgornji tabeli opazimo, da se dimenzija družinska funkcionalnost statistično pomembno na ravni 0,1 % tveganja pozitivno povezuje z dimenzijo iskanja opore pri očetu.

Tabela 21.

Statistična povezanost dimenzij vprašalnika FOS in vprašalnika TOPO za Spearmanov rho korelacijski koeficient

		Iskanje opore	Povezanost	Pretiran nadzor	Samostojno odločanje in Prevezemanje odgovornosti	Strah pred razočaranjem matere
Družinska funkcionalnost						
Odnos do matere	Kor. koeficient	,142	,095	,080	-,011	,091
	Sig. (2-tailed)	,059	,205	,288	,880	,226
	N	178	178	176	177	177
Odnos do očeta	Kor. koeficient	,217**	,084	,096	-,029	,061
	Sig. (2-tailed)	,007	,302	,242	,723	,448
	N	156	154	152	155	156

Opombe: Kor. koeficient – vrednost Spearmanovega rho korelacijskega koeficienta; Sig. (2-tailed) – stopnja statistične pomembnosti; ** - statistično pomemben rezultat na nivoju 1 %-nega (ali 0,1 %-nega, ko je Sig.(2-tailed)≤0,001) tveganja; N – število udeležencev v raziskavi.

Hipotezo, da odrasli otroci iz bolj funkcionalnih primarnih družin v odraslosti sebe doživljajo kot bolj avtonomne in samostojne kot odrasli otroci iz manj funkcionalnih izvornih družin, lahko potrdimo le delno, saj se je statistično pomembna pokazala le povezava iskanja opore pri očetu, vse ostale povezave v odnosu odraslega otroka v odnosu do matere oziroma očeta v raziskavi niso dosegle statistično pomembne veljave.

Povezanost med stopnjo samospoštovanja in zadovoljstvom v partnerskem odnosu s trenutnim odnosom do materem oziroma očeta smo preverjali s pomočjo izračuna korelacijske povezanosti. Predvidevali smo, da se tako stopnja samospoštovanja kot stopnja zadovoljstva v partnerskem odnosu povezujeta z različnimi dimenzijami odnosa, ki ga imajo udeleženci raziskave s svojimi starši, ki jih merimo s pomočjo vprašalnika TOPO. Ker se porazdelitev rezultatov na vprašalniku TOPO, Rosenbergovem vprašalniku o stopnji samospoštovanja in vprašalniku KMS, ki meri zadovoljstvo v partnerskem odnosu, statistično pomembno razlikujejo od normalne, smo ga ugotavljanje korelacij v naslednji tabeli uporabili Spearmanov rho korelacijski koeficient.

Iz tabele 22 na naslednji strani razberemo, da se dimenzija zadovoljstva v partnerskem odnosu statistično pomembno povezuje s povezanostjo v odnosu do matere na ravni 0,01, kar pomeni, da lahko z 1 % tveganjem trdimo, da na populacijski ravni prihaja do statistično pomembne povezave med zadovoljstvom v partnerskem odnosu in povezanostjo z materjo. Pri vseh ostalih dimenzijah in njihovih medsebojnih kombinacij pa lahko opazimo, da do statistično pomembnih povezav ne prihaja. Iz tabele opazimo tudi, da se dimenzija zadovoljstva v partnerskem odnosu statistično pomembno povezuje s povezanostjo v odnosu do očeta na ravni 0,05, kar pomeni, da lahko s 5 % tveganjem trdimo, da na populacijski ravni prihaja do statistično pomembne povezave med zadovoljstvom v partnerskem odnosu in povezanostjo z očetom. Do pomembne statične povezave prihaja tudi med stopnjo samospoštovanja in samostojnim odločanjem ter prevzemanjem odgovornosti na ravni tveganja 0,05 in na isti ravni tveganja, 0,5, med strahom, da bi posameznik razočaral svojega očeta in posameznikovo stopnjo samospoštovanja. Med ostalimi dimenzijami statično pomembnih povezav ne opazimo.

Tabela 22.

Statistična povezanost dimenzij vprašalnika TOPO, Rosenbergovega vprašalnika o samospoštovanju in vprašalnika KMS za Spearmanov rho korelacijski koeficient

		Iskanje opore	Povezanost	Pretiran nadzor	Samostojno odločanje in prevzemanje odgovornosti	Strah pred razočaranjem
<i>Odnos do matere</i>						
Samospoštovanje	Kor. koeficient	-,027	,066	-,042	,127	-,074
	Sig. (2-tailed)	,722	,391	,585	,098	,339
	N	171	172	169	171	170
Zadovoljstvo v partnerskem odnosu	Kor. koeficient	,112	,233**	-,128	,053	-,113
	Sig. (2-tailed)	,211	,008	,156	,555	,207
	N	126	127	125	126	126
<i>Odnos do očeta</i>						
Samospoštovanje	Kor. koeficient	-,051	,007	-,026	,163*	-,199*
	Sig. (2-tailed)	,531	,931	,748	,043	,013
	N	155	155	152	154	156
Zadovoljstvo v partnerskem odnosu	Kor. koeficient	,178	,235*	-,136	,015	-,137
	Sig. (2-tailed)	,059	,013	,157	,873	,147
	N	113	112	110	114	114

Opombe: Kor. koeficient – vrednost Spearmanovega rho korelacijskega koeficienta; Sig. (2-tailed) – stopnja statistične pomembnosti; ** - statistično pomemben rezultat na nivoju 1 %-nega (ali 0,1 %-nega, ko je Sig.(2-tailed) ≤ 0,001) tveganja; N – število udeležencev v raziskavi.

S tem lahko potrdimo hipotezo, da sta samospoštovanje posameznika in zadovoljstvo v partnerskem odnosu povezana s stopnjo individualizacije posameznika. Statistično pomembnost rezultatov smo namreč dobili le pri nekaterih dimenzijah odnosa z očetom v povezavi s samospoštovanjem in zadovoljstvom odraslega otroka v partnerskem odnosu ter pri povezanosti z materjo in posameznikovim zadovoljstvom v partnerskem odnosu.

Iz tabele 23 lahko razberemo povezanost med stopnjami samospoštovanja, zadovoljstva v partnerskem odnosu in družinsko funkcionalnostjo, ki smo jih preverjali s pomočjo Spearmanovega rho korelacijskega koeficienta. Ugotovimo lahko, da med dimenzijama samospoštovanje in zadovoljstvo v partnerskem odnosu prihaja do majhne pozitivne korelacije in statistično pomembne povezave, ko lahko z 0,1 % tveganjem trdimo, da je na populacijski ravni povezava med omenjenimi dimenzijami statistično pomembna. Po rezultatih raziskave lahko trdimo, da je višja stopnja samospoštovanja povezana z višjim zadovoljstvom v partnerskem odnosu (in obratno), ne moremo pa ničesar trditi za povezavo med funkcionalnostjo izvirne družine s stopnjama samospoštovanja in zadovoljstva v partnerskem odnosu, ker rezultati raziskave niso pokazali statistične pomembnosti.

Tabela 23.

Rezultat SPSS – izračuna korelacij med vprašalnikom FOS, Rosenbergovim vprašalnikom o samospoštovanju in vprašalnikom KMS za Spearmanov rho korelacijski koeficient

		Družinska funkcionalnost	Samospoštovanje	Zadovoljstvo v partnerskem odnosu
Družinska funkcionalnost	Kor. koeficient	1,000	-,076	,042
	Sig. (2-tailed)	.	,323	,638
	N	202	173	127
Samospoštovanje	Kor. koeficient	-,076	1,000	,247**
	Sig. (2-tailed)	,323	.	,005
	N	173	177	129
Zadovoljstvo v partnerskem odnosu	Kor. koeficient	,042	,247**	1,000
	Sig. (2-tailed)	,638	,005	.
	N	127	129	130

Opombe: Kor. koeficient – vrednost Spearmanovega rho korelacijskega koeficienta; Sig. (2-tailed) – stopnja statistične pomembnosti; ** – statistično pomemben rezultat na nivoju 1 %-nega (ali 0,1 %-nega, ko je Sig.(2-tailed)≤0,001) tveganja; N – število udeležencev v raziskavi.

Hipoteze, da imajo posamezniki iz bolj funkcionalnih izvornih družin višjo stopnjo samospoštovanja in so bolj zadovoljni v partnerskem odnosu, ne moremo potrditi, ker rezultati naše raziskave ne dosegajo statistične pomembnosti.

4.7 Primerjava med samoocenami in ocenami partnerjev

Iz ocen partnerjev (Tabela 24) je razvidno, da so v povprečju povsod, razen pri dimenziji strahu pred razočaranjem, višji rezultati v odnosu do matere kot do očeta. Najnižje rezultate razberemo pri dimenziji pretiranega nadzora pri materi oziroma očetu, najvišji rezultat pri dimenziji samostojnega odločanja in prevzemanja odgovornosti prav tako pri obeh starših. Največjo razpršenost opazimo pri dimenziji strah pred razočaranjem očeta, najmanjšo pri pretiranem očetovskem nadzoru. Največja razlika v aritmetičnih sredinah med očetom in materjo prihaja na dimenziji povezanosti s staršema, kjer rezultati raziskave kažejo na bistveno večjo povezanost partnerjev udeležencev raziskave z materjo kot z očetom. N (število udeležencev v raziskavi) je manjše kot v prejšnjih tabelah zaradi tega, ker so lahko za svoje partnerje podali odgovore le tisti, ki so bili v času raziskave v partnerski zvezi.

Tabela 24.

Prikaz deskriptivne statistike za dimenzije vprašalnika TOPO za ocene partnerjev

		N	Najnižji rezultat	Najvišji rezultat	Aritmetična sredina	Standardna deviacija
Iskanje opore	pri materi	101	1	4,5	2,54	0,88
	pri očetu	92	1	4,5	2,32	0,91
Povezanost	z materjo	103	1	5	3,48	0,97
	z očetom	94	1	5	3,01	1,08
Pretiran	materin nadzor	102	1	4,75	2,26	1,01
	očetov nadzor	92	1	4,38	1,84	0,86
Samostojno odločanje in prevzemanje odgovornosti	glede na mater	102	1	5	4,13	0,89
	glede na očeta	90	1	5	4,03	0,95
Strah pred razočaranjem	matere	101	1	5	2,44	1,02
	očeta	93	1	5	2,48	1,12

Opombe: N – število vseh udeležencev v raziskavi.

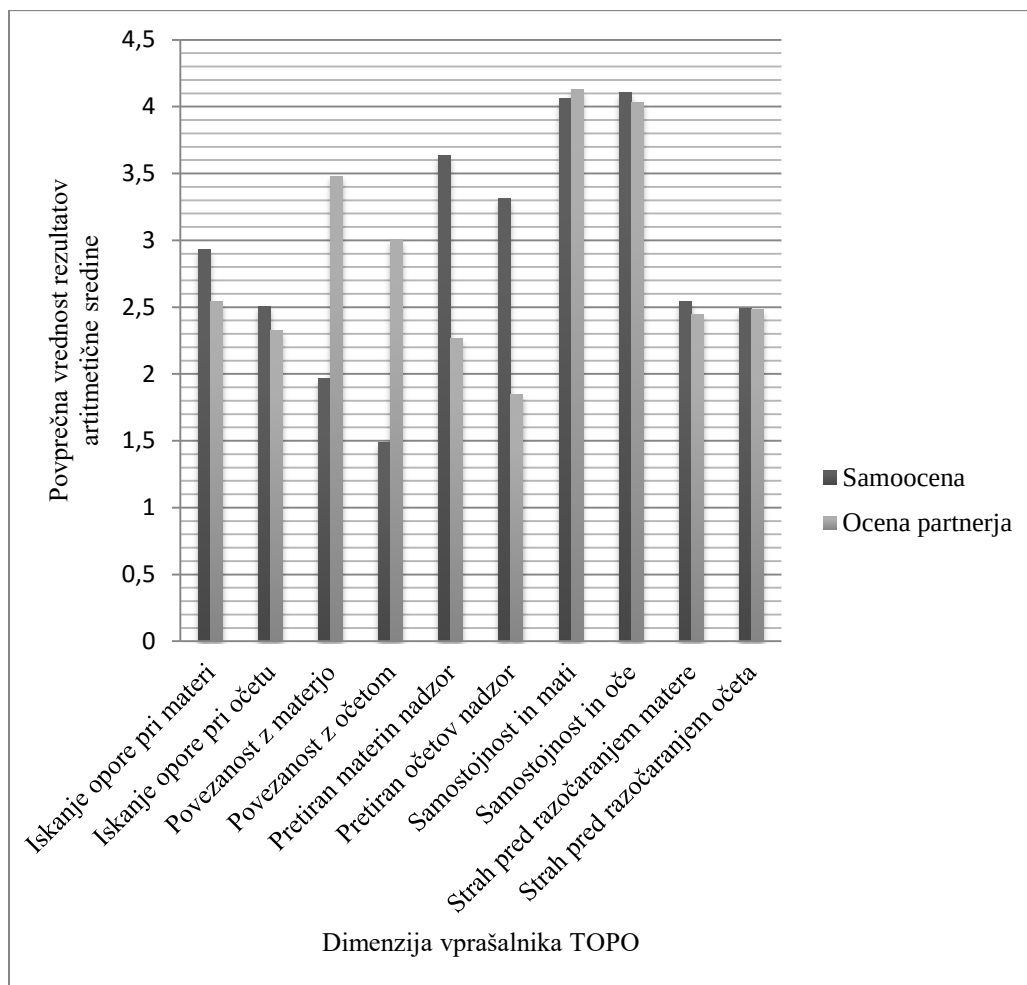
V enih od hipotez nas je zanimalo, če prihaja do razlik med samoocenami in ocenami partnerjev med rezultati pri posameznih dimenzijah vprašalnika TOPO. Slednje smo preverili v naslednji tabeli in primerjavo prikazali tudi grafično.

Tabela 25.

Primerjava aritmetičnih sredin dimenzij vprašalnika TOPO iz tabele 1 in tabele 24

		N 1	N 2	Aritmetična sredina 1	Aritmetična sredina 2
Iskanje opore	pri materi	183	101	2,93	2,54
	pri očetu	158	92	2,50	2,32
Povezanost	z materjo	180	103	1,97	3,48
	z očetom	155	94	1,49	3,01
Pretiran	materin nadzor	183	102	3,64	2,26
	očetov nadzor	157	92	3,31	1,84
Samostojno odločanje in prevzemanje odgovornosti	glede na mater	182	102	4,06	4,13
	glede na očeta	157	90	4,10	4,03
Strah pred razočaranjem	matere	182	101	2,54	2,44
	očeta	159	93	2,49	2,48

Opombe: N 1 – število udeležencev raziskave, ki so odgovarjali v svojem imenu; N 2 – število udeležencev raziskave, ki so odgovarjali za svoje partnerje.

Slika 5. Prikaz primerjave aritmetičnih sredin samocen in ocen partnerjev na vprašalniku TOPO

Iz tabele 25 in slike 5 lahko razberemo, da se rezultati aritmetičnih sredin v povprečju razlikujejo glede na to, ali so udeleženci odgovarjali v svojem imenu ali so odgovarjali v imenu svojih partnerjev. Največjo razliko v rezultatih aritmetičnih sredin opazimo pri dimenziji povezanost z očetom oziroma materjo, kjer razlika med odgovori znaša 1,52, ko so udeleženci odgovarjali za svoje odnose s starši oziroma 1,51, ko so partnerji odgovarjali za svoje partnerje in njihov odnos z njihovi starši. Do najmanjše razlike v povprečju aritmetičnih sredin pa prihaja pri dimenziji strahu pred razočaranjem očeta, kjer sta povprečni aritmetični sredini skoraj enaki (2,49 oziroma 2,48). Do manjšega razkoraka v aritmetičnih sredinah pri odgovorih prihaja pri dimenzijah pretiranega nadzora, samostojnega odločanja in prevzemanja odgovornosti ter iskanja opore pri materi oziroma pri očetu.

S Shapiro-Wilk testom smo preverili normalnost distribucij spremenljivk vprašalnika TOPO. Iz tabele 26 je razvidno, da se le pri dimenziji iskanja opore pri materi rezultati porazdeljujejo normalno, pri vseh ostalih dimenzijah pa rezultati statistično pomembno odstopajo od normalne distribucije ($\text{Sig.} \leq 0,05$). Normalnost distribucij smo preverili tudi s histogrami in regresijskimi črtami za vsako dimenzijo in prišli do istega zaključka.

Tabela 26.

Shapiro-Wilk test za preverjanje normalnosti distribucije za rezultate na dimenzijah testa TOPO za samoocene in ocene partnerjev

		Kolmogorov-Smirnov ^a			Shapiro-Wilk		
		Statistic	df	Sig.	Statistic	df	Sig.
Iskanje opore	pri materi	,077	83	,200*	,975	83	,112
	pri očetu	,115	83	,009	,953	83	,004
Povezanost	z materjo	,104	83	,026	,935	83	,000
	z očetom	,156	83	,000	,881	83	,000
Pretiran	materin nadzor	,127	83	,002	,953	83	,004
	očetov nadzor	,147	83	,000	,946	83	,002
Samostojno odločanje in prevzemanje odgovornosti	glede na mater	,197	83	,000	,933	83	,000
	glede na očeta	,161	83	,000	,875	83	,000
Strah pred razočaranjem	matere	,171	83	,000	,878	83	,000
	očeta	,115	83	,009	,941	83	,001

Opombe: a. Lilliefors popravek; Sig.– stopnja statistične pomembnosti; * - statistično pomemben rezultat.

Tabela 27.

Statistična povezanost dimenzij in primerjava rezultatov vprašalnika TOPO v odnosu do obeh staršev med samoocenami udeležencev raziskave in ocenami partnerjev za Spearmanov rho korelacijski koeficient

		Odnos do matere					Odnos do očeta				
		IO	PO	PN	SOPO	SPR	IO	PO	PN	SOPO	SPR
P-IO	KK	,275**	,056	,151	-,163	,207*	,123	,198	,033	-,008	,120
	Sig	,006	,585	,137	,109	,041	,256	,063	,758	,941	,264
	N	98	99	99	98	98	87	89	87	85	88
P-PO	KK	,079	,134	,018	,084	-,127	,071	,280**	,092	-,008	-,005
	Sig	,437	,183	,861	,407	,209	,519	,009	,402	,941	,966
	N	100	101	101	100	100	85	87	85	83	86
S-PN	KK	,210*	,036	,134	-,161	,293**	,250*	,061	,258*	-,191	,331**
	Sig	,037	,724	,185	,112	,003	,021	,577	,017	,083	,002
	N	99	100	100	99	99	85	87	85	83	86
P-SOPO	KK	-,175	,021	,073	,322**	,294**	-,184	-,085	-,124	,130	-,212*
	Sig.	,083	,838	,468	,001	,003	,089	,426	,254	,237	,047
	N	99	100	100	99	99	87	89	87	85	88
P-SPR	KK	,072	,134	,103	-,127	,274**	,228*	,032	,121	-,202	,275**
	Sig	,483	,186	,310	,211	,006	,034	,764	,264	,064	,010
	N	98	99	99	98	98	87	89	87	85	88

Opombe: IO – iskanje opore; PO – povezanost; PN – pretiran nadzor; SOPO – samostojno odločanje in prevzemanje odgovornosti; SPR – strah pred razočaranjem; P-IO – partnerjevo iskanje opore pri staršu; P-PO – partnerjeva povezanost s staršem; S-PN – starš partnerja pretirano nadzoruje; P-SOPO – partnerjevo samostojno odločanje in prevzemanje odgovornosti; P-SPR – partnerjev strah pred razočaranjem starša; KK – vrednost Spearmanovega rho korelacijskega koeficienta; Sig. – stopnja statistične pomembnosti; * - statistično pomemben rezultat na nivoju 5 %-nega tveganja, ko je Sig. (2-tailed) ≤ 0,05; ** - statistično pomemben rezultat na nivoju 1 %-nega (ali 0,1 %-nega, ko je Sig. (2-tailed) ≤ 0,001) tveganja; N – število udeležencev v raziskavi.

V primerjavi rezultatov med odgovori udeležencev raziskave in ocenami njihovih partnerjev razberemo statistično pomembno povezavo na ravni 1 % tveganja med iskanjem opore pri materi s strani udeleženca in oceno, kako ta odnos vidi njegov partner. Pri očetu do statistično pomembnih povezav pri dimenziji iskanja opore ne pride. Do statistično pomembne pozitivne povezave na ravni 0,05 pride med dimenzijo strahu pred razočaranjem matere s strani udeleženca in iskanjem opore pri materi, kakor to vidi udeležencev partner. Samoocena iskanja opore pri materi se pozitivno statistično pomembno s 5 % tveganjem povezuje z oceno partnerja, ko ocenjuje, kako mati nadzoruje njegovega partnerja. Pri očetu pa se iskanje opore s strani udeleženca

raziskave statistično pomembno obakrat s % tveganjem povezuje s partnerjevo oceno pretiranega nadzora in strahu pred tem, da bi partner razočaral svojega očeta. Do statistično pomembnih razlik med samoocenami udeležencev raziskave in ocenami njihovih partnerjev prihaja tudi pri strahu pred razočaranjem matere in partnerjev iskanjem opore pri njej na ravni 0,05, s strahom pred razočaranjem matere pa se udeleženceva samoocena od partnerjeve statistično pomembno razlikuje tudi v povezavi s partnerjevim samostojnim odločanjem in prevzemanjem odgovornosti na ravni 0,1 in strahom pred razočaranjem matere na isti ravni.

V odnosu z očetom med samoocenami udeležencev raziskave in ocenami njihovih partnerjev statistično pomembne povezave in posledično razlike opazimo med oceno partnerja o starševskem nadzoru njihovih partnerjev in samoocenami o iskanju opore pri očetu (na ravni 0,05), pretiranem očetovskem nadzoru in strahom pred razočaranjem očeta (na ravni 0,01). Statistično pomembne razlike med odgovori opazimo tudi pri samooceni strahu pred razočaranjem očeta in ocenami partnerjev o sposobnosti samostojnega odločanja in prevzemanja odgovornosti njegovega partnerja (na ravni 0,05) in strahom pred razočaranjem očeta (0,01).

Glede na rezultate zadnje tabele lahko delno potrdimo hipotezo, da med samocenami odraslih otrok glede njihovih odnosov s starši in ocenami njihovih partnerjev prihaja do razlik v odgovorih, saj pri vseh dimenzijah razlike med samoocenami in ocenami ne dosegajo statistične veljave, prav tako brez dodatnih raziskav ne moremo z gotovostjo sklepati o razlogih, ki pripeljejo do tovrstnih razlik.

5. INTERPRETACIJA REZULTATOV

V raziskavi smo ugotavljali povezanost družinske funkcionalnosti v primarni družini, definirane s pojmom stopenj avtonomije in intimnosti, z odnosom, ki ga imajo odrasli otroci danes do svojih staršev. Raziskovali smo glede na to, ali odrasli otroci pri svojih starših iščejo oporo, ali se čutijo s svojimi starši povezani, ali menijo, da jih starši nadzorujejo, ali se samostojno odločajo in prevzemajo odgovornost za svoje življenje in, ali čutijo strah pred tem, da bi razočarali svoje starše. Občutja odraslih otrok smo povezali s pojmom samospoštovanja pri odraslih otrocih ter njihovim zadovoljstvom v partnerskem odnosu. Stopnjo samospoštovanja smo postavili tudi v razmerje s stopnjo zadovoljstva v partnerskem odnosu. Raziskali smo nekatere razlike med spoloma v odnosu do primarnih skrbnikov in razlike glede na stopnjo izobrazbe udeležencev raziskave v odnosu do staršev. V zadnjem delu raziskave smo raziskali še, kako partnerji ocenjujejo odnos njihovih partnerjev s partnerjevimi starši in ugotovitve primerjali z rezultati iz prvega dela raziskave, ko so udeleženci odgovarjali sami zase ter razlike ovrednotili. Pod pojmom »odrasel otrok« smo obravnavali vsakega udeleženca raziskave, ki je v času raziskave že dosegel ali presegel kronološko starost 18 let.

5.1 Povezanost med različnimi dimenzijami odnosa odraslega otroka s starši

Predvidevali smo, da se odrasli otroci, ki se počutijo s svojimi starši v odraslosti bolj povezani, lažje obrnejo k svojim staršem po pomoč in nasvet ter se počutijo bolj svobodni v svojih odločitvah in življenju nasploh, imajo manj strahu, da bi s svojim načinom življenja in odločitvami katerega od staršev razočarali in imajo manjši občutek starševskega vmešanja v njihova življenja. V raziskavi smo slednje raziskovali s pomočjo značilnosti kot so iskanje starševske opore v odraslosti, povezanost s starši, ki je temeljila na recipročnosti odnosa, medsebojnem zaupanju in funkcionalni odvisnosti, občutkom pretiranega starševskega nadzora, samostojnim odločanjem in prevzemanjem odgovornosti ter strahom, da bi s svojimi odločitvami in načinom življenja otroci svoje starše razočarali.

Rezultati so pokazali, da se iskanje opore pri starših v odraslosti statistično pomembno pozitivno povezuje z občutkom povezanosti s starši in strahom, da bi bili starši razočarani nad življenjskimi odločitvami svojih otrok. Odrasli otroci, ki menijo, da so s starši bolj povezani, verjetno pogosteje ali lažje prosijo za pomoč oziroma za nasvet svoje starše. Nasprotno pa se občutek pretirane starševskega nadzora in občutek samostojnosti ter lastne odgovornosti statistično pomembno negativno povezuje s iskanjem opore. Iz tega lahko sklenemo, da, bolj kot se odrasli otroci v odnosu s starši čutijo kompetentne in enakovredno vključene ter spoštovane, manj so zaskrbljeni in tesnobni glede tega, da bi svoje starše s svojimi odločitvami in načinom življenja razočarali, prav tako pa do njih čutijo zdravo navezanost. Bolj kot sami sebe ti otroci dojemajo kot nesamostojne in neodgovorne, večji občutek imajo, da jih starši nadzorujejo, v izogib stiku zato ti odrasli otroci stika ne iščejo, kar je v svoji študiji potrdil že Frank s sodelavci (1988, 729-737). Iz teh ugotovitev namigujemo, da manj samostojni in odgovorni odrasli otroci verjetno hitreje ob manjših napetostih poiščejo pomoč oziroma nasvet pri enem od staršev kot tisti, ki menijo, da so sposobni samostojnega odločanja in prevzemanja odgovornosti. Ne moremo z gotovostjo trditi, kaj je v tem primeru vzrok oziroma posledica – pretiran nadzor ali lastni občutki nesposobnosti, ali so posamezniki zares manj odgovorni glede na povprečje oziroma normativna pričakovanja družbe, oziroma ali se starši zares preveč intenzivno vmešavajo v življenje svojih otrok. Iz naše raziskave sodeč pa lahko sklenemo, da se pretiran nadzor pozitivno statistično pomembno povezuje s strahom, da bi odrasel otrok katerega od svojih staršev razočaral, pri čemer opazimo, da je pozitivna povezanost bistveno večja pri strahu pred razočaranjem očeta kot matere. Slednje lahko pripišemo ideji o patriarhalni družini in očetu kot primarni osebi, ki otroku nudi več socialne in materialne varnosti v primerjavi z materjo, katere po teorijah in raziskavah sodeč primarni del pri vzgoji je čustvena plat odnosa. Ne glede na spol starša, večji starševski nadzor in posledično večji strah, da starš ne bi odobral razmišljanj, dejanj posameznika, ki smo ju povezali v naši raziskavi, se povezuje z aktualnimi dognanji na področju odnosov med starši in otroci na prehodu v odraslost, ki trdijo, da starši kljub navidezni recipročnosti in demokratičnosti v odnosih s svojimi otroki ohranjajo avtoritativnost in premoč (Gower in Dowling 2008, 425-428; Kuhar 2010,7; Wrzus in dr. 2011,133-135).

Hipotezo, da se odrasli otroci, ki se počutijo s svojimi starši v odraslosti bolj povezani, lažje obrnejo k svojim staršem po pomoč in nasvet ter se počutijo bolj svobodni v svojih odločitvah in življenju nasploh, imajo manj strahu, da bi s svojim načinom življenja in odločitvami katerega od staršev razočarali in imajo manjši občutek starševskega vmešanja v njihova življenja, smo, kot že rečeno, le delno potrdili, saj iz raziskave ne moremo zagotovo sklepati o vzročno-posledičnih smereh medsebojnih povezav.

5.2 Povezanost individualizacije posameznika v odraslosti z družinsko funkcionalnostjo, samospoštovanjem in zadovoljstvom v partnerskem odnosu

Glede na zastavljene hipoteze smo preverjali zveznost stopenj avtonomije in intimnosti odraslega otroka, funkcionalnost izvirne družine, stopnjo samospoštovanja posameznikov in njihovo zadovoljstvo v partnerskem odnosu.

Pozitivna statistična povezanost med samospoštovanjem in zadovoljstvom v partnerskem odnosu lahko kaže na to, da raven samospoštovanja vpliva na zadovoljstvo v partnerskem odnosu ali obratno, saj iz rezultatov naše raziskave ne moremo z gotovostjo trditi, kaj od tega je vzrok oziroma posledica. V prihodnje bi bilo zanimivo raziskati, v kakšni kavzalni smeri sta ti dve dimenziji povezani.

Stopnja funkcionalnosti izvirne družine se statistično pomembno povezuje s kasnejšim iskanjem opore pri očetu, kadar gre posamezniku v življenju kaj narobe. Iz tega lahko sklepamo, da se odrasli posamezniki iz družin, v katerih sta bili vzpostavljeni višji stopnji avtonomije in intimnosti, kasneje v življenju lažje obrnejo po pomoč, nasvet in oporo na svojega očeta kot posamezniki iz manj funkcioniranih primarnih družin. Ne moremo pa iz raziskave trditi, na kakšne načine so ti otroci zares bolj individualizirani, niti, ali se na svojega očeta kvantitetno obračajo pogosteje kot otroci iz manj funkcionalnih družin, niti, katere vrste pomoči in opore iščejo pri očetu v odraslosti. Iz teoretičnih predpostavk sklepamo, da pomoč svojega očeta odrasli otroci verjetneje poiščejo zaradi finančnih in socialno-ekonomskih razlogov kot zaradi emocionalnih stisk (Šaponja 2006, 15-16). Da iskanje opore pri materi ni statistično pomembno, si lahko razložimo s tem, da mati v odnosih pretežno skrbi za emocionalno prvino, za

katero pa naj bi uspešno od primarne družine individualiziran odrasel posameznik v odraslih odnosih poiskal pri partnerju oziroma v na novo kreirani družini (Arnett 2000, 2006, v Puklek Levpušček in Zupančič 2011, 11-18). Glede funkcionalnosti iz primarne družine in kasnejše stopnje individualizacije odraslega otroka iz rezultatov raziskave (le pri samostojnem odločanju in prevzemanju odgovornosti je povezava negativna) kljub statistični nepomembnosti le-teh in teoretičnih predpostavk lahko sklepamo, da Bowenova teorija, ki trdi, da se vzorci odnosov in družinskega vzdušja, s tem pa tudi razmejitve in načini funkcioniranja posameznika v odnosih, prenašajo medgeneracijsko, kar pomeni, da odrasli otroci svoje kasnejše odnose oblikujejo in v njih vzpostavljajo medosebne meje in uveljavljajo svojo edinstvenost na enak način kot so se tega naučili v izvorni družini, drži (Gostečnik 2010, 211-217; Winek 2010, 81-86).

Povezanost s starši ne dosega statistične pomembnosti v povezavi z družinsko funkcionalnostjo in samospoštovanjem odraslih otrok. Slednje bi bilo potrebno podrobneje raziskati, saj nekatere teorije predpostavljajo, da je uspešna individualizacija povezana s samostojnim delovanjem posameznika, ob tem pa visoka povezanost s starši ob istočasni emocionalni avtonomiji posameznika pomeni višje samospoštovanje posameznika (Frank in dr. 1988, 729-737). Zadovoljstvo s partnerskim odnosom pa se statistično pomembno povezuje s povezanostjo z obema staršema. Iz tega lahko sklepamo, da je odraslim otrokom pomembno, da so njihovi partnerji sprejeti s strani njihovih staršev. Lahko bi to tudi pomenilo, da gre pri izbiri partnerja za projekcijsko identifikacijo in otroci izbirajo partnerje, ki so v nekaterih značilnostih podobni lastnostnim, ki jih imajo njihovi starši (Čačinovič Vogrinčič 1998, 26; Gostečnik 2010, 326-329). Raziskava je sicer pokazala, čeprav statistično nepomembno, da se povezanost s starši, osnovana na zaupanju, medsebojni opori, vključenosti in čustveni dostopnosti, občutek starševskega vmešavanja v življenja svojih odraslih otrok in strah pred razočaranjem staršev zavoljo njihovih pričakovanj, ki jih gojijo do otrok, pozitivno povezujejo z družinsko funkcionalnostjo. Vzpostavitev emocionalne in socialne avtonomije od svoje izvirne družine tako pozitivno prispevata k razvoju koherentne odrasle osebe kot so predvidevali že drugi avtorji (Bartle-Haring 1997, 555; Heike 2008 v Bozhenko 2011, 1626; Zupančič, v Levpušček in Zupančič 2011, 27-30). Iz teh ugotovitev lahko predvidevamo, da posamezniki iz funkcionalno bolj zdravih izvornih družin tako tudi v odraslosti čutijo, da so meje v odnosih v njihovih odnosih z drugimi

ustrezne, funkcionalne in posledično spodbujajo zdravo skrb drug za drugega, dostopnost in predvsem recipročnost, kar je skladno s teoretičnimi dognanji, ki v različnih ozirih predvidevajo medgeneracijski prenos vrednot in vzorcev delovanja na ravneh vedelja, mišljenja in emocij (Fonagy in dr. 1991, 891-905).

Nadzor staršev nad življenjem njihovih otrok ni statistično pomembno povezan s posameznikovo individualizacijo, niti s stopnjo samospoštovanja ali z zadovoljstvom v partnerskem odnosu. Iz tega lahko sklepamo, da bodisi starši nad svojimi odraslimi otroci ne izvajajo kontrole in se ne vmešajo v življenja in odločitve svojih otrok, ne moremo pa trditi, ali to pomeni, da to počno le v odraslosti ali je nevmešavanje staršev odraz nefunkcionalne prisotnosti staršev v življenju otrok. Lahko pomeni, da starši močno vplivajo na svoje otroke in otroci tega ne upajo izraziti ter ostajajo do njih lojalni, lahko pa to pomeni, da je odnos med odraslimi otroci in njihovo izvorno družino dosegel stopnjo, kjer je moč govoriti o demokratičnih in kompetentnih odnosih med odraslimi osebami iz različnih generacij, na kar se opirajo tudi aktualne teorije (Kroflič 2007, 59; Kuhar 2010, 5-9). V nadaljevanju bi bilo zanimivo raziskati povezanost občutka starševske kontrole z zadovoljstvom v partnerskem odnosu. Iz naše raziskave namreč zaradi nedoseganja statistične pomembnosti ne moremo trditi, da so posamezniki, ki intenzivneje čutijo starševsko kontrolo in za zadovoljstvo s svojim življenjem potrebujejo večjo potrditev s strani svojih staršev, manj zadovoljni v partnerskih odnosih, čeprav je povezava med tema dvema karakteristika negativna. Le sklepamo lahko, da so partnerski odnosi odraslih otrok, ki so v večji meri odvisni od opore staršev in čutijo večjo potrebo po starševskem odobravanju njihovih odločitev ter živijo v napetosti, nezaupanju, anksioznosti pred tem, da bi starše razočarali, manj zadovoljivi, kar je skladno s teorijami o psihološkem osamosvajanju od staršev (Puklek Levpušček 2011, v Puklek Levpušček in Zupančič 2011, 76-78).

Samostojno odločanje in prevzemanje odgovornosti se statistično pomembno povezuje s posameznikovim samospoštovanjem in njegovim odnosom do očeta. Iz tega lahko sklepamo, da je posamezniku na prehodu v odraslost in v odraslosti pomembno očetovo odobravanje njegovih odločitev. Da ima zgodnji konfliktni odnos z očetom za posledico upad posameznikova samospoštovanja na prehodu v odraslost in v zgodnji odraslosti, je odkril s svoji raziskavi tudi Stutaro s sodelavci (2008, v Puklek in Zupančič 2011, 27-30). Za to obdobje je značilno psihološko, ekonomsko in finančno osamosvajanje, oče

pa od nekdanj v družini bolj kot emocionalno predstavlja ekonomsko podporo. V obdobju negotovih možnosti za zaposlitev in doseganje finančne neodvisnosti pa to lahko pomeni, da se otroci očetovim željam in zahtevam zavoljo varnosti in sigurnosti in podaljšanjem bivanja doma prilagajajo bolj kot bi si sami želeli, kar lahko negativno vpliva na njihovo samospoštovanje. Pozitivna povezava se kaže tudi pri odnosu z materjo, vendar ta ni statistično pomembna. Ugotovitve potrjujejo teoretične predpostavke o vlogah matere oziroma očeta v otrokovem odrasčanju. Oče je namreč po mnenju stroke ključnega pomena v obdobju otroštva in mladostništva za vzpostavitev posameznikove identitete na področjih samozavesti, samospoštovanja in samozaupanja, za celosten razvoj osebnosti posameznika pa kljub statistični nepomembnosti v tej raziskavi ne smemo izključiti emocionalne vloge matere. S teorijami navezanosti in raziskovanji odnosa med materjo in otrokom so namreč dokazali, da je materina vloga ključnega pomena v prvih treh letih otrokovega življenja, vendar to obdobje v naši raziskavi ni bilo predmet raziskovanja (Cvetek 2009, 74-79; Gostečnik 2009, 11-12; Praper 1996, 93-94; 100-104).

S samospoštovanjem je po rezultatih raziskave povezan tudi strah, da bi posameznik s svojimi odločitvami in načinom življenja svojega očeta razočaral. Negativna povezava med dimenzijama lahko pomeni, da se posamezniki z nižjo stopnjo samospoštovanja bolj bojijo, da bi svojega očeta razočarali kot odrasli otroci z višjo stopnjo samospoštovanja. Statistično pomembna ni povezava z materjo. Sklepamo lahko na večjo pomembnost vloge očeta v obdobju, ko se posameznik sooča s prevzemanjem vlog odrasle osebe. Odvisnost samospoštovanja od očetovega odobravanja lahko pomeni neuspelo diferenciacijo posameznika od starša oziroma lahko pomeni, da posameznik še ni prevzel vlog odrasle osebe kot so kreiranje nove družine, odselitev od doma, poroka, dokončanje šolanja in zaposlitev. O razlogih za to iz rezultatov raziskave ne moremo sklepati, lahko pa povežemo s teoretičnimi ugotovitvami, da otroci zaradi negotovih razmer glede zagotavljanja finančne in bivanjske varnosti podaljšujejo svoj odhod od doma (Šaponja 2006, 14-16). Slednje je morda povezano z nižjo stopnjo samospoštovanja. Zanimivo je, da med samospoštovanjem in strahom pred razočaranjem matere ni statistično pomembne povezave, s čimer bi lahko opredelili zgornjo trditev, da so lahko posamezniki bolj kot s potrebo po emocionalni bližini obremenjeni z bivanjskimi, finančnimi in ekonomskimi zadevami, kar je predvidevala

že Šaponja (2006, 14-16). Statistično nepomembna je bila v naši tudi povezava med družinsko funkcionalnostjo in strahom pred razočaranjem kateregakoli od starših, čeprav bi sicer pozitivna zveznost obeh spremenljivk lahko pomenila, da, bolj, kot je bila primarna družina posameznika funkcionalna, večji strah čuti posameznik, da bi kasneje s svojimi odločitvami in načinom življenja starše razočaral, kar bi potrdilo teorijo o starševski implicitni, subtilni avtoriteti kljub navidezni recipročnosti odnosa (Kuhar 2010, 7). Slednje morda lahko povežemo tudi z zadovoljstvom v partnerskem odnosu, čeprav tudi tu povezava s strahom pred razočaranjem staršev ni bila statistično pomembna, vendar pa je povezava negativna, kar lahko pomeni, da odvisnost od starševskega obobravanja posameznikovih odločitev in načina njegovega življenja vodi k manjšemu zadovoljstvu v partnerskih odnosih.

5.3 Razlike med spoloma

V raziskavi smo ugotavljali razlike med spoloma na različnih področjih odnosa med odraslimi otroci in njihovo izvorno družino. Predpostavljali smo, da bodo ženske v večji meri povezane s starši (zaradi ženske emocionalne narave), moški pa bolj avtonomni, pri čemer smo se opirali na raziskavo, ki jo je opravil Frank s sodelavci (1988). Iz rezultatov naše raziskave smo ugotovili, da ženske pogosteje kot moški poiščejo oporo pri obeh starših, kar potrjujejo v raziskavi že Frank in njegovi sodelavci (1988, 734-737). Ženske izražajo večji strah pred razočaranjem staršev glede na starševska pričakovanja v primerjavi z moškimi, prav tako ženske menijo, da jih tako očetje kot matere bolj kontrolirajo kot to menijo moški. Rezultati so pokazali, da so moški v večji meri kot ženske samostojni pri svojem odločanju in prevzemanju odgovornosti, imajo večjo zmožnost samousmerjevalnega vedenja in izkazujejo več samostojnosti in samozaupanja pri postavljanju in definiranju ciljev. Večjo povezanost z materjo po naši raziskavi sodeč izražajo moški udeleženci, prav tako se moški bolj kot ženske počutijo povezani s svojimi očeti, kar se ne sklada z ugotovitvami predhodnje raziskave (prav tam 1988, 734-737). Tesnejšo povezanost z materjo lahko razložimo z neuspelo fazo diferenciacije in separacije od matere ter iskanjem emocionalne podpore pri primarnem objektu navezanosti, ki morda zaradi različnih razlogov ostaja predmet posameznikovega hrepenenja (Scharff in Fairbairn Birtles 1997, 1085-1088). Za povezanost z očetom lahko vzroke iščemo v iskanju varnosti, finančne in ekonomske

stabilnosti, ki so, kot sta ugotovili v svojih raziskavah Puklek Levpušček in Zupančič (2011, 9-11), glavni razlogi, zakaj mladi na prehodu v odraslost podaljšujejo svoj odhod od doma.

Nadaljnje vzroke za razlike med ženskami in moškimi pri omenjenih značilnostih odnosa med odraslimi otroci in njihovo izvorno družino lahko iščemo v splošnih značajskih lastnostih žensk oziroma moških. Ženske so z biološkega vidika v splošnem bolj emocionalne kot moški, ki so bolj storilnostno naravnani. Že od nekdaj namreč delitev vlog predpostavlja žensko kot ljubečo in čutečo mater, očeta oziroma moškega pa kot ekonomski, obrambni steber družine. V nadaljnjem raziskovanju bi bilo zanimivo preveriti kvantiteto stikov, ki jo imajo odrasli otroci s svojimi starši, saj iz rezultatov ne moremo z gotovostjo sklepati, ali ženske tudi številčno pogosteje kot moški poiščejo oporo pri obeh starših. Nasprotno pa lahko rezultat interpretiramo s sklepom, da ženske pogosteje kot moški poiščejo oporo pri svojih starših zaradi večjega strahu, da bi starše razočarale in se v izogib temu pogosteje posvetujejo s svojimi starši o svojih odločitvah. Od tod lahko dalje sklepamo, da ženske čutijo večjo starševsko kontrolo kot odrasli otroci moškega spola. Iz raziskave ne moremo z gotovostjo trditi, katera od dimenzij odnosa odraslih otrok z njihovimi starši (iskanje opore pri starših, povezanost s starši, občutek starševske kontrole, strah pred razočaranjem staršev) je vzrok in katera je posledica. Iz rezultatov raziskave lahko sklepamo tudi, da se moški zaradi v povprečju dosežene večje stopnje samostojnega odločanja in sprejemanja odločitev manj pogosto odločijo za iskanje opore pri starši in posledično čutijo tudi manj strahu, da bi s svojimi odločitvami in načinom življenja svojega očeta oziroma mater razočarali kot udeleženske ženskega spola. Slednje lahko pripišemo stereotipu, da so moški kot fizično močnejši spol bolj sposobni v obvladovanju življenja in odločanju o pomembnih eksistencialnih zadevah, ki bolj kot emocionalno prvine zahtevajo uporabo razuma (materialne in finančne inventicije, posel, ekonomija, politika, itd.).

Najbolj suvereno so se tako moški kot ženske odzvali v vprašanjih, ki zadevajo zmožnost samousmerjevalnega vedenja na vedenjskem, čustvenem in funkcionalnem vidiku ter pri opisovanju starševskega nadzora in navezanosti nanje, kjer so oboji, tako moški kot ženske, izrazili visoke stopnje samozaupanja, odgovornosti in svobode v intimnih zadevah. Morda gre za povezanost uporniškega vedenja proti pritiskom

staršem in družbe in hkratnemu prilagajanju pravilom družbe, vse to pa je lahko povezano z doseganjem neodvisnosti in samostojnosti v odraslosti na večih področjih.

S hipotetičnimi sklepanji v tem odstavku lahko razložimo tudi ugotovitev raziskave, da med moškimi in ženskami prihaja do razlike v stopnji samospoštovanja (moški so v povprečju bolj zadovoljni sami s seboj). O razlikah med moškimi in ženskam glede družinske funkcionalnosti primarne družine in zadovoljstva v partnerskih odnosih ne moremo ničesar trditi, lahko pa, ker do pomembnih razlik v naši raziskavi ne prihaja, vendar menimo, da bi v prihodnosti podrobnejše raziskave, ki bi zadevale delitev vlog v družini, intenzivnejše raziskave načinom osamosvajanja od primarne družine, standarde, ki jih tako eni kot drugi postavljajo v partnerskem odnosu, lahko pokazale med spoloma na razlike.

5.4 Primerjava glede na stopnjo izobrazbe, zaposlitveni status in zakonski stan

V eni od hipotez smo predvidevali, da se višja stopnja formalne izobrazbe povezuje z višjo stopnjo samospoštovanja pri posameznikih in večjim zadovoljstvom v partnerskih odnosih in da ti posamezniki verjetneje izhajajo iz bolj zdravih izvornih družin. Rezultati raziskave so pokazali, da med samospoštovanjem, zadovoljstvo v partnerskem odnosu in družinsko funkcionalnostjo glede na stopnjo izobrazbe ne prihaja do statistično pomembnih razlik med udeleženci. Le sklepamo lahko, da imajo posamezniki z višjo izobrazbo v odnosu do sebe drugačne zahteve, kar posledično pomeni, da lahko izražajo manjše/večje zadovoljstvo s samimi seboj oziroma so manj/bolj kritični sami do sebe. Posamezniki z nižjo stopnjo izobrazbe pa so morda ravno tako lahko manj/bolj kritični so sebe zaradi tega, ker so lahko nezadovoljni s tem, kar so dosegli. Samospoštovanje je namreč osnovano na zahtevah, ki izhajajo iz posameznika samega in/ali iz družbenega oziroma socialnega okolja (Zorjan in Košir 2012, 6). Tudi v partnerskih odnosih za zadovoljive partnerske odnose lahko postavljajo drugačne standarde kot jih imajo za zadovoljiv partnerski odnos posamezniki z nižjo stopnjo izobrazbe. Če bi želeli ugotoviti, ali razlike med različno izobraženimi zares obstajajo, bi bilo v prihodnje smotrno povprašati udeležence po konkretnih zahtevah, ki

jih imajo posamezniki sami do sebe in kaj pričakujejo od partnerja in partnerskega odnosa, da oboje vidijo kot zadovoljivo in uspešno.

Glede na teoretične predpostavke, lahko razložimo rezultat, da med družinsko funkcionalnostjo in stopnjo izobrazbe ne prihaja do statistično pomembne povezave s trendom permisivnega starševstva, ko je otrokom prepuščena svoboda v odločanju pri izbiri študija, partnerja in na drugih življenjskih področjih (Giddens 2000, 97-98). Namreč, niso obremenjeni s pričakovanji staršev. Lahko pa to pomeni tudi obratno, da starši kljub navidezni recipročnosti odnosa s svojimi odraslimi otroki ohranjajo avtoriteto in formalno moč, otroci pa tako nezavedno sledijo njihovim zahtevam, ponotranjenim pravilom in vzorcem, ki so se jih naučili v primarni družini in se jim zdijo edini logični in pravilni (Bartle-Haring 1997, 555; Kuhar 2010, 7; Wrzus in dr. 2011, 133-135). Poklic ter partnerje tako lahko izbirajo skladno s pričakovanji in morda celo zahtevami staršev.

Glede na zaposlitveni status med udeleženci raziskave ne ugotavljamo statistično pomembnih razlik glede samospoštovanja, zadovoljstva v partnerskih odnosih in družinske funkcionalnosti v primarni družini. Sklepamo lahko, da so zaposleni podobno zadovoljni sami s seboj kot nezaposleni, ker je verjetneje, da so prvi finančno in ekonomsko preskrbljeni z lastnim mesečnim dohodkom, drugi pa zaradi trenda podaljševanja odhoda od doma imajo finančno varnost doma pri starših, obenem pa študirajo, kar jih lahko daje osebno samospoštovanje. Soupadanje z rezultati upokojenih je skladno s življenjskim razvojem posameznika, kar pomeni, da je upokojena oseba najverjetneje pomirjena s svojim življenjem in dosežki ter izraža zadovoljstvo s samim seboj. Pri zadovoljstvu v partnerskih odnosih ne prihaja do statistično pomembnih razlik glede na zaposlitveni status, ker morda zaposlenim finančna sigurnost prinaša varnost in možnost za oskrbovanje sebe, partnerja in otrok, nezaposleni pa so verjetneje mladi odrasli, ki v partnerske odnose verjetneje vstopajo še neobremenjeni in še le iščejo stalnost in varnost, saj so, kot v svoji teoriji predpostavlja Arnett (2000, 2006, v Puklek Levpušček in Zupančič 2011, 11-18) v obdobju »nekje vmes« oziroma še niso prepričani o tem, kaj si v življenju na različnih področjih želijo.

Da ne prihaja do razlik glede na zaposlitveni status udeležencev in družinske funkcionalnosti, pa lahko razložimo s tem, da so zaposleni enako ali podobno zadovoljni z družinsko funkcionalnostjo v primarni družini, ker so verjetneje kot nezaposleni od primarne družine odseljeni. Zaradi tega imajo z njimi morda manj fizičnega kontakta in na odnose s starši in v izvorni družini gledajo distancirano, medtem ko so nezaposleni verjetneje intenzivneje vpeti v odnose s starši morda zaradi ekonomske in finančne nesigurnosti, ki v njih vzbuja drugačen, morda lojalnejši in bolj starševskim zahtevam prilagodljiv odnos do primarne družine.

Med udeleženci z različnim zakonskim stanom ne prihaja do statistično pomembnih razlik glede samospoštovanja, iz česar lahko sklepamo, da je teoretična predpostavka, ki trdi, da samospoštovanje izvira iz odnosa posameznika samega do sebe (Rosenberg 1965), pravilna. V tem oziru bi bilo zanimivo raziskati, če, kako in v kolikšni meri mnenje partnerja in bližnje socialno okolje prispeva k izgradnji samospoštovanja posameznika, saj iz teorije sklepamo, da je samospoštovanje konstrukt, ki si ga posameznik zgradi iz lastnih in družbenih pričakovanj (Skalar v Perko 2006, 139; Zorjan in Košir 2012, 6).

Glede na zadovoljstvo s partnerskim odnosom do razlike ni moglo priti, ker so svoje zadovoljstvo lahko opredelili le udeleženci, ki so bili v času raziskave v partnerskem odnosu.

Da pri opisovanju družinske funkcionalnosti ni prišlo do statistično pomembne razlike med udeleženci z različnim zakonskim stanom, lahko razložimo s tem, da posamezniki, ki so v partnerskem odnosu, morda primarno družino vidijo manj/bolj funkcionalno kot osebe, ki niso v partnerskem odnosu in so verjetneje še vedno doma pri svoji izvorni družini ter imajo temu primerno tudi osnovan drugačen odnos do staršev. Kot že omenjeno, distancirana pozicija oseb v partnerskem odnosu lahko pomeni objektivnejši in manj/bolj kritičen pogled, medtem ko neposredno življenje v primarni družini lahko pomeni bolj prilagodljiv in lojalen odnos. Osebe v partnerskem odnosu imajo verjetneje sigurnost v novem, partnerskem odnosu, medtem ko varnost in bližino samske osebe verjetneje iščejo v izvorni družini. Ker so lahko oboji v odnosih podobno ne/zadovoljni, le načini prilagoditev so zaradi narave odnosov po našem mnenju drugačni, do razlik v naši raziskavi ne prihaja.

5.5 Primerjava med samoocenami in ocenami partnerjev

V zadnjem delu raziskave smo za primerjavo z odgovori udeležencev raziskave preverjali stopnjo individualizacije od staršev tako, da je eden od partnerjev rešil tako, kot meni, da velja za njegovega partnerja in njegov odnos s starši. V tej fazi raziskave so lahko sodelovali le udeleženci, ki so bili v času raziskave v partnerskem odnosu. Predvidevali smo, da bo med direktnimi odgovori udeležencev zaradi večje subjektivne vpletenosti v odnos (odrasel otrok – starš) in odgovori, ki jih bodo podali njihovi partnerji, ki naj bi z distance podali objektivnejši vidik, prišlo do razkoraka med rezultati.

Rezultati so pokazali, da partnerji odnos svojih partnerjev z njihovi starši ocenjujejo drugače, ko gre za opisovanje povezanosti in pretirane starševske kontrole glede življenja in odločanj partnerja. Partnerji so menili, da so njihovo partnerji bolj povezani s svojimi starši, kot menijo oni sami in obratno, da se starši manj vpletajo v njihovo intimo, osebne zadeve in s pretirano skrbjo bremenijo njihov vsakdan kot to menijo oni sami. Rezultati lahko pomenijo, da so bodisi posamezniki še vedno psihološko odvisni od svojih staršev bodisi se starši od svojih otrok ne morejo psihološko posloviti. O smeri povezave ne moremo sklepati. Pomeni lahko tudi, da imajo posamezniki težave z intimo in partnerjem ne zaupajo, zato ostajajo s svojo izvorno družino tesneje povezani, vendar tu lahko ugibamo tudi o partnerjevem odnosu do partnerjevih staršev. Občutek intruzivnosti staršev v intimo svojih otrok pa bi bil lahko povezan s tem, da odnos med otrokom in staršem ne glede na različna obdobja kljub ideji o demokratičnosti ostaja hierarhičen in biološko je logično, da starša v večini primerov nikoli ne zapusti skrb za otroka. V obdobju osamosvajanja od staršev to lahko pomeni, da vsakršen poseg staršev v življenje svojih otrok lahko posamezniku predstavlja omejevanje njegove individualizacije in samostojnosti.

Na področjih samostojnega odločanja in prevzemanja odgovornosti so partnerji svoje partnerje ocenjevali zelo podobno kot so partnerji sami ocenjevali svoje odnose s starši, kar bi lahko povezali s prejšnjim rezultatom o starševskem nadzoru. To lahko pomeni, da tako udeleženci kot njihovi partnerji dosegajo večjo avtonomijo in se ob starših počutijo bolj kompetentne, kar sta pričakovani lastnosti zrele odrasle osebe (Zupančič in Puklek Zupančič 2011, v Puklek Zupančič in Zupančič 2011, 41-42).

V iskanju opore pri starših so udeleženci menili, da se njihovi partnerji manj obračajo na svoje starše kot so to menili oni sami, večja razlika je bila pri iskanju opore pri materi. Do takšnega rezultata lahko pride zaradi razlike med tem, kako svojo samostojnost interpretirajo udeleženci sami. Morda se jim zdi iskanja opore pri starših znak nezrelosti in šibkosti, medtem ko se njihovim partnerji zdijo odnosi, ki jih imajo njihovi partnerji s svojimi starši, primerni in ustrezni. Seveda iz rezultatov ne moremo z gotovostjo sklepati, ali so ti odnosi zares primerni in zdravo funkcionalni. Pri dimenziji strahu pred razočaranjem staršem so ocene in samoocene partnerjev skoraj povsem identične, kar lahko nakazuje na visoko stopnjo individualizacije posameznika oziroma obeh posameznikov v odnosu od staršev. Lahko povežemo tudi s kvaliteto partnerskega odnosa, ki je lahko na tako zadovoljivem nivoju, da oba partnerja dovolj izpopolnjuje, da za svoje odločitve v življenju ne potrebujeta odobravanja njunih staršev.

Pri nadaljnjem raziskovanju nas je zanimalo, ali med posameznimi dimenzijami med samoocenami in ocenami partnerjev prihaja do statistično pomembnih povezav. Ugotovili smo, da se mnenje partnerja, da njegov partner išče oporo pri starših pomembno pozitivno povezuje s partnerjevim iskanje podpore le pri materi, ne pa tudi pri očetu, in s strahom, da bi partner njegovo mater razočaral. To lahko pomeni, da se partner ni uspel emocionalno osamosvojiti od svoje matere. Lahko pomeni tudi, da so na vprašanja odgovarjali partnerji, ki se čutijo v partnerskem odnosu zapostavljeni in so na mater njihovega partnerja ljubosumni. Da pri očetu ne prihaja do pomembne povezave, lahko razložimo s fenomenom permisivne vzgoje, pri kateri v vzgoji izginja nekdanja značilna avtoritativna vloga očeta, ki je skrbel za red in disciplino in je posledično užival drugačno spoštovanje otrok, saj slednje zbledi v ideji o enakovrednih in demokratičnih odnosih med staršem in otrokom (Kroflič 2007, 59; Kuhar 2010, 5-9). Partnerjeva ocena povezanosti njegovega partnerja s starši se pozitivno pomembno povezuje le z oceno povezanosti z očetom, ne pa tudi z materjo, kar lahko govori v prid temu, da se odrasli otroci lahko počutijo bolj povezane z očetom zaradi finančnih in ekonomskih razlogov, preko katerih se verjetneje vračajo k svojim staršem ali zaradi katerih podaljšujejo svoj odnos od doma. Oče pa je, po različnih teorijah sodeč, bolj kot mati tisti, ki naj bi družini zagotavljal ekonomsko varnost in finančno poskrbel zanjo.

Samoocena iskanja opore pri obeh starših in strah, da bi bil kateri od staršev razočaran, se pozitivno povezujejo s partnerjevo oceno o tem, kako intruzivna sta partnerjeva

starša. Pozitivno pomembno se povezuje tudi ocena partnerja o starševskem nadzoru in samooceni udeleženca glede očetovega nadzora. To lahko pomeni, da so lahko partnerji, ki se bolj zaskrbljeni glede tega, kaj si o njihovih odločitvah mislijo njihovi starši, še vedno na različne načine odvisni od njih in morda še vedno živijo doma in to opazijo tudi njihovi partnerji. Vpetost v intenziven odnos s starši pa lahko pomeni tudi, da so partnerskemu odnosu predani drugače, kot bi njihovi partnerji želeli in razlog za to njihovi partnerji iščejo v njihovih izvornih družinah. Ocena partnerjevega samostojnega odločanja in sprejemanja odgovornosti njegovega partnerja se pomembno povezuje s samooceno glede strahu, da bi posameznik svoje starše razočaral in s samostojnim odločanjem ter prevzemanjem odgovornosti v odnosu do matere. To lahko pomeni, da sta v partnerskem odnosu dve zrelostno enako kompetentni osebi, ki zmožnost samostojnega odločanja in prevzemanja odgovornosti definirata podobno ali enako. Partnerjeva ocena o tem, kako strah je njegovega partnerja, da bi razočaral svoje starše, se pozitivno povezuje z oceno partnerja, da bi kateregakoli od staršev razočaral in z iskanjem opore, ki jo posameznik išče pri očetu. Slednje lahko pomeni, da bolj, kot je partnerja strah, da bi razočaral očeta, manj negotov in samostojen je v svojih odločitvah in zato hitreje poišče pomoč pri svojem očetu.

Iz omenjenih povezanosti, pri katerih beležimo statistično pomembnost, lahko sklepamo na to, da partnerski odnos ni od odnosov, ki jih ima posameznik z izvorno družino, ločena enota. Navkljub temu, da pri ostalih povezavah med iskanjem opore, povezanostjo s starši, pretiranim starševskim nadzorom, samostojnim odločanjem in prevzemanjem odgovornosti ter strahom pred razočaranjem staršev nismo dokazali statistične pomembnosti. To lahko pomeni, da je partnerjev odnos, ki ga ima s svojimi starši, eden od značilnosti, ki vpliva na funkcionanost partnerskega odnosa ali obratno, saj o smeri povezave glede na našo raziskavo ne moremo opredeliti. Iz teorije pa sklepamo, da odnos med odraslimi otroki in njihovo izvorno družino v partnerske odnose vnaša določeno klimo, ki je odsev ponotranjih, naučenih vzorcev vedenja, delovanja in čutenj iz primarne družine (Gostečnik 2010, 326-329). Večinoma pozitivne povezanosti med samoocenami in ocenami partnerjev pa lahko pomenijo tudi, da sta o partnerskem odnosu dva posameznika s podobno izoblikovanim vrednotnim sistemom značilnosti, ki jim smatrata kot bolj ali manj pomembne v odnosu do svoje izvorne družine.

Hipotezo o razlikah med samoocenami in ocenami partnerjev lahko potrdimo, še vedno pa moramo ostati kritični do razlogov, ki prevedejo do razlik, saj brez nadaljnjih raziskav zanje nimamo trdnih objektivnih dokazov.

6. SKLEPI IN ZAKLJUČEK

Sklenemo lahko z ugotovitvami, da je pozitiven odnos do izvirne družine, ki smo ga raziskovali z značilnostmi iskanja opore pri starših, povezanosti z njimi ter zmožnosti samostojnega odločanja, vodenja in prevzemanja odgovornosti za svoje lastno življenje v odraslosti, vsaj na nekaterih življenjskih področjih posameznika ugoden napovednik za izražanje pozitivne naravnosti in kreativnosti v odnosu posameznikov do samih sebe in do ustvarjanja zadovoljivih partnerskih odnosov. Nasprotno se nefunkcionalna avtonomnost in neuspela socializacija od primarne družine, ki smo ju povezali s strahom pred razočaranjem staršem in posledično občutki krivde in sramu ter pretirana starševska intruzija v življenja njihovih odraslih otrok lahko povezuje z izražanjem nižjega samospoštovanja in nezadovoljstvom ter nižjo angažiranostjo v partnerskih odnosih.

Zaključimo lahko, da je odnos med otrokom in staršem pomemben v vseh življenjskih obdobjih posameznika. V otroštvu je konstitutivnega pomena za izgradnjo otrokove osebnosti in vzpostavljanja osebne integritete. V adolescenci in mladostništvo je odnos med odraščajočim otrokom in staršem most med odvisnostjo in osamosvojitvijo od primarne družine. Uspešna individualizacija posameznika na prehodu v odraslost in v odrasli dobi na vseh življenjskih področjih, ki vključuje hkratni sposobnosti povezanosti in avtonomije v odnosu do staršev, pa verjetneje pomeni, da bo posameznik do sebe, drugih in do okolja imel bolj zrel, zdrav in funkcionalen odnos.

POVZETEK

Spremembe v življenjskih obdobjih pomenijo tudi preoblikovanje odnosa med otrokom in njegovimi starši. Obdobje prehoda v odraslost in odraslost naravno pomenita za odraslega otroka osamosvojitve od primarne družine in prevzemanje odgovornosti ter samostojno odločanje za svoje življenje. Funkcioniranja v odnosih in odnosa do samega sebe se z vzgojo in posnemanji otrok nauči v primarni družini. Obenem je odnos med staršem in otrokom temelj, na podlagi katerega posameznik kasneje izbira in oblikuje odnose s soljudmi v vseh kasnejših obdobjih življenja. Osebna vpletenost v odnos s starši je pomemben sovplivni dejavnik pri izgradnji posameznikove identitete, samospoštovanja oziroma podob, ki jih posameznik ponotranji o sebi, drugih in o svetu. Funkcionalno ravnotežje med avtonomijo na eni strani in povezanostjo s starši na drugi je pomemben dejavnik za razvoj posameznikove individualnosti in samostojnosti. V sodobni družbi je za odnose med otroci in njihovimi starši navidez značilna demokratičnost odnosa. V globini pa ta odnos zaznamuje subtilna starševska avtoriteta in premoč, ko zaradi nepredvidljivih in negotovih družbenih razmer odrasli otroci ostajajo od svojih staršev odvisni. Podaljšan prehod v odraslost, infantilizacija otrok in večja verjetnost, da bo otrok ostal tudi v odraslosti vsaj finčno odvisen od svojih staršev, postavljajo pod vprašaj posameznikovo samospoštovanje in samozaupanje ter sposobnosti njegovega avtonomnega delovanja in oblikovanja ter vzdrževanja njemu zadovoljivih partnerskih odnosov. V magistrskem delu ugotavljamo, da so nekatere lastnosti, ki definirajo stopnjo individualizacije posameznika od izvirne družine, kot so iskanje opore pri starših, povezanost s starši, občutek starševskega nadzora, samostojno odločanje in prevzemanje odgovornosti ter strah pred razočaranjem staršev, med seboj povezane. V raziskavi ugotavljamo, da je individualizacija posameznika delno povezana s funkcionalnostjo primarne družine, preverimo pa tudi povezanost obeh spremenljivk s stopnjama samospoštovanja in zadovoljstva, ki ju izraža v partnerskih odnosih.

Ključne besede: odnos med odraslim otrokom in njegovo izvirno družino, prehod v odraslost, avtonomija, intimnost, individualizacija, samospoštovanje, zadovoljstvo v partnerskem odnosu

ABSTRACT

This paper gives a brief view to the transformation of child-parent relationships in adulthood. The transition to adulthood and adulthood usually brings to an emerging adult a range of different demands such as becoming functionally, emotionally, financially, etc. independent from parents, being able to take responsibility for personal actions and being able to make independent decisions for one's life. Family of origin interaction patterns have an important impact on individual development in the area of identity development and predict relationships quality and adjustment problems in relationships with others later in child's life. An important factor describing the individuality and independence of an emerging adult is the established balance between the autonomy and intimacy which the child has managed to obtain during the process of his childhood and adolescence toward his parents. In modern society, adult child-parent relationships are characterized as being more democratic and reciprocal than in the past few decades. But, in the depth of these relationships, there are notable subtle influence strategies used by parents to control and observe their children, who, according to uncertain social situation, remain dependent on their parents. Extended transition to adulthood, children who remain infantilized and financially depended on parents put into question one's self-esteem, self-confidence and the ability to create and maintain satisfying marital relationships. The results of this paper show us connections between some of the characteristics such as support seeking, connectedness, intrusiveness, self-reliance, and fear of disappointing the parent describing the aspect of individuation of an adult child in the adult child-parent relationships. In the research, we can also notice that there is a notable connection between individuation of an adult child in relation to his parents and self-perceived levels of health in one's family of origin. According to results of present study, both characteristics are as well in some directions related to self-esteem and marital satisfaction.

Keywords: adult child-parent relationship, transition to adulthood, autonomy, intimacy, individuation, self-respect, marital satisfaction

REFERENCE

Bartle-Haring, Suzanne. 1997. The relationships among parent-adolescent differentiation, sex role orientation and identity development in late adolescence and early adulthood. *Journal of Adolescence* 20:553-565.

Birditt, S. Kira, Leslie M. Rott in Karen L. Fingerman. 2009. »If You Can't Say Something Nice, Don't Say Anything at All«: Coping with Interpersonal Tensions in the Parent-Child Relationship During Adulthood. *Journal of Family Psychology* 23, št. 6:769-778.

Bozhenko, Elina. 2011. Adult child-parent relationships: On the problem of classification. *Procedia – Social and Behavioral Sciences* 30:1625-1629.

Bowlby, John. 1969. *Attachment and Loss. Volume 1. Attachment*. London: Penguin Books.

Cvetek, Mateja. 2014. *Živeti s čustvi: čustva, čustveno procesiranje in vseživljenjski čustveni razvoj*. Ljubljana: Teološka fakulteta.

Cvetek, Robert. 2009. *Bolečina preteklosti. Travma, medosebni odnosi, družina, terapija*. Ljubljana: Celjska Mohorjeva družba: Društvo Mohorjeva družba.

Čačinovič Vogrinčič, Gabi. 1998. *Psihologija družine: prispevek k razvidnosti družinske skupine*. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče (Zbirka Sophia).

Eurobarometer 2008. Orientations of young adults in Slovenia toward the family formation. *Young* 16, št. 2: 153-183.

Fonagy, Peter, Howard Steele in Miriam Steele. 1991. Maternal representations of attachment during pregnancy predict the organization of infant-mother attachment at one year of age. *Child Development* 62, št. 5:891-905.

Fraley, R. Chris. 2010. A Brief Overview of Adult Attachment Theory and Research. <https://internal.psychology.illinois.edu/~rcfraley/attachment.htm> (pridobljeno 6. januar 2015)

Frank, J. Catherine B. Avery in Mark S. Laman. 1988. Young adults' perceptions of their relationships with their parents: Individual differences in connectedness, competence and emotional autonomy. *Developmental Psychology* 24, št. 5:729-737.

Giddens, Anthony. 2000. *Preobrazba intimnosti: spolnost, ljubezen in erotika v sodobnih družbah*. Ljubljana: Založba /*cf.

Gostečnik, Christian. 2004. *Relacijska družinska terapija*. Ljubljana: Brat Frančišek in Frančiškanski družinski inštitut.

Gostečnik, Christian. 2006. *Neustavljivo hrepenenje*. Ljubljana: Brat Frančišek in Frančiškanski družinski inštitut.

Gostečnik, Christian. 2008. *Relacijska paradigma in travma*. Ljubljana: Brat Frančišek in Frančiškanski družinski inštitut.

Gostečnik, Christian. 2010. *Sistemske teorije in praksa*. Ljubljana: Brat Frančišek in Frančiškanski družinski inštitut.

Gower, Myrna in Emilia Dowling. 2008. Parenting adult children – invisible ties that bind?. *Journal of Family Therapy* 30:425-437.

Halpern, Hovard Marvin. 1999. *Rezanje spon: osvobajanje od starševskih vezi: priročnik za odrasle, kako prekiniti odvisen odnos s svojimi starši*. Ljubljana: CenterKontura.

Heatherton, F. Tood in Carrie L. Wyland. 1991. Assessing Self-Esteem. *American Psychological Association*:219-233.

Hoffman, A. Jeffrey. 1984. Psychological Separation of Late Adolescents From Their Parents. *Journal of Counseling Psychology* 31, št.2:170-178.

Hovestadt, Allan J., William T. Anderson, Fred Piercy, Samuel W. Cochran in Marschall Fine. 1985. Family of origin scale. *Journal of marital and family therapy* 11, št. 3:287-297. Licence nr. 3701171368634 (pridobljeno 3. september 2015)

Arnett, J. Jeffrey. 2007. Suffering, Selfish, Slackers? Myths and Reality About Emerging Adults. *J Youth Adolescence* 36:23-29.

- Juul, Jesper. 2009. *Družinske vrednote*. Radovljica: Didakta.
- Kobal, Darja. 2001. *Temeljni vidiki samopodobe*. Ljubljana: Pedagoški inštitut.
- Kocjan Zager, Gaja in Andreja Avsec. 2014. Napovedniki zadovoljstva v partnerskem odnosu pri moških in ženskah. *Psihološka obzorja* 23:31-40.
- Komidar, Luka, Maja Zupančič, Gregor Sočan in Melita Puklek Levpušček. 2014. Development and Construct Validation of the Individuation Test for Emerging Adults (ITEA). *Journal of Personality Assessment* 96, št. 5.
- Kompan Erzar, Lia Katarina. 2003. *Skrita moč družine*. Ljubljana: Brat Frančišek in Frančiškanski družinski inštitut.
- Kompan Erzar, Katarina. 2006. *Ljubezen umije spomin*. Ljubljana: Brat Frančišek in Frančiškanski družinski inštitut in Celje: Celjska Mohorjeva družba.
- Kroflič, Robi. 2007. Vzgoja za odgovornost onkraj razsveljske paradigme: od razvoja odgovora-zmožnosti k spoštljivemu odnosu in razvoju etične zavesti. *Sodobna pedagogika* 58, posebna izdaja:56-71.
- Kuhar, Metka. 2010. Fluidna avtoriteta – Kvalitativna raziskava manifestacij starševske avtoritete v Sloveniji. *Psihološka obzorja* 19, št. 1:5-25.
- Kuhar, Metka. 2013. Analiza dejavnikov podaljšanega sobivanja staršev in otrok v Sloveniji. *Teorija in praksa* 50, št. 5-6:791-809.
- Marčič, Renata in Darja Kobal Grum. 2009. Povezanost samopodobe in samospoštovanja z agresivnostjo. *Psihološka obzorja* 18, št. 4:59-71.
- Mehri, Yadollah, Seyed Mostafa Salari, Milad Sabzeharaye Langroudi, Hamid Baharamizadeh. 2011. The relationship between differentiation of self and aspects of identity. *Procedia – Social and Behavioral Sciences* 30:733-737.
- Miller, Alice. 1995. *The Drama of Being a Child – The Search for the True Self*. London. Virago Press Ltd.
- Miller, Alice. 2005. *Upor telesa: telo terja resnico*. Ljubljana: Tangram.

Musek, Janek. 1999. *Psihološki modeli in teorije osebnosti*. Ljubljana: Filozofska fakulteta, Oddelek za psihologijo.

Perko, Andrej. 2006. *Samopodoba ljudi v stiski*. Ljubljana: samozaložba.

PewResearch Center. 2014. Millennials in Adulthood. <http://www.pewsocialtrends.org/2014/03/07/millennials-in-adulthood/#about-the-data> (pridobljeno 5. februar 2016)

Praper, Peter. 1996. *Razvojna analitična psihoterapija*. Ljubljana: Inštitut za klinično psihologijo.

Puklek Levpušček, Melita. 2003. Psihosocialne značilnosti mladostnikov z različnim profilom osamosvajanja v odnosu do staršev. *Psihološka obzorja* 12, št.4:71-89.

Puklek Levpušček, Melita in Maja Zupančič (ur.). 2011. *Študenti na prehodu v odraslost*. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete.

Repič, Tanja. 2008. *Nemi kriki spolne zlorabe in novo upanje*. Celje: Celjska Mohorjeva družba.

Rosenberg, M. 1965. *Society and the adolescent self-image*. New York: Princeton University Press.

Rothschild, Babette. 2000. *The Body Remembers. The Psychophysiology of Trauma and Trauma Treatment*. New York: W. W. Norton in Company.

Scharff, E. David in Ellinor Fairbairn Birtles, 1997. From instinct to self: the evolution and implications of W. R. D. Fairbairn's theory of object relations. *International Journal of Psychoanalysis*, št. 78:1085-1103.

Schumm, R. Walter, Lois A. Paff-Bergen, Ruth C. Hatch, Felix C. Obiorah, Janette M. Copeland, Lori D. Meens in Margaret A. Bugaigis. 1986. Concurrent and discriminant validity of the Kansas Marital Satisfaction Scale. *Journal of Marriage and the Family* 48, št. 2:381-387.

Šaponja, Danica. 2006. Mladina v sodobni družbi. V: *Obravnava mladostnika s psihozo, 15. junij 2006: zbornik*, ur. Vesna Čuk, 11-17. Ljubljana: Zbornica zdravstvene

in babiške nege Slovenije – Zveza društev medicinskih sester, babic in zdravstvenih tehnikov Slovenije, Sekcija medicinskih sester in zdravstvenih tehnikov v psihiatriji.

Tomanovič, Smilja. 2003. Negotiating children's participation and autonomy within families. *International Journal of Children's Rights* 11:51-71.

Tomori, Martina. 1994. *Knjiga o družini*. Ljubljana: EWO za založbo Slavko Pregl.

Ule, Mirjana. 2007. Mladi in družbene spremembe. *IB revija*, št. 2:62-69.

Ule, Nastran Mirjana in Metka Kuhar. 2008. Orientations of young adults in Slovenia toward the family formation. *Young* 16, št. 2:153-183.

Zorjan, Saša in Katja Košir. 2012. Stabilnost samospoštovanja v odnosu do narcizma in psihološkega blagostanja. *Psihološka obzorja* 21, št. 3-4:5-14.

Žvelc, Maša in Gregor Žvelc. 2006. Stili navezanosti v odraslosti. *Psihološka obzorja* 15, št. 3:51-64.

Žvelc, Gregor. 2011. *Razvojne teorije v psihoterapiji: integrativni model medosebnih odnosov*. Ljubljana: IPSA (Zbirka Psihoterapevtske študije).

Winek, L. Jon . 2010. *Systemic Family Therapy: From Theory to Practise*. United States of America: SAGE Publications, Inc.

Wrzus, Cornelia, Jenny Wagner, Anna Baumert, Franz J. Neyer in Frieder R. Lang. 2010. Adult Parent-Child Relationships Through the Lens of Social Relations Analyses: Prosocial Personality and Reciprocity of Support. *European Journal of Personality* 25, št.2:133-14